

तैत्तिरीय
आरण्यकम्

Colophon

This document was typeset using Xe_{La}TeX, and uses the Sanskrit 2003 font extensively. It also uses several L^AT_EX macros designed by H. L. Prasād. Practically all the encoding was done with the help of Ajit Krishnan's mudgala IME (<http://www.aupasana.com/>).

Acknowledgements

The initial ITRANS encodings of some of these texts were obtained from <http://sanskritdocuments.org/> and <https://sa.wikisource.org/>. Thanks are also due to Ulrich Stiehl (<http://sanskritweb.de/>) for hosting a wonderful resource for Yajur Veda, and also generously sharing the original Kathaka texts edited by Subramania Sarma. See also <http://stotrasamhita.github.io/about/>

FOR PERSONAL USE ONLY
NOT FOR COMMERCIAL PRINTING/DISTRIBUTION

अनुक्रमणिका

तैत्तिरीय आरण्यकम्	1
प्रथमः प्रश्नः — अरुणप्रश्नः	1
द्वितीयः प्रश्नः	43
तृतीयः प्रश्नः	61
कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीय-काठकम्	78
प्रथमः प्रश्नः	78
द्वितीयः प्रश्नः	93
तृतीयः प्रश्नः	112

॥ तैत्तिरीय आरण्यकम् ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः — अरुणप्रश्नः ॥

ॐ भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः। भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः।
स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳ सस्तनूभिः। व्यशेम देवहितं यदायुः। स्वस्ति
न इन्द्रो वृद्धश्रवाः। स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः। स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो
अरिष्टनेमिः। स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु॥ ॐ शान्तिः शान्तिः
शान्तिः॥

भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः। भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः।
स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳ सस्तनूभिः। व्यशेम देवहितं यदायुः। स्वस्ति
न इन्द्रो वृद्धश्रवाः। स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः। स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो
अरिष्टनेमिः। स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु। आपमापामपः सर्वाः।
अस्मादस्मादितोऽमुतः॥ १ ॥

अग्निर्वायुश्च सूर्यश्च। सह सञ्चस्करद्विया। वाय्वश्चा रश्मिपतयः।
मरीच्यात्मानो अद्रुहः। देवीर्भुवनसूवरीः। पुत्रवत्वाय मे सुत।
महानाग्नीर्महामानाः। महसो महसः स्वः। देवीः पर्जन्यसूवरीः।

पुत्रवत्वाय मे सुत ॥ २ ॥

अपाश्र्युष्णिमपा रक्षः। अपाश्र्युष्णिमपारघम्। अपाघ्रामप
चावर्तिम्। अपदेवीरितो हित। वज्रं देवीरजीताञ्च। भुवनं
देवसूवरीः। आदित्यानदितिं देवीम्। योनिनोर्ध्वमुदीषत। शिवा
नः शन्तमा भवन्तु। दिव्या आप ओषधयः। सुमृडीका सरस्वति।
मा ते व्यौम सन्दृशि ॥ ३ ॥

[१]

स्मृतिः प्रत्यक्षमैतिह्यम्। अनुमानश्चतुष्टयम्। एतैरादित्यमण्डलम्।
सर्वैरेव विधास्यते। सूर्यो मरीचिमादत्ते। सर्वस्माद्भुवनादधि।
तस्याः पाकविशेषेण। स्मृतं कालविशेषणम्। नदीव
प्रभवात्काचित्। अक्षय्यात्स्यन्दते यथा ॥ ४ ॥

तां नद्योऽभि समायन्ति। सौरुः सती न निवर्तते। एवं
नानासमुत्थानाः। कालाः संवत्सरञ्च श्रिताः। अणुशश्च महशश्च।
सर्वे समवयन्त्रितम्। सतैः सर्वैः समाविष्टः। ऊरुः सन्न निवर्तते।
अधिसंवत्सरं विद्यात्। तदेव लक्षणे ॥ ५ ॥

अणुभिश्च महद्भिश्च। समारूढः प्रदृश्यते। संवत्सरः प्रत्यक्षेण।

नाधिसत्वः प्रदृश्यते। पटरौ विक्लिधः पिङ्गः। एतद्वरुणलक्षणम्।
यत्रैतदुपदृश्यते। सहस्रं तत्र नीयते। एकः हि शिरो नाना मुखे।
कृत्स्नं तद्वतुलक्षणम्॥ ६ ॥

उभयतः सप्तैन्द्रियाणि। जल्पितं त्वेव दिह्यते। शुक्लकृष्णे
संवत्सरस्य। दक्षिणवामयोः पार्श्वयोः। तस्यैषा भवति। शुक्रं ते
अन्यद्यजतं ते अन्यत्। विषुरूपे अहनी द्यौरिवासि। विश्वा हि
माया अवसि स्वधावः। भद्रा ते पूषन्निह रातिरस्त्विति। नात्र
भुवनम्। न पूषा। न पशवः। नऽऽदित्यः संवत्सर एव प्रत्यक्षेण
प्रियतमं विद्यात्। एतद्वै संवत्सरस्य प्रियतमः रूपम्। योऽस्य
महानर्थ उत्पत्स्यमानो भवति। इदं पुण्यं कुरुष्वेति। तमाहरणं
दद्यात्॥ ७ ॥

[२]

साकञ्जानाः सप्तथमाहुरेकजम्। षडुद्यमा ऋषयो देवजा इति।
तेषामिष्टानि विहितानि धामशः। स्थात्रे रैजन्ते विकृतानि
रूपशः। को नु मर्या अमिथितः। सखा सखायमब्रवीत्। जहाको
अस्मदीषते। यस्तित्याजं सखिविदुः सखायम्। न तस्य वाच्यपि

भा॒गो अ॒स्ति। यदी॑ऽ शृ॒णोत्य॒लक॑ऽ शृ॒णोति॑ ॥ ८ ॥

न हि प्र॒वेद॑ सु॒कृत॑स्य पन्था॒मिति॑। ऋ॒तुर्ऋ॒तुना॑ नु॒द्यमा॑नः।
वि॒न॒नादा॒भिधा॑वः। षष्टि॑श्च त्रि॑ऽश॒का व॒ल्गाः। शु॒क्ल॑कृ॒ष्णौ च॒
षाष्टि॑कौ। सा॒रा॒ग॒व॒स्त्रैर्ज॑रदक्षः। व॒स॒न्तो व॑सु॒भिः स॒ह। सं॒व॒त्स॒रस्य॑
सवि॒तुः। प्रै॒ष॒कृ॒त्प्र॒थमः॑ स्मृतः। अ॒मू॒ना॒दय॑तेत्य॒न्यान् ॥ ९ ॥

अ॒मू॒ऽश्च॑ परि॒रक्ष॑तः। ए॒ता वा॒चः प्र॑युज्यन्ते। यत्रै॑तदुप॒दृश्य॑ते।
ए॒तदे॒व वि॑जानी॒यात्। प्र॒माणं॑ का॒लप॑र्यये। वि॒शेष॑णं तु वक्ष्या॒मः।
ऋ॒तूनां॑ तन्नि॒बोध॑त। शु॒क्ल॑वासा॑ रु॒द्रग॑णः। ग्री॒ष्मेण॑ऽऽव॒र्तते॑ स॒ह।
नि॒जह॑न् पृथि॒वीऽ स॒र्वाम् ॥ १० ॥

ज्यो॒तिषा॑ऽप्रति॒ख्येन॑ सः। वि॒श्वरू॒पाणि॑ वासा॒ऽसि। आ॒दि॒त्याना॑
नि॒बोध॑त। सं॒व॒त्स॒रीणं॑ कर्म॒फल॑म्। व॒र्षाभि॑र्द॒दता॑ऽ स॒ह। अ॒दुःखो॑
दुःख॑चक्षु॒रिव॑। तद्भा॑ऽऽपी॒त इ॒व दृ॒श्यते॑। शी॒तेना॑व्यथयन्नि॒व।
रु॒रुद॑क्ष इ॒व दृ॒श्यते॑। ह्रा॒दय॑तै॒ ज्वल॑तश्चै॒व। शा॒म्यत॑श्चा॒स्य चक्षु॑षी।
या वै प्र॒जा भ्र॑ऽश्यन्ते। सं॒व॒त्स॒रात्ता॑ भ्र॑ऽश्यन्ते। याः प्र॒ति॒तिष्ठ॑न्ति।
सं॒व॒त्स॒रे ताः प्र॒ति॒तिष्ठ॑न्ति। व॒र्षाभ्य॑ इत्य॒र्थः ॥ ११ ॥

अक्षिदुःखोत्थितस्यैव । विप्रसन्ने कनीनिके । आङ्गे चाद्रुणं नास्ति ।
 ऋभूणां तन्निबोधत । कनकाभानि वासांसि । अहतानि निबोधत ।
 अन्नमश्नीत मृज्मीत । अहं वो जीवनप्रदः । एता वाचः प्रयुज्यन्ते ।
 शरद्यत्रोपट्टश्यते ॥ १२ ॥

अभिधून्वन्तोऽभिघ्नन्त इव । वातवन्तो मरुद्गणाः । अमुतो
 जेतुमिषुमुखमिव । सन्नद्धाः सह ददृशे ह । अपध्वस्तैर्वस्तिवर्णैरिव ।
 विशिखासः कपर्दिनः । अक्रुद्धस्य योत्स्यमानस्य । क्रुद्धस्यैव
 लोहिनी । हेमतश्चक्षुषी विद्यात् । अक्षण्योः क्षिपणोरिव ॥ १३ ॥

दुर्भिक्षं देवलोकेषु । मनूनामुदकं गृहे । एता वाचः प्रवदन्तीः ।
 वैद्युतो यान्ति शैशिरीः । ता अग्निः पवमना अन्वैक्षत । इह
 जीविकामपरिपश्यन् । तस्यैषा भवति । इहेहवः स्वतपसः ।
 मरुतः सूर्यत्वचः । शर्म सप्रथा आवृणे ॥ १४ ॥

[४]

अतिताम्राणि वासांसि । अष्टिवज्रिशतघ्नि च । विश्वे देवा
 विप्रहरन्ति । अग्निजिह्वा असश्चत । नैव देवो न मर्त्यः । न राजा
 वरुणो विभुः । नाग्निर्नेन्द्रो न पवमानः । मातृक्कच्चन विद्यते ।

दिव्यस्यैका धनुरार्तिः। पृथिव्यामपरा श्रिता ॥ १५ ॥

तस्येन्द्रो वम्निरूपेण। धनुर्ज्यामछिनत्स्वयम्। तदिन्द्रधनुरित्यज्यम्।
अभ्रवर्णेषु चक्षते। एतदेव शंयोर्बार्हस्पत्यस्य। एतद्रुद्रस्य धनुः।
रुद्रस्य त्वेव धनुरार्तिः। शिर उत्पिपेष। स प्रवर्ग्योऽभवत्।
तस्माद्यः सप्रवर्ग्येण यज्ञेन यजते। रुद्रस्य स शिरः प्रतिदधाति।
नैनं रुद्र आरुको भवति। य एवं वेद ॥ १६ ॥

[५]

अत्यूर्ध्वाक्षोऽतिरश्वात्। शिशिरः प्रदृश्यते। नैव रूपं न
वासांसि। न चक्षुः प्रतिदृश्यते। अन्योन्यं तु न हिःस्नातः।
सतस्तद्देवलक्षणम्। लोहितोऽक्षिण शारशीर्ष्णिः। सूर्यस्योदयनं
प्रति। त्वं करोषि न्यञ्जलिकाम्। त्वं करोषि निजानुकाम् ॥ १७ ॥

निजानुका मे न्यञ्जलिका। अमी वाचमुपासतामिति। तस्मै सर्व
ऋतवो नमन्ते। मर्यादाकरत्वात्प्रपुरोधाम्। ब्राह्मणं आप्नोति।
य एवं वेद। स खलु संवत्सर एतैः सेनानीभिः सह। इन्द्राय
सर्वान्कामान्भिवहति। स द्रप्सः। तस्यैषा भवति ॥ १८ ॥

अवद्रप्सो अशुमतीमतिष्ठत्। इयानः कृष्णो दशभिः

सहस्रैः। आवर्तमिन्द्रः शच्या धमन्तम्। उप्सुहि तं
नृमणामथद्रामिति। एतयैवेन्द्रः सलावृक्या सह। असुरान्
परिवृश्चति। पृथिव्यश्शुमती। तामन्ववस्थितः संवत्सरो दिवं
च। नैवं विदुषाऽऽचार्यान्तेवासिनौ। अन्योन्यस्मै द्रुह्याताम्।
यो द्रुह्यति। भ्रश्यते स्वर्गाल्लोकात्। इत्यृतुमण्डलानि।
सूर्यमण्डलान्याख्यायिकाः। अत ऊर्ध्वं सनिर्वचनाः ॥ १९ ॥

[६]

आरोगो भ्राजः पटरः पतङ्गः। स्वर्णरो ज्योतिषिमान् विभासः।
ते अस्मै सर्वे दिवमातपन्ति। ऊर्जं दुहाना अनपस्फुरन्त इति।
कश्यपोऽष्टमः। स महामेरुं न जहाति। तस्यैषा भवति।
यत्ते शिल्पं कश्यप रोचनावत्। इन्द्रियावत्पुष्कलं चित्रभानु।
यस्मिन्त्सूर्या अर्पिताः सप्त साकम् ॥ २० ॥

तस्मिन् राजानमधिविश्रयेममिति। ते अस्मै सर्वे कश्यपाज्यो-
तिर्लभन्ते। तान्त्सोमः कश्यपादधिनिर्द्धमति। भ्रस्ताकर्मकृदिवैवम्।
प्राणो जीवानीन्द्रियजीवानि। सप्त शीर्षण्याः प्राणाः। सूर्या
इत्याचार्याः। अपश्यमहमेतान्त्सप्त सूर्यानि। पञ्चकर्णौ

वात्स्यायनः। सप्तकर्णश्च प्लाक्षिः ॥ २१ ॥

आनुश्रविक एव नौ कश्यप इति। उभौ वेदयिते। न हि शेकुमिव महामेरुं गन्तुम्। अपश्यमहमेत्सूर्यमण्डलं परिवर्तमानम्। गार्ग्यः प्राणत्रातः। गच्छन्त महामेरुम्। एकं चाजहतम्। भ्राजपटरपतङ्गा निहने। तिष्ठन्नातपन्ति। तस्मादिह तप्रितपाः ॥ २२ ॥

अमुत्रेतरे। तस्मादिहातप्रितपाः। तेषामेषा भवति। सप्त सूर्या दिवमनुप्रविष्टाः। तानन्वेति पथिभिर्दक्षिणावान्। ते अस्मै सर्वे घृतमातपन्ति। ऊर्जं दुहाना अनपस्फुरन्त इति। सप्तर्त्विजः सूर्या इत्याचार्याः। तेषामेषा भवति। सप्त दिशो नानासूर्याः ॥ २३ ॥

सप्त होतार ऋत्विजः। देवा आदित्या ये सप्त। तेभिः सोमाभीरक्षण इति। तदप्याम्नायः। दिग्भ्राज ऋतून् करोति। एतयैवावृता सहस्रसूर्यताया इति वैशम्पायनः। तस्यैषा भवति। यद्याव इन्द्र ते शतं शतं भूमीः। उतस्युः। नत्वा वज्रिन्त्सहस्रं सूर्याः ॥ २४ ॥

अनु न जातमष्ट रोदसी इति। नानालिङ्गत्वादृतूनां नानासूर्यत्वम्। अष्टौ तु व्यवसिता इति। सूर्यमण्डलान्यष्टात ऊर्ध्वम्।

तेषामेषा भवति। चित्रं देवानामुदगादनीकम्। चक्षुर्मित्रस्य
वरुणस्याग्नेः। आऽप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षम्। सूर्य आत्मा
जगतस्तस्थुषश्चेति ॥ २५ ॥

[७]

केदमभ्रं निविशते। कायं संवत्सरो मिथः। काहः केयं देव रात्री।
क मासा ऋतवः श्रिताः। अर्द्धमासा मुहूर्ताः। निमेषास्तुटिभिः
सह। केमा आपो निविशन्ते। यदीतो यान्ति सम्प्रति। काला अप्सु
निविशन्ते। आपः सूर्ये समाहिताः ॥ २६ ॥

अभ्राण्यपः प्रपद्यन्ते। विद्युत्सूर्ये समाहिता। अनवर्णे इमे भूमी।
इयं चाऽसौ च रोदसी। किंस्विदत्रान्तरा भूतम्। येनेमे विधृते
उभे। विष्णुना विधृते भूमी। इति वत्सस्य वेदना। इरावती धेनुमती
हि भूतम्। सूयवसिनी मनुषे दशस्यै ॥ २७ ॥

व्यष्टभ्राद्रोदसी विष्णवेते। दाधर्थं पृथिवीमभितो मयूखैः। किं
तद्विष्णोर्बलमाहुः। का दीप्तिः किं परायणम्। एको यद्धारयद्देवः।
रेजती रोदसी उभे। वाताद्विष्णोर्बलमाहुः। अक्षरादीप्तिरुच्यते।
त्रिपदाद्धारयद्देवः। यद्विष्णोरेकमुत्तमम् ॥ २८ ॥

अ॒ग्नयो॑ वा॒यवश्चै॒व। ए॒तद॑स्य प॒राय॑णम्। पृ॒च्छामि॑ त्वा परं मृ॒त्युम्।
अ॒वमं॑ म॒ध्यम॑ञ्चतुम्। लो॒कं च पु॑ण्यपा॒पाना॑म्। ए॒तत्पृ॑च्छामि
सम्प्र॑ति। अ॒मुमा॑हुः परं मृ॒त्युम्। प॒वमा॑नं तु म॒ध्यमम्।
अ॒ग्निरे॒वाव॑मो मृ॒त्युः। च॒न्द्रमा॑श्चतु॒रुच्य॑ते ॥ २९ ॥

अ॒नाभो॑गाः परं मृ॒त्युम्। पा॒पाः सं॑यन्ति॒ सर्व॑दा। आ॒भोगा॑स्त्वेव
सं॑यन्ति। य॒त्र पु॑ण्यकृ॒तो ज॑नाः। ततो॑ म॒ध्यम॑मायन्ति। च॒तुर्मा॑ग्निं
च सम्प्र॑ति। पृ॒च्छामि॑ त्वा पा॒पकृ॑तः। य॒त्र या॑तय॒ते य॑मः। त्वं
नस्त॑द्ब्रह्म॒न् प्रब्रू॑हि। य॒दि वै॑त्थाऽस॒तो गृ॑हान् ॥ ३० ॥

क॒श्यपा॑दु॒दिताः॑ सूर्याः। पा॒पान्नि॑घ्नन्ति॒ सर्व॑दा। रो॒दस्यो॑न्तर्देशेषु।
तत्र न्य॑स्यन्ते॒ वास॑वैः। तेऽशरी॑राः प्र॒पद्य॑न्ते। य॒थाऽपु॑ण्यस्य
कर्म॑णः। अ॒पा॑ण्यपा॒दके॑शासः। तत्र ते॑ऽयो॒निजा॑ ज॒नाः। मृ॒त्वा
पुन॑र्मृ॒त्युमा॑पद्यन्ते। अ॒द्यमा॑नाः स्व॒कर्म॑भिः ॥ ३१ ॥

आ॒शा॒ति॒काः क्रि॑मय इ॒व। ततः॑ पू॒यन्ते॑ वा॒सवैः॑। अपै॑तं मृ॒त्युं
ज॑यति। य ए॒वं वेद॑। स ख॒ल्वै॒वं वि॒द्वाह्म॑णः। दी॒र्घश्रु॑त्तमो भ॒वति॑।
क॒श्यप॑स्याति॒थिः॑ सि॒द्धग॑मनः सि॒द्धग॑मनः। तस्यै॒षा भ॒वति॑।
आ॒यस्मि॑न्त॒स्त वा॑स॒वाः। रो॒हन्ति॑ पू॒र्व्या रु॒हः ॥ ३२ ॥

ऋषिर्ह दीर्घश्रुत्तमः। इन्द्रस्य घर्मो अतिथिरिति। कश्यपः
पश्यको भवति। यत्सर्वं परिपश्यतीति सौक्ष्म्यात्। अथाग्नेरष्टपुरुषस्य।
तस्यैषा भवति। अग्ने नयं सुपथा राये अस्मान्। विश्वानि देव
वयुनानि विद्वान्। युयोध्यस्मज्जुहुराणमेनः। भूयिष्ठां ते नम उक्तिं
विधेमेति ॥ ३३ ॥

[८]

अग्निश्च जातवेदाश्च। सहोजा अजिराप्रभुः। वैश्वानरो नर्यापाश्च।
पङ्क्तिराधाश्च सप्तमः। विसर्पेवाऽष्टमोऽग्नीनाम्। एतेऽष्टौ
वसवः, क्षिता इति। यथर्त्वेवाग्नेरर्चिर्वर्णविशेषाः। नीलार्चिश्च
पीतकार्चिश्चेति। अथ वायोरेकादशपुरुषस्यैकादशस्त्रीकस्य।
प्रभ्राजमाना व्यवदाताः ॥ ३४ ॥

याश्च वासुकिवैद्युताः। रजताः परुषाः श्यामाः। कपिला
अतिलोहिताः। ऊर्ध्वा अवपतन्ताश्च। वैद्युत इत्येकादश। नैनं
वैद्युतो हिनस्ति। य एवं वेद। स होवाच व्यासः पाराशर्यः।
विद्युद्वधमेवाहं मृत्युमैच्छमिति। न त्वकामं हन्ति ॥ ३५ ॥

य एवं वेद। अथ गन्धर्वगणाः। स्वानभ्राट्। अङ्घ्रिर्बम्भारिः।

हस्तः सुहस्तः। कृशानुर्विश्वावसुः। मूर्धन्वान्त्सूर्यवर्चाः।
 कृतिरित्येकादश गन्धर्वगणाः। देवाश्च महादेवाः। रश्मयश्च देवा
 गरगिरः ॥ ३६ ॥

नैनं गरौ हिनस्ति। य एवं वेद। गौरी मिमाय सलिलानि
 तक्षती। एकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी। अष्टापदी नवपदी
 बभ्रुवुषी। सहस्राक्षरा परमे व्योमन्निति। वाचो विशेषणम्।
 अथ निगदव्याख्याताः। ताननुक्रमिष्यामः। वराहवः
 स्वतपसः ॥ ३७ ॥

विद्युन्महसो धूपयः। श्वापयो गृहमेधाश्चेत्येते। ये चेमेऽशिमिवि-
 द्विषः। पर्जन्याः सप्त पृथिवीमभिवर्षन्ति। वृष्टिभिरिति। एतयैव
 विभक्तिर्विपरीताः। सप्तभिर्वा तैरुदीरिताः। अमूल्लोकान-
 भिवर्षन्ति। तेषामेषा भवति। समानमेतदुदकम् ॥ ३८ ॥

उच्चैत्यवचाहभिः। भूमिं पर्जन्या जिन्वन्ति। दिवं जिन्वन्त्यग्नय
 इति। यदक्षरं भूतकृतम्। विश्वे देवा उपासते। महर-
 षिमस्य गोप्तारम्। जमदग्निमकुर्वत। जमदग्निराप्यायते।
 छन्दोभिश्चतुरुत्तरैः। राज्ञः सोमस्य तृप्तासः ॥ ३९ ॥

ब्रह्मणा वीर्यावता । शिवा नः प्रदिशो दिशः । तच्छं योरावृणीमहे ।
गातुं यज्ञाय । गातुं यज्ञपतये । दैवीः स्वस्तिरस्तु नः ।
स्वस्तिर्मानुषेभ्यः । ऊर्ध्वं जिगातु भेषजम् । शं नो अस्तु
द्विपदे । शं चतुष्पदे । सोमपा (३) असोमपा (३) इति
निगदव्याख्याताः ॥ ४० ॥

[९]

सहस्रवृदियं भूमिः । परं व्योम सहस्रवृत । अश्विना भुज्यूनासत्या ।
विश्वस्य जगतस्पती । जाया भूमिः पतिव्योम । मिथुनन्ता
अतुर्यथुः । पुत्रो बृहस्पती रुद्रः । सरमा इति स्त्रीपुमम् । शुक्रं
वामन्यद्यजतं वामन्यत् । विषुरूपे अहनी द्यौरिव स्थः ॥ ४१ ॥

विश्वा हि माया अवथः स्वधावन्तौ । भद्रा वा पूषणाविह रातिरस्तु ।
वासात्यौ चित्रौ जगतो निधानौ । द्यावाभूमी चरथः सꣳ सखायौ ।
तावश्विना रासभाश्वा हवं मे । शुभस्पती आगतꣳ सूर्यया सह ।
त्युग्रोह भुज्युमश्विनोदमेघे । रयिं न कश्चिन्ममृवां (२) अवाहाः ।
तमूहथुनौभिरात्मन्वतीभिः । अन्तरिक्षप्रुङ्गिरपौदकाभिः ॥ ४२ ॥

तिस्रः, क्षपस्त्रिरहातिव्रजद्भिः । नासत्या भुज्युमूहथुः पतङ्गैः ।

समुद्रस्य धन्वन्नाद्रस्य पारे। त्रिभीरथैः शतपद्भिः षडश्वैः।
 सवितारं वितन्वन्तम्। अनुबध्नाति शाम्बरः। आपपूरूषम्बरश्चैव।
 सवितरिपसौऽभवत्। त्यं सुतृप्तं विदित्वैव। बहुसौम गिरं
 वशी ॥ ४३ ॥

अन्वेति तुग्रो वक्रियान्तम्। आयसूयान्तसोमं तृप्सुषु। स
 सङ्ग्रामस्तमौद्योऽत्योतः। वाचो गाः पिपाति तत्। स तद्गोभिः
 स्तवाऽत्येत्यन्ये। रक्षसानन्विताश्च ये। अन्वेति परिवृत्याऽस्तः।
 एवमेतौ स्थौ अश्विना। ते एते द्युः पृथिव्योः। अहरहर्गर्भं
 दधाथे ॥ ४४ ॥

तयोरितौ वत्सावहोरात्रे। पृथिव्या अहः। दिवो रात्रिः। ता
 अविसृष्टौ। दम्पती एव भवतः। तयोरितौ वत्सौ। अग्निश्चादित्यश्च।
 रात्रेर्वत्सः। श्वेत आदित्यः। अहोऽग्निः ॥ ४५ ॥

ताम्रो अरुणः। ता अविसृष्टौ। दम्पती एव भवतः। तयोरितौ वत्सौ।
 वृत्रश्च वैद्युतश्च। अग्नेर्वृत्रः। वैद्युत आदित्यस्य। ता अविसृष्टौ।
 दम्पती एव भवतः। तयोरितौ वत्सौ ॥ ४६ ॥

उष्मा च नीहारश्च। वृत्रस्योष्मा। वैद्युतस्य नीहारः। तौ तावेव

प्रतिपद्येते। सेयः रात्रीं गर्भिणीं पुत्रेण संवसति। तस्या वा
एतदुल्बणम्। यद्रात्रौ रश्मयः। यथा गोर्गर्भिण्या उल्बणम्।
एवमेतस्या उल्बणम्। प्रजयिष्णुः प्रजया च पशुभिश्च भवति। य
एवं वेद। एतमुद्यन्तमपियन्तं चेति। आदित्यः पुण्यस्य वत्सः।
अथ पवित्राङ्गिरसः ॥ ४७ ॥

[१०]

पवित्रवन्तः परिवाजमासते। पितृषां प्रत्नो अभिरक्षति व्रतम्।
महः समुद्रं वरुणस्तिरोदधे। धीरा इच्छेकुर्धरुणेष्वारभम्। पवित्रं
ते विततं ब्रह्मणस्पतैः। प्रभुर्गात्राणि पर्येषिविश्वतः। अतस्तनूनं
तदामो अश्रुते। श्रुतास इद्वहन्तस्तत्समाशत। ब्रह्मा देवानाम्।
असतः सद्ये ततक्षुः ॥ ४८ ॥

ऋषयः सप्तात्रिंश्च यत्। सर्वेऽत्रयो अंगस्त्यश्च। नक्षत्रैः
शङ्कृतोऽवसन्। अथ सवितुः श्यावाश्वस्याऽवर्तिकामस्य।
अमी य ऋक्षा निहितास उच्चा। नक्तं ददृश्रे कुहचिदिवैयुः।
अदब्धानि वरुणस्य व्रतानि। विचाकशच्चन्द्रमा नक्षत्रमेति।
तत्सवितुर्वरेण्यम्। भर्गो देवस्य धीमहि ॥ ४९ ॥

धियो॒ यो नः॑ प्रचोदया॑त्। तत्स॑वि॒तुर्वृ॑णीमहे। व॒यं दे॒वस्य॑
भो॒ज॒नम्। श्रेष्ठं॑ स॒र्वधा॑त॒मम्। तुरं॑ भ॒गस्य॑ धीमहि। अ॒पा॒गू॒ह॒त
स॒वि॒ता तृ॒भीन्। स॒वा॒न्दि॒वो अ॒न्ध॒सः। न॒क्तं ता॒न्य॒भ॒व॒न्द्द॒शे।
अ॒स्थ्य॒श्चा॒ सम्भ॑वि॒ष्यामः॑। ना॒म॒ ना॒मै॒व ना॒म॒ मै॑॥ ५० ॥

न॒पु॒ंस॒कं पु॒मा॒ऽस्य॑स्मि। स्था॒व॒रो॒ऽस्म्य॒थ जङ्ग॑मः। य॒जे॒ऽय॒क्षि
य॒ष्टा॒हे च॑। म॒या भू॒ता॒न्य॒य॒क्ष॒त। प॒श॒वो म॑म॒ भू॒ता॒नि।
अ॒नू॒ब॒न्धो॒ऽस्म्य॒हं वि॒भुः। स्त्रि॒यः स॒तीः। ता उ॒मे पु॒ंस
आ॒हुः। प॒श्य॑द॒क्ष॒ण॒वा॒न्न॒वि॒चे॒त॒द॒न्धः। क॒वि॒र्यः पु॒त्रः स इ॒मा
चि॒के॒त॥ ५१ ॥

य॒स्ता वि॒जा॒ना॒त्स॑वि॒तुः पि॒ता॒स॒त्। अ॒न्धो म॑णि॒म॒वि॒न्द॒त्।
त॒म॒न॒ङ्गु॒लि॒रा॒व॒य॒त्। अ॒ग्नी॒वः प्र॒त्य॒मु॒ञ्च॒त्। त॒म॒जि॒ह्वा अ॒स॒श्च॒त्।
ऊ॒र्ध्व॒मू॒ल॒म॒वा॒क्छा॒ख॒म्। वृ॒क्षं यो वे॒द॒ सम्प्र॑ति। न स जा॒तु ज॑नः
श्रद्द॒ध्या॒त्। मृ॒त्यु॒र्मा मार॑यादि॒तिः। ह॒सि॒तं रु॒दि॒तं गी॑तम्॥ ५२ ॥
वी॒णा॒प॒ण॒व॒ला॒सि॒त॒म्। मृ॒तं जी॒वं च॑ य॒त्किञ्चि॑त्। अ॒ङ्गानि॑ स्त्रे॒व वि॒द्धि
त॒त्। अ॒तृ॒ष्य॒ऽस्तृ॒ष्य॒ध्या॒य॒त्। अ॒स्मा॒ज्जा॒ता मे॑ मि॒थू च॑र॒न्न। पु॒त्रो
नि॒र॒ऋ॒त्या वैदे॑हः। अ॒चे॒ता यश्च॑ चे॒त॒नः। स॒ तं म॑णि॒म॒वि॒न्द॒त्।

सोऽनङ्गुलिरावयत्। सोऽग्रीवः प्रत्यमुञ्चत् ॥ ५३ ॥

सोऽजिह्वो असश्वत। नैतमृषिं विदित्वा नगरं प्रविशेत्। यदि प्रविशेत्। मिथौ चरित्वा प्रविशेत्। तत्सम्भवस्य व्रतम्। आतमग्ने रथं तिष्ठ। एकांश्वमेकयोजनम्। एकचक्रमेकधुरम्। वातध्राजिगतिं विभो। न रिष्यति न व्यथते ॥ ५४ ॥

नास्याक्षौ यातु सज्जति। यच्छ्वेतान् रोहितांश्चाग्नेः। रथे युक्त्वाऽधितिष्ठति। एकया च दशभिश्च स्वभूते। द्वाभ्यामिष्टये विंशत्या च। तिसृभिश्च वहसे त्रिंशता च। नियुद्धिर्वायविह ता विमुञ्च ॥ ५५ ॥

[११]

आतनुष्व प्रतनुष्व। उद्धमऽऽधम सन्धम। आदित्ये चन्द्रवर्णानाम्। गर्भमाधेहि यः पुमान्। इतः सिक्तं सूर्यगतम्। चन्द्रमसे रसं कृधि। वारादं जनयाग्रेऽग्निम्। य एको रुद्र उच्यते। असङ्ख्याताः सहस्राणि। स्मर्यते न च दृश्यते ॥ ५६ ॥

एवमेतं निबोधत। आमन्द्रैरिन्द्र हरिभिः। याहि मयूररोमभिः। मा त्वा केचिन्नियेमुरिन्न पाशिनः। दधन्वेव ता इहि। मा मन्द्रैरिन्द्र

हरिभिः। यामि मयूररोमभिः। मा मा केचिन्नियेमुरिन्न पाशिनः।
निधन्वेव तां (२) इमि। अणुभिश्च महद्भिश्च ॥ ५७ ॥

निघृष्टैरसमायुतैः। कालैरहरित्वमापन्नैः। इन्द्रऽऽयाहि
सहस्रयुक्। अग्निर्विभ्राष्टिवसनः। वायुः श्वेतसिकद्रुकः। संवत्सरो
विषूवर्णैः। नित्यास्तेऽनुचरास्तव। सुब्रह्मण्योऽं सुब्रह्मण्योऽं
सुब्रह्मण्योम्। इन्द्रऽऽगच्छ हरिव आगच्छ मैधातिथेः। मेष
वृषणश्चस्य मेने ॥ ५८ ॥

गौरावस्कन्दिन्नहल्यायै जार। कौशिकब्राह्मण गौतमब्रुवाण।
अरुणाश्वा इहागताः। वसवः पृथिविक्षितः। अष्टौदिग्वाससोऽग्नयः।
अग्निश्च जातवेदाश्चेत्येते। ताम्राश्वास्ताम्ररथाः। ताम्रवर्णास्तथा-
ऽसिताः। दण्डहस्ताः खादुग्दतः। इतो रुद्राः पराङ्गताः ॥ ५९ ॥

उक्तं स्थानं प्रमाणं च पुर इत। बृहस्पतिश्च सविता च।
विश्वरूपैरिहऽऽगताम्। रथेनोदकवर्त्मना। अप्सुषा इति तद्वयोः।
उक्तो वेषो वासांसि च। कालावयवानामितः प्रतीज्या। वासात्या
इत्यश्विनोः। कोऽन्तरिक्षे शब्दं करोतीति। वासिष्ठो रौहिणो
मीमांसां चक्रे। तस्यैषा भवति। वाश्रेव विद्युदिति। ब्रह्मण

उदर॑णमसि। ब्रह्म॑ण उदी॒रण॑मसि। ब्रह्म॑ण आ॒स्तर॑णमसि। ब्रह्म॑ण
उप॒स्तर॑णमसि ॥ ६० ॥

[१२]

[अप॑क्रामत गर्भि॒ण्यः]

अ॒ष्टयो॑नीम॒ष्टपु॑त्राम्। अ॒ष्टप॑त्नीमि॒मां म॒हीम्। अ॒हं वेद॑ न मे॒ मृत्युः॑।
न चामृ॑त्युर॒घाऽऽह॑रत्। अ॒ष्टयो॑न्य॒ष्टपु॑त्रम्। अ॒ष्टप॑दि॒दम॒न्तरि॑क्षम्।
अ॒हं वेद॑ न मे॒ मृत्युः॑। न चामृ॑त्युर॒घाऽऽह॑रत्। अ॒ष्टयो॑नीम॒ष्टपु॑त्राम्।
अ॒ष्टप॑त्नीम॒मूं दि॒वम् ॥ ६१ ॥

अ॒हं वेद॑ न मे॒ मृत्युः॑। न चामृ॑त्युर॒घाऽऽह॑रत्। सु॒त्रामा॑णं म॒हीमू॒
षु। अदि॑ति॒द्यौरदि॑तिर॒न्तरि॑क्षम्। अदि॑तिर्मा॒ता स पि॒ता स पु॒त्रः।
विश्वे॑ दे॒वा अदि॑तिः पञ्च॒जनाः॑। अदि॑तिर्जा॒तमदि॑तिर्ज॒नित्व॑म्।
अ॒ष्टौ पु॒त्रासो॑ अदि॑तेः। ये जा॒तास्त॒न्वः परि॑ दे॒वां (२)
उप॑प्रैत्सप्तभिः ॥ ६२ ॥

प॒रा मा॒र्ताण्ड॑मास्यत्। स॒प्तभिः॑ पु॒त्रैरदि॑तिः। उप॑प्रैत्पू॒र्व्यं युग॑म्।
प्र॒जायै॑ मृत्यवे तत्। प॒रा मा॒र्ताण्ड॑माभ॒रदि॑तिः। ताननु॑क्रमिष्या॒मः।
मि॒त्रश्च॒ वरु॑णश्च। धा॒ता चा॒र्य॒मा च॑। अ॒श्वश्च॒ भग॑श्च। इन्द्र॑श्च

विवस्वाऽश्चेत्येते। हिरण्यगर्भो ह॒सः शुचिषत्। ब्रह्मजज्ञानं
तदित्पदमिति। गर्भः प्राजापत्यः। अथ पुरुषः सप्त पुरुषः ॥ ६३ ॥
[यथास्थानं गर्भिण्यः]

[१३]

योऽसौ तपन्नृदेति। स सर्वेषां भूतानां प्राणानादायोदेति। मा
मै प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणानादायोदगाः। असौ
योऽस्तमेति। स सर्वेषां भूतानां प्राणानादायाऽस्तमेति। मा मै
प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणानादायाऽस्तङ्गाः। असौ य
आपूर्यति। स सर्वेषां भूतानां प्राणैरापूर्यति ॥ ६४ ॥

मा मै प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणैरपूरिष्ठाः। असौ
योऽपक्षीयति। स सर्वेषां भूतानां प्राणैरपक्षीयति। मा मै प्रजाया
मा पशूनाम्। मा मम प्राणैरपक्षेष्ठाः। अमूनि नक्षत्राणि। सर्वेषां
भूतानां प्राणैरपप्रसर्पन्ति चोत्सर्पन्ति च। मा मै प्रजाया मा
पशूनाम्। मा मम प्राणैरपप्रसृपत मोत्सृपत ॥ ६५ ॥

इमे मासाश्चार्धमासाश्च। सर्वेषां भूतानां प्राणैरपप्रसर्पन्ति
चोत्सर्पन्ति च। मा मै प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम

प्राणैरपंप्रसृपत॒ मोत्सृपत॑। इ॒म ऋ॒तवः॑। सर्वे॑षां भू॒तानां॑
प्राणैरपंप्रस॑र्पन्ति॒ चोत्स॑र्पन्ति च। मा मे॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा
मम॑ प्राणैरपंप्रसृपत॒ मोत्सृपत॑। अ॒यं सं॒वत्सरः॑। सर्वे॑षां भू॒तानां॑
प्राणैरपंप्रस॑र्पति॒ चोत्स॑र्पति च॥ ६६ ॥

मा मे॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्राणैरपंप्रसृप॒ मोत्सृप॑।
इ॒दम॑हः। सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्राणैरपंप्रस॑र्पति॒ चोत्स॑र्पति च। मा
मे॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्राणैरपंप्रसृप॒ मोत्सृप॑। इ॒यं
रा॒त्रिः। सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्राणैरपंप्रस॑र्पति॒ चोत्स॑र्पति च। मा मे॑
प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्राणैरपंप्रसृप॒ मोत्सृप॑। ॐ भूर्भुवः
स्वः। ए॒तद्वो मि॒थुनं॑ मा नो मि॒थुनं॑ री॒द्वम्॥ ६७ ॥

[१४]

अथऽऽदि॒त्यस्या॑ष्टपुरुष॒स्य। वसू॑नामादि॒त्यानां॑ स्थाने
स्व॒तेज॑सा भा॒नि। रु॒द्राणा॑मादि॒त्यानां॑ स्थाने स्व॒तेज॑सा
भा॒नि। आदि॒त्याना॑मादि॒त्यानां॑ स्थाने स्व॒तेज॑सा भा॒नि। स॒तां
स॒त्याना॑म्। आदि॒त्यानां॑ स्थाने स्व॒तेज॑सा भा॒नि। अ॒भिघ्न॑वता-
म॒भिघ्न॑ताम्। वा॒तव॑तां म॒रुता॑म्। आदि॒त्यानां॑ स्थाने स्व॒तेज॑सा

भा॒नि। ऋ॒भूणा॒मादि॒त्याना॑ऽ स्थाने स्व॒तेज॑सा भा॒नि। वि॒श्वेषा॑
दे॒वाना॑म्। आ॒दि॒त्याना॑ऽ स्थाने स्व॒तेज॑सा भा॒नि। सं॒वत्स॑र॒स्य
स॒वि॒तुः। आ॒दि॒त्यस्य॑ स्थाने स्व॒तेज॑सा भा॒नि। ॐ भूर्भु॒वः स्वः॑।
र॒श्मयो॑ वो मि॒थुनं॑ मा नो मि॒थुनं॑ री॒द्वम्॥ ६८ ॥

[१५]

आ॒रोग॑स्य स्थाने स्व॒तेज॑सा भा॒नि। भ्रा॒जस्य॑ स्थाने स्व॒तेज॑सा
भा॒नि। प॒टर॑स्य स्थाने स्व॒तेज॑सा भा॒नि। प॒तङ्ग॑स्य स्थाने स्व॒तेज॑सा
भा॒नि। स्व॒र्णर॑स्य स्थाने स्व॒तेज॑सा भा॒नि। ज्यो॒तिषी॑म॒तस्य॑ स्थाने
स्व॒तेज॑सा भा॒नि। वि॒भास॑स्य स्थाने स्व॒तेज॑सा भा॒नि। क॒श्यप॑स्य
स्थाने स्व॒तेज॑सा भा॒नि। ॐ भूर्भु॒वः स्वः॑। आ॒पो वो मि॒थुनं॑ मा नो
मि॒थुनं॑ री॒द्वम्॥ ६९ ॥

[१६]

अथ वा॒योरे॒काद॑शपु॒रुष॑स्यै॒काद॑शस्त्रीक॒स्य। प्र॒भ्राज॑माना॒नां
रु॒द्राणा॑ऽ स्थाने स्व॒तेज॑सा भा॒नि। व्य॒वदा॑तानां रु॒द्राणा॑ऽ स्थाने
स्व॒तेज॑सा भा॒नि। वा॒सुकि॑वैद्यु॒ताना॑ं रु॒द्राणा॑ऽ स्थाने स्व॒तेज॑सा
भा॒नि। र॒ज॒ता॒नां रु॒द्राणा॑ऽ स्थाने स्व॒तेज॑सा भा॒नि। प॒रुषा॑णां
रु॒द्राणा॑ऽ स्थाने स्व॒तेज॑सा भा॒नि। श्या॑मानां रु॒द्राणा॑ऽ स्थाने

स्वतेजसा भानि। कपिलानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि।
अतिलोहितानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। ऊर्ध्वानां
रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि ॥ ७० ॥

अवपतन्तानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। वैद्युतानां
रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। प्रभ्राजमानीनां रुद्राणीनां
स्थाने स्वतेजसा भानि। व्यवदातीनां रुद्राणीनां स्थाने
स्वतेजसा भानि। वासुकिवैद्युतीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा
भानि। रजतानां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि। परुषाणां
रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि। श्यामानां रुद्राणीनां
स्थाने स्वतेजसा भानि। कपिलानां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा
भानि। अतिलोहितीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि।
ऊर्ध्वानां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि। अवपतन्तीनां
रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि। वैद्युतीनां रुद्राणीनां
स्थाने स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः स्वः। रूपाणि वो मिथुनं मा
नो मिथुनं रीद्वम् ॥ ७१ ॥

[१७]

अथाग्नेरष्टपुरुषस्य। अग्नेः पूर्वदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा

भा॒नि। जा॒तवे॒दस॒ उप॒दि॒श्यस्य॒ स्थाने॒ स्वते॒जसा॒ भा॒नि। स॒हो॒जसो॒
दक्षि॑णदि॒श्यस्य॒ स्थाने॒ स्वते॒जसा॒ भा॒नि। अ॒जिरा॒प्रभव॒ उप॒दि॒श्यस्य॒
स्थाने॒ स्वते॒जसा॒ भा॒नि। वै॒श्वान॒रस्या॒पर॒दि॒श्यस्य॒ स्थाने॒ स्वते॒जसा॒
भा॒नि। न॒र्या॒पस॒ उप॒दि॒श्यस्य॒ स्थाने॒ स्वते॒जसा॒ भा॒नि। प॒ङ्क्ति॒राध॒स
उ॒द॒ग्दि॒श्यस्य॒ स्थाने॒ स्वते॒जसा॒ भा॒नि। वि॒सर्पि॑ण॒ उप॒दि॒श्यस्य॒
स्थाने॒ स्वते॒जसा॒ भा॒नि। ॐ भूर्भु॒वः स्वः। दि॒शो वो मि॒थुनं॑ मा नो
मि॒थुनं॑ री॒द्वम् ॥ ७२ ॥

[१८]

दक्षि॑णपूर्वस्यां दि॒शि वि॒सर्पी॑ न॒रकः। तस्मान्नः प॑रिपा॒हि।
दक्षि॑णापरस्यां दि॒श्यवि॒सर्पी॑ न॒रकः। तस्मान्नः प॑रिपा॒हि।
उत्तर॑पूर्वस्यां दि॒शि वि॒षादी॑ न॒रकः। तस्मान्नः प॑रिपा॒हि।
उत्तरा॑परस्यां दि॒श्यवि॒षादी॑ न॒रकः। तस्मान्नः प॑रिपा॒हि। आ
यस्मि॑न्त्सप्त वा॒सवा इन्द्रि॑याणि शत॒क्रत॑वित्ये॒ते ॥ ७३ ॥

[१९]

इन्द्र॑घोषा वो वसु॑भिः पु॒रस्ता॒दुप॑दधताम्। मनो॑जवसो वः
पि॒तृभिर्दक्षि॑णत॒ उप॑दधताम्। प्रचै॑ता वो रु॒द्रैः प॒श्चादुप॑दधताम्।
वि॒श्वक॑र्मा व आदि॒त्यैरु॒त्तर॑त॒ उप॑दधताम्। त्वष्टा॑ वो

रूपैरुपरिष्ठादुपदधताम्। संज्ञानं वः पश्चादिति। आदित्यः
सर्वोऽग्निः पृथिव्याम्। वायुरन्तरिक्षे। सूर्यो दिवि। चन्द्रमा दिक्षु।
नक्षत्राणि स्वलोके। एवा ह्येव। एवा ह्यग्ने। एवा हि वायो। एवा
हीन्द्र। एवा हि पूषन्। एवा हि देवाः ॥ ७४ ॥

[२०]

आपमापामपः सर्वाः। अस्मादस्मादितोऽमुतः। अग्निर्वायुश्च
सूर्यश्च। सह सञ्चस्करद्विया। वाय्वश्चा रश्मिपतयः।
मरीच्यात्मानो अद्रुहः। देवीर्भुवनसूवरीः। पुत्रवत्वाय मे
सुत। महानाम्नीर्महामानाः। महसो महसः स्वः ॥ ७५ ॥

देवीः पर्जन्यसूवरीः। पुत्रवत्वाय मे सुत। अपाश्व्युष्णिमपा रक्षः।
अपाश्व्युष्णिमपारघम्। अपाघ्रामपचावर्तिम्। अपदेवीरितो हित।
वज्रं देवीरजीताः। भुवनं देवसूवरीः। आदित्यानदितिं देवीम्।
योनिनोर्ध्वमुदीषत ॥ ७६ ॥

भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः। भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः।
स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳ संस्तनूभिः। व्यशेम देवहितं यदायुः। स्वस्ति
न इन्द्रो वृद्धश्रवाः। स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः। स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो

अरिष्टनेमिः। स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु। केतवो अरुणासश्च।
 ऋषयो वातरशनाः। प्रतिष्ठां शतधा हि। समाहितासो
 सहस्रधारसम्। शिवा नः शन्तमा भवन्तु। दिव्या आप
 ओषधयः। सुमृडीका सरस्वति। मा ते व्योम सन्दृशि॥ ७७ ॥

[२१]

यौऽपां पुष्पं वेद। पुष्पवान् प्रजावान् पशुमान् भवति। चन्द्रमा
 वा अपां पुष्पम्। पुष्पवान् प्रजावान् पशुमान् भवति। य
 एवं वेद। यौऽपामायतनं वेद। आयतनवान् भवति। अग्निर्वा
 अपामायतनम्। आयतनवान् भवति। यौऽग्नेरायतनं वेद॥ ७८ ॥

आयतनवान् भवति। आपो वा अग्नेरायतनम्। आयतनवान्
 भवति। य एवं वेद। यौऽपामायतनं वेद। आयतनवान् भवति।
 वायुर्वा अपामायतनम्। आयतनवान् भवति। यो वायोरायतनं
 वेद। आयतनवान् भवति॥ ७९ ॥

आपो वै वायोरायतनम्। आयतनवान् भवति। य एवं
 वेद। यौऽपामायतनं वेद। आयतनवान् भवति। असौ वै
 तपन्नपामायतनम्। आयतनवान् भवति। यौऽमुष्य तपत

आयतनं वेद। आयतनवान् भवति। आपो वा अमुष्य तपत
आयतनम् ॥ ८० ॥

आयतनवान् भवति। य एवं वेद। यौऽपामायतनं वेद।
आयतनवान् भवति। चन्द्रमा वा अपामायतनम्। आयतनवान्
भवति। यश्चन्द्रमस आयतनं वेद। आयतनवान् भवति। आपो वै
चन्द्रमस आयतनम्। आयतनवान् भवति ॥ ८१ ॥

य एवं वेद। यौऽपामायतनं वेद। आयतनवान् भवति। नक्षत्राणि वा
अपामायतनम्। आयतनवान् भवति। यो नक्षत्राणामायतनं वेद।
आयतनवान् भवति। आपो वै नक्षत्राणामायतनम्। आयतनवान्
भवति। य एवं वेद ॥ ८२ ॥

यौऽपामायतनं वेद। आयतनवान् भवति। पर्जन्यो वा
अपामायतनम्। आयतनवान् भवति। यः पर्जन्यस्यऽऽयतनं
वेद। आयतनवान् भवति। आपो वै पर्जन्यस्यऽऽयतनम्।
आयतनवान् भवति। य एवं वेद। यौऽपामायतनं वेद ॥ ८३ ॥

आयतनवान् भवति। संवत्सरो वा अपामायतनम्। आयतनवान्
भवति। यः संवत्सरस्यऽऽयतनं वेद। आयतनवान् भवति। आपो

वै संवत्सरस्यऽऽयतनम्। आयतनवान् भवति। य एवं वेद।
योऽप्सु नावं प्रतिष्ठितां वेद। प्रत्येव तिष्ठति ॥ ८४ ॥

इमे वै लोका अप्सु प्रतिष्ठिताः। तदेषाऽभ्यनूक्ता। अपां
रसमुदयंसन्न। सूर्ये शुक्रं समाभृतम्। अपां रसस्य यो
रसः। तं वो गृह्णाम्युत्तममिति। इमे वै लोका अपां रसः।
तेऽमुष्मिन्नादित्ये समाभृताः। जानुदघ्नीमुत्तरवेदीं खात्वा। अपां
पूरयित्वा गुल्फदघ्नम् ॥ ८५ ॥

पुष्करपर्णैः पुष्करदण्डैः पुष्करैश्च सङ्स्तीर्य। तस्मिन्विहायसे।
अग्निं प्रणीयोपसमाधाय। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। कस्मात्प्रणीते-
ऽयमग्निश्चीयते। साप्रणीतेऽयमप्सु ह्ययं चीयते। असौ
भुवनेष्यनाहिताग्निरेताः। तमभित एता अवीष्टका उपदधाति।
अग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासयोः। पशुबन्धे चातुर्मास्येषु ॥ ८६ ॥

अथो आहुः। सर्वेषु यज्ञक्रतुष्विति। एतद्ध स्म वा आहुः
शण्डिलाः। कमग्निं चिनुते। सत्रियमग्निं चिन्वानः। संवत्सरं
प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते। सावित्रमग्निं चिन्वानः। अमुमादित्यं
प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते ॥ ८७ ॥

नाचिकेतमग्निं चिन्वानः। प्राणान्प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते।
चातुरहोत्रियमग्निं चिन्वानः। ब्रह्म प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते।
वैश्वसृजमग्निं चिन्वानः। शरीरं प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते।
उपानुवाक्यमाशुमग्निं चिन्वानः ॥ ८८ ॥

इमाँल्लोकान्प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते। इममारुणकेतुकमग्निं
चिन्वान इति। य एवासौ। इतश्चाऽमुतश्चाऽव्यतीपाती। तमिति।
योऽग्नेर्मिथूया वेद। मिथुनवान्भवति। आपो वा अग्नेर्मिथूयाः।
मिथुनवान्भवति। य एवं वेद ॥ ८९ ॥

[२२]

आपो वा इदमासन्त्सलिलमेव। स प्रजापतिरेकः पुष्करपर्णे
समभवत्। तस्यान्तर्मनसि कामः समवर्तत। इदं सृजेयमिति।
तस्माद्यत्पुरुषो मनसाऽभिगच्छति। तद्वाचा वेदति। तत्कर्मणा
करोति। तद्देवाऽभ्यनूक्ता। कामस्तदग्रे समवर्तताधि। मनसो रेतः
प्रथमं यदासीत् ॥ ९० ॥

सतो बन्धुमसति निरविन्दन्न। हृदि प्रतीष्या कवयो मनीषेति।
उपैनन्तदुपनमति। यत्कामो भवति। य एवं वेद। स तपोऽतप्यत।

स तपस्तप्त्वा। शरीरमधूनुत। तस्य यन्मांसमासीत्।
ततोऽरुणाः केतवो वातरशना ऋषय उदतिष्ठन् ॥ ९१ ॥

ये नखाः। ते वैखानसाः। ये वालाः। ते वालखिल्याः। यो रसः।
सोऽपाम्। अन्तरतः कूर्मं भूतं सर्पन्तम्। तमब्रवीत्। मम
वैत्वङ्मांसम्। समभूत् ॥ ९२ ॥

नेत्यब्रवीत्। पूर्वमेवाहमिहासमिति। तत्पुरुषस्य पुरुषत्वम्। स
सहस्रशीर्षा पुरुषः। सहस्राक्षः सहस्रपात्। भूत्वोदतिष्ठत्।
तमब्रवीत्। त्वं वै पूर्वं समभूः। त्वमिदं पूर्वं कुरुष्वेति। स इत्
आदायापः ॥ ९३ ॥

अञ्जलिना पुरस्तादुपादधात्। एवाह्येवेति। तत् आदित्य
उदतिष्ठत्। सा प्राची दिक्। अथाऽरुणः केतुर्दक्षिणत उपादधात्।
एवाह्यम् इति। ततो वा अग्निरुदतिष्ठत्। सा दक्षिणा दिक्।
अथारुणः केतुः पश्चादुपादधात्। एवा हि वायो इति ॥ ९४ ॥

ततो वायुरुदतिष्ठत्। सा प्रतीची दिक्। अथारुणः केतुरुत्तरत
उपादधात्। एवाहीन्द्रेति। ततो वा इन्द्र उदतिष्ठत्। सोदीची
दिक्। अथारुणः केतुर्मध्य उपादधात्। एवा हि पूषन्निति। ततो

वै पूषोदतिष्ठत्। सेयं दिक् ॥ ९५ ॥

अथारुणः केतुरुपरिष्ठादुपादधात्। एवा हि देवा इति। ततो देवमनुष्याः पितरः। गन्धर्वाप्सरसश्चोदतिष्ठन्। सोध्वा दिक्। या विप्रुषो विपरापतन्। ताभ्योऽसुरा रक्षांसि पिशाचाश्चोदतिष्ठन्। तस्मात्ते पराभवन्। विप्रुङ्घो हि ते समभवन्। तदेषाऽभ्यनूक्ता ॥ ९६ ॥

आपो ह यद्वृहतीर्गर्भमायन्। दक्षं दधाना जनयन्तीः स्वयम्भुम्। तत इमेध्यसृज्यन्त सर्गाः। अज्यो वा इदं समभूत्। तस्मादिदं सर्वं ब्रह्म स्वयम्भ्वति। तस्मादिदं सर्वं शिथिलमिवाऽध्रुवमिवाभवत्। प्रजापतिर्वाव तत्। आत्मनाऽऽत्मानं विधाय। तदेवानुप्राविशत्। तदेषाऽभ्यनूक्ता ॥ ९७ ॥

विधाय लोकान् विधाय भूतानि। विधाय सर्वाः प्रदिशो दिशश्च। प्रजापतिः प्रथमजा ऋतस्य। आत्मनाऽऽत्मानमभि संविवेशेति। सर्वमेवेदमाप्त्वा। सर्वमवरुध्य। तदेवानुप्राविशति। य एवं वेद ॥ ९८ ॥

चतुष्टय्य आपो गृह्णाति। चत्वारि वा अ॒पाः रूपाणि। मेघो वि॒द्युत्।
 स्तनयि॒त्तुर्वृष्टिः। तान्ये॒वावरुन्धे। आ॒तप॑ति व॒र्ष्या गृह्णाति। ताः
 पु॒रस्ता॒दुप॑दधाति। ए॒ता वै ब्र॑ह्मव॒र्चस्या॑ आ॒पः। मु॒खत॑ ए॒व
 ब्र॑ह्मव॒र्चसम॑वरुन्धे। तस्मा॑न्मुख॒तो ब्र॑ह्मव॒र्चसि॑तरः ॥ ९९ ॥

कू॒प्या गृह्णाति। ता दक्षि॑णत॒ उप॑दधाति। ए॒ता वै ते॑ज॒स्विनी॒रापः।
 तेज॑ ए॒वास्य॑ दक्षि॑णतो द॒धाति। तस्मा॑द्दक्षि॒णोऽर्ध॑स्तेज॒स्वि॒तरः।
 स्था॒वरा गृह्णाति। ताः प॒श्चादु॑प॒दधाति। प्र॑ति॒ष्ठिता॒ वै स्था॒वराः।
 प॒श्चादे॒व प्र॑ति॒तिष्ठति। वह॑न्ती॒र्गृह्णाति॑ ॥ १०० ॥

ता उत्त॑रत॒ उप॑दधाति। ओज॑सा वा ए॒ता वह॑न्ती॒रिवो॑द्ग॒तीरि॒व
 आ॒कूज॑ती॒रि॒व धा॑वन्तीः। ओज॑ ए॒वास्यो॑त्त॒रतो॑ द॒धाति।
 तस्मा॑दुत्त॒रोऽर्ध॑ ओज॒स्वि॒तरः। स॒म्भा॒र्या गृह्णाति। ता मध्य॑
 उप॑दधाति। इ॒यं वै स॒म्भा॒र्याः। अ॒स्यामे॒व प्र॑ति॒तिष्ठति। प॒ल्व॒ल्या
 गृह्णाति। ता उ॒परि॑ष्टादु॒पाद॑धाति ॥ १०१ ॥

अ॒सौ वै प॒ल्व॒याः। अ॒मुष्या॑मे॒व प्र॑ति॒तिष्ठति। दि॒क्षूप॑दधाति। दि॒क्षु
 वा आ॒पः। अ॒न्नं वा आ॒पः। अ॒द्भ्यो वा अ॒न्नं जा॑यते। यदे॒वद्भ्यो॑ऽन्नं
 जा॑यते। तद॑वरुन्धे। तं वा ए॒तम॑रु॒णाः के॒तवो॑ वा॒तर॑श॒ना

ऋषयोऽचिन्वन्। तस्मादारुणकेतुकः ॥ १०२ ॥

तदेषाऽभ्यनूक्ता। केतवो अरुणासश्च। ऋषयो वातरशनाः।
प्रतिष्ठां शतधा हि। समाहितासो सहस्रधार्यसमिति। शतशश्चैव
सहस्रशश्च प्रतितिष्ठति। य एतमग्निं चिनुते। य उचैनमेवं
वेद ॥ १०३ ॥

[२४]

जानुदग्नीमुत्तरवेदीं खात्वा। अपां पूरयति। अपां सर्वत्वाय।
पुष्करपर्णं रुक्मं पुरुषमित्युपदधाति। तपो वै पुष्करपर्णम्।
सत्यं रुक्मः। अमृतं पुरुषः। एतावद्वा वाऽस्ति। यावदेतत्।
यावदेवास्ति ॥ १०४ ॥

तदवरुन्धे। कूर्ममुपदधाति। अपामेव मेधमवरुन्धे। अथोऽस्वर्गस्य
लोकस्य समष्ट्यै। आपमापामपः सर्वाः। अस्मादस्मादितोऽमुतः।
अग्निर्वायुश्च सूर्यश्च। सह सञ्चस्करद्विया इति। वाय्वश्चा
रश्मिपतयः। लोकं पृणच्छिद्रं पृण ॥ १०५ ॥

यास्तिस्त्रः परमजाः। इन्द्रघोषा वो वसुभिरेवाह्येवेति। पञ्चचितय
उपदधाति। पाङ्क्तोऽग्निः। यावानेवाग्निः। तं चिनुते। लोकं

पृणया द्वितीयामुपदधाति। पञ्च पदा वै विराट्। तस्या वा इयं
पादः। अन्तरिक्षं पादः। द्यौः पादः। दिशः पादः। परोरजाः
पादः। विराज्येव प्रतितिष्ठति। य एतमग्निं चिनुते। य उचैनमेवं
वेद ॥ १०६ ॥

[२५]

अग्निं प्रणीयोपसमाधाय। तमभित एता अबीष्टका उपदधाति।
अग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासयोः। पशुबन्धे चातुर्मास्येषु। अथौ आहुः।
सर्वेषु यज्ञक्रतुष्विति। अथ ह स्माहारुणः स्वायम्भुवः। सावित्रः
सर्वोऽग्निरित्यननुषङ्गं मन्यामहे। नाना वा एतेषां वीर्याणि। कमग्निं
चिनुते ॥ १०७ ॥

सत्रियमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते। सावित्रमग्निं चिन्वानः।
कमग्निं चिनुते। नाचिकेतमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते।
चातुरहोत्रियमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते। वैश्वसृजमग्निं
चिन्वानः। कमग्निं चिनुते ॥ १०८ ॥

उपानुवाक्यमाशुमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते। इममारुणकेतुक-
मग्निं चिन्वान इति। वृषा वा अग्निः। वृषाणौ सङ्स्फालयेत्।

ह॒न्येता॑स्य य॒ज्ञः। तस्मान्नानु॒षज्यः॑। सो॒त्तर॑वे॒दिषु॑ क॒तुषु॑ चिन्वीत।
उ॒त्तर॑वे॒द्याः ह्य॑ग्निश्ची॒यते॑। प्र॒जाका॑मश्चिन्वीत ॥ १०९ ॥

प्रा॒जाप॑त्यो वा ए॒षोऽग्निः॑। प्रा॒जाप॑त्याः प्र॒जाः। प्र॒जावा॑न् भवति।
य ए॒वं वेद॑। प॒शुका॑मश्चिन्वीत। सं॒ज्ञानं॑ वा ए॒तत् प॑शूनाम्।
यदा॑पः। प॒शूनामे॒व सं॒ज्ञाने॒ऽग्निं चि॑नुते। प॒शुमा॑न् भवति। य ए॒वं
वेद॑ ॥ ११० ॥

वृ॒ष्टिका॑मश्चिन्वीत। आपो॒ वै वृ॒ष्टिः। प॒र्जन्यो॑ व॒र्षुको॑ भवति।
य ए॒वं वेद॑। आ॒मया॑वी चिन्वीत। आपो॒ वै भै॑षजम्।
भै॒षजमे॒वास्मै॑ करोति। स॒र्वमा॑युरेति। अ॒भिच॑र॒श्चिन्वीत॑।
व॒ज्रो वा आपः॑ ॥ १११ ॥

व॒ज्रमे॒व भ्रातृ॑व्येभ्यः प्रहरति। स्तृ॒णुत॑ ए॒नम्। तेज॑स्कामो
यश॑स्कामः। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सका॑मः स्व॒र्गका॑मश्चिन्वीत। ए॒ताव॑द्वा
वा॑ऽस्ति। याव॑दे॒तत्। याव॑दे॒वास्ति॑। तद॑व॒रुन्धे॑। तस्यै॒तद्व॑तम्।
व॒र्षति॑ न धा॒वेत् ॥ ११२ ॥

अ॒मृतं॑ वा आपः। अ॒मृत॑स्यानन्तरित्यै। नाप्सु मू॒त्रपु॑री॒षं
कुर्या॑त्। न नि॒ष्ठीवे॑त्। न वि॒वस॑नः स्ना॒यात्। गु॒ह्यो वा

एषौऽग्निः। एतस्याग्नेरनतिदाहाय। न पुष्करपर्णानि हिरण्यं
वाऽधितिष्ठैत्। एतस्याग्नेरनभ्यारोहाय। न कूर्मस्याश्नीयात्।
नोदकस्याघातुकान्येनमोदकानि भवन्ति। अघातुका आपः। य
एतमग्निं चिनुते। य उचैनमेवं वेद॥ ११३॥

[२६]

इमानुकं भुवना सीषधेम। इन्द्रश्च विश्वे च देवाः। यज्ञं च नस्तन्वं
च प्रजां च। आदित्यैरिन्द्रः सह सीषधातु। आदित्यैरिन्द्रः सगणो
मरुद्भिः। अस्माकं भूत्वविता तनूनाम्। आप्लवस्व प्रप्लवस्व।
आण्डीभवज मा मुहुः। सुखादीन्दुःखनिधनाम्। प्रतिमुञ्चस्व स्वां
पुरम्॥ ११४॥

मरीचयः स्वायम्भुवाः। ये शरीराण्यकल्पयन्। ते ते देहं
कल्पयन्तु। मा च ते ख्यास्म तीरिषत्। उत्तिष्ठत मा स्वप्त।
अग्निमिच्छध्वं भारताः। राज्ञः सोमस्य तृप्तासः। सूर्येण
सयुजोषसः। युवा सुवासाः। अष्टाचक्रा नवद्वारा॥ ११५॥

देवानां पूरयोध्या। तस्याः हिरण्मयः कोशः। स्वर्गो लोको
ज्योतिषाऽऽवृतः। यो वै तां ब्रह्मणो वेद। अमृतैनऽऽवृतां पुरीम्।

तस्मै ब्रह्म च ब्रह्मा च। आयुः कीर्तिं प्रजां ददुः। विभ्राजमानां
हरिणीम्। यशसा सम्परीवृताम्। पुरं हिरण्मयीं ब्रह्मा ॥ ११६ ॥

विवेशाऽपराजिता। पराडेत्यज्यामयी। पराडेत्यनाशकी। इह
चामुत्र चान्वेति। विद्वान्देवासुरानुभयान्। यत्कुमारी मन्द्रयते।
यद्योषिद्यत्पतिव्रता। अरिष्टं यत्किं च क्रियते। अग्निस्तदनुवेधति।
अश्रुतासः श्रुतासश्च ॥ ११७ ॥

यज्वानो येऽप्ययज्वनः। स्वर्यन्तो नापैक्षन्ते। इन्द्रमग्निं च
ये विदुः। सिकता इव संयन्ति। रश्मिभिः समुदीरिताः।
अस्माल्लोकादमुष्माच्च। ऋषिभिरदात्पृश्निभिः। अपैत वीत वि च
सर्पतातः। येऽत्र स्थ पुराणा ये च नूतनाः। अहोभिरद्भिरकु-
भिव्यक्तम् ॥ ११८ ॥

यमो ददात्ववसानमस्मै। नृ मुणन्तु नृपात्वर्यः। अकृष्टा ये च
कृष्टजाः। कुमारीषु कनीनीषु। जारिणीषु च ये हिताः। रेतः पीता
आण्डपीताः। अङ्गारेषु च ये हुताः। उभयान् पुत्रपौत्रकान्।
युवेऽहं यमराजगान्। शतमिन्नु शरदः ॥ ११९ ॥

अदो यद्वह्म विलबम्। पितॄणां च यमस्य च। वरुणस्याश्विनोरग्नेः।

मरुतां च विहायसाम्। कामप्रयवणं मे अस्तु। स ह्येवास्मि
सनातनः। इति नाको ब्रह्मिश्रवो रायो धनम्। पुत्रानापो
देवीरिहऽऽहितः॥ १२० ॥

[२७]

विशीर्ष्णीं गृध्रशीर्ष्णीं च। अपेतौ निरृतिः हथः। परिबाधः
श्वेतकुक्षम्। निजङ्घं शबलोदरम्। स तान् वाच्यायया सह। अग्ने
नाशय सन्दृशः। ईर्ष्यासूये बुभुक्षाम्। मन्युं कृत्यां च दीधिरे। रथेन
किं शुकावता। अग्ने नाशय सन्दृशः॥ १२१ ॥

[२८]

पर्जन्याय प्रगायत। दिवस्पुत्राय मीढुषै। स नो यवसमिच्छतु। इदं
वचः पर्जन्याय स्वराजै। हृदो अस्त्वन्तरन्तद्युयोत। मयोभूर्वातो
विश्वकृष्टयः सन्त्वस्मे। सुपिप्पला ओषधीर्देवगोपाः। यो
गर्भमोषधीनाम्। गवां कृणोत्यर्वताम्। पर्जन्यः पुरुषीणाम्॥ १२२ ॥

[२९]

पुनर्मामैत्विन्द्रियम्। पुनरायुः पुनर्भगः। पुनर्ब्राह्मणमैतु
मा। पुनर्द्रविणमैतु मा। यन्मेऽद्य रेतः पृथिवीमस्कान्।

यदोषधीरप्यसरद्यदापः। इदं तत्पुनराददे। दीर्घायुत्वाय वर्चसे।
यन्मे रेतः प्रसिच्यते। यन्म आजायते पुनः। तेन माममृतं कुरु।
तेन सुप्रजसं कुरु ॥ १२३ ॥

[३०]

अद्ध्यस्तिरोऽधाऽजायत। तव वैश्रवणः सदा। तिरौऽधेहि
सपत्नान्नः। ये अपोऽश्नन्ति केचन। त्वाष्ट्रीं मायां वैश्रवणः।
रथं सहस्रवन्धुरम्। पुरुश्चक्रं सहस्राश्वम्। आस्थायायाहि
नो बलिम्। यस्मै भूतानि बलिमावहन्ति। धनं गावो हस्ति
हिरण्यमश्वान् ॥ १२४ ॥

असाम सुमतौ यज्ञियस्य। श्रियं बिभ्रतोऽन्नमुखीं विराजम्।
सुदुरशने च क्रौञ्चे च। मैनागे च महागिरौ। शतद्वाटारगमन्ता।
संहार्य नगरं तव। इति मन्त्राः। कल्पोऽत ऊर्ध्वम्। यदि बलिं
हरत्। हिरण्यनाभयं वितुदयं कौबेरायायं बलिः ॥ १२५ ॥

सर्वभूताधिपतये नम इति। अथ बलिं हत्वोपतिष्ठेत। क्षत्रं क्षत्रं
वैश्रवणः। ब्राह्मणा वयं स्मः। नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीः।
अस्मात्प्रविश्यान्नमद्भीति। अथ तमग्निमादधीत। यस्मिन्नेतत्कर्म

प्रयुञ्जीत। तिरोऽधा भूः। तिरोऽधा भुवः ॥ १२६ ॥

तिरोऽधाः स्वः। तिरोऽधा भूर्भुवः स्वः। सर्वेषां लोकानामाधिपत्यं
सीदेति। अथ तमग्निमिन्धीत। यस्मिन्नेतत्कर्म प्रयुञ्जीत। तिरोऽधा
भूः स्वाहा। तिरोऽधा भुवः स्वाहा। तिरोऽधाः स्वः स्वाहा।
तिरोऽधा भूर्भुवः स्वः स्वाहा। यस्मिन्नस्य काले सर्वा आहुतीरूहुता
भवेयुः ॥ १२७ ॥

अपि ब्राह्मणमुखीनाः। तस्मिन्नहः काले प्रयुञ्जीत। परः
सुप्तजनाद्वेपि। मास्म प्रमाद्यन्तमाध्यापयेत्। सर्वार्थाः सिद्ध्यन्ते।
य एवं वेद। क्षुध्यन्निदमजानताम्। सर्वार्था न सिद्ध्यन्ते। यस्ते
विघातुको भ्राता। ममान्तरहृदये श्रितः ॥ १२८ ॥

तस्मा इममग्रपिण्डं जुहोमि। स मेऽर्थान्मा विवधीत्। मयि स्वाहा।
राजाधिराजाय प्रसह्यसाहिनै। नमो वयं वैश्रवणाय कुर्महे। स मे
कामान्कामकामाय मह्यम्। कामेश्वरो वैश्रवणो ददातु। कुबेराय
वैश्रवणाय। महाराजाय नमः। केतवो अरुणासश्च। ऋषयो
वातरशनाः। प्रतिष्ठाः शतधा हि। समाहितासो सहस्रधार्यसम्।
शिवा नः शन्तमा भवन्तु। दिव्या आप ओषधयः। सुमृडीका

सरस्वति। मा ते व्योम स॒न्दृशि ॥ १२९ ॥

[३१]

संवत्सरमेतद्व्रतं चरेत्। द्वौ वा मासौ। नियमः समासेन। तस्मिन्नियमविशेषाः। त्रिषवणमुदकोपस्पर्शी। चतुर्थकालपानभक्तः स्यात्। अहरहर्वा भैक्षमश्नीयात्। औदुम्बरीभिः समिद्धिरग्निं परिचरेत्। पुनर्मामैत्त्विन्द्रियमित्येतेनऽनुवाकेन। उद्धृतपरिपूताभिरद्भिः कार्यं कुर्वीत ॥ १३० ॥

असञ्चयवान्। अग्नये वायवे सूर्याय। ब्रह्मणे प्रजापतये। चन्द्रमसे नक्षत्रेभ्यः। ऋतुभ्यः संवत्सराय। वरुणायारुणायेति व्रतहोमाः। प्रवर्ग्यवदादेशः। अरुणाः काण्डऋषयः। अरण्येऽधीयीरन्न। भद्रं कर्णेभिरिति द्वै जपित्वा ॥ १३१ ॥

महानाम्नीभिरुदकं सङ्स्पर्श्य। तमाचार्यो दद्यात्। शिवा नः शन्तमेत्योषधीरालभते। सुमृडीकैति भूमिम्। एवमपवर्गे। धेनुर्दक्षिणा। कंसं वासश्च क्षौमम्। अन्यद्वा शुक्लम्। यथाशक्ति वा। एवङ्स्वाध्यायधर्मेण। अरण्येऽधीयीत। तपस्वी पुण्यो भवति तपस्वी पुण्यो भवति ॥ १३२ ॥

[३२]

भ॒द्रं कर्णे॑भिः शृणु॒याम॑ दे॒वाः। भ॒द्रं प॑श्येमा॒क्षभि॑र्यज॒त्राः।
 स्थि॒रैरङ्गै॑स्तुष्टुवाꣳ स॒स्तनू॑भिः। व्य॒शेम॑ दे॒वहि॑तं यदायुः। स्व॒स्ति
 न॒ इन्द्रो॑ वृ॒द्धश्र॑वाः। स्व॒स्ति नः॑ पू॒षा वि॒श्ववे॑दाः। स्व॒स्ति न॒स्ताक्ष॑र्यो
 अरि॑ष्टनेमिः। स्व॒स्ति नो॒ बृह॒स्पति॑र्दधातु ॥

॥ ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑ ॥

॥ द्वितीयः प्रश्नः ॥

ॐ नमो ब्रह्मणे नमो अस्त्वग्नये नमः पृथिव्यै नम ओषधीभ्यः ।
 नमो वाचे नमो वाचस्पतये नमो विष्णवे बृहते करोमि ॥ ॐ
 शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

सह वै देवानां चासुराणां च यज्ञौ प्रततावास्तां वयं स्वर्गं
 लोकमैष्यामो वयमैष्याम इति तेऽसुराः सन्नह्य सहसैवाचरन्
 ब्रह्मचर्येण तपसैव देवास्तेऽसुरा अमुह्युस्ते न प्राजानुस्ते
 पराऽभवन्ते न स्वर्गं लोकमायन् प्रसृतेन वै यज्ञेन देवाः स्वर्गं
 लोकमायन्न प्रसृतेनासुरान् पराभावयन् प्रसृतो ह वै यज्ञोपवीतिनो
 यज्ञोऽप्रसृतोऽनुपवीतिनो यत्किं च ब्राह्मणो यज्ञोपवीत्यधीते
 यजत एव तत्तस्माद्यज्ञोपवीत्येवाधीयीत याजयेद्यजत वा यज्ञस्य
 प्रसृत्या अजिनं वासो वा दक्षिणत उपवीय दक्षिणं बाहुमुद्धरतेऽव
 धत्ते सव्यमिति यज्ञोपवीतमेतदेव विपरीतं प्राचीनावीतं संवीतं
 मानुषम् ॥ १ ॥

[१]

रक्षांसि ह वा पुरोऽनुवाके तपोग्रमतिष्ठन्त तान् प्रजापतिर्वरेणोपा-

मन्त्रयत॒ तानि॒ वर॑मवृणीतऽऽदित्यो नो॒ योद्धा॒ इति॒ तान्
 प्र॒जाप॑तिरब्रवीद्यो॒धय॑ध्वमिति॒ तस्मा॒दुत्तिष्ठन्तः॑ ह॒ वा॒ तानि॒
 रक्षा॑ऽस्यादित्यं यो॒धय॑न्ति॒ याव॑दस्तमन्वगा॒त्तानि॒ ह॒ वा॒ ए॒तानि॒
 रक्षा॑ऽसि गायत्रियाऽभि॒मन्त्रि॑तेना॒म्भसा॑ शा॒म्यन्ति॒ तदु॒ ह॒ वा
 ए॒ते ब्र॑ह्मवा॒दिनः॑ पूर्वाभि॒मुखाः॑ स॒न्ध्याया॑ गायत्रियाऽभि॒मन्त्रि॑ता
 आप॑ ऊ॒र्ध्वं वि॒क्षिप॑न्ति॒ ता ए॒ता आपो॑ व॒ज्रीभू॑त्वा तानि॒ रक्षा॑ऽसि
 म॒न्देहा॑रुणे द्वी॒पे प्र॑क्षिपन्ति॒ यत्प्र॑दक्षिणं प्र॒क्रम॑न्ति॒ तेन॑ पा॒प्मान॑म्
 अव॑धून्वन्त्यु॒द्यन्त॑मस्तं॒ यन्त॑म् आ॒दित्य॑म॒भिध्या॑यन् कुर्वन्
 ब्रा॒ह्म॒णो वि॒द्वान्त॑स॒कलं॑ भ॒द्रम॑श्चुतेऽसावा॒दित्यो ब्र॑ह्मेति॒ ब्रह्मै॒व सन्
 ब्रह्मा॒प्येति॒ य ए॒वं वेद॑ ॥ २ ॥

[२]

यद्दे॒वा दे॒वहे॑ळनं दे॒वास॑श्चकृ॒मा व॒यम्। आ॒दि॒त्यास्त॑स्मा॒न्मा
 मु॒ञ्चत॑र्तस्य॒र्तेन॑ मा॒मित॑। दे॒वा जी॒वनका॑म्या यद्वा॒चाऽनृ॑तमू॒दिम॑।
 तस्मा॑न्न॒ इह॒ मु॒ञ्चत॑ विश्वे॒ देवाः॑ स॒जोष॑सः। ऋ॒तेन॑ द्यावापृथि॒वी
 ऋ॒तेन॑ त्वं॒ सर॑स्वति। कृ॒तान्नः॑ पा॒ह्येन॑सो॒ यत्किं॑ चानृ॑तमू॒दिम॑।
 इन्द्रा॒ग्नी मि॒त्रावरु॑णौ सोमो॒ धा॒ता बृ॒हस्प॑तिः। ते नो॑ मु॒ञ्चन्त्वे॒नसो॑

यदन्यकृतमारिम। सजातशःसादुत जामिशःसाज्यायसः
 शःसादुत वा कनीयसः। अनाधृष्टं देवकृतं यदेनस्तस्मात्
 त्वमस्माज्जातवेदो मुमुग्धि ॥ ३ ॥

यद्वाचा यन्मनसा बाहुभ्यामूरुभ्यामष्टीवज्याः शिश्रैर्यदनृतं चकृमा
 वयम्। अग्निर्मा तस्मादेनसो गार्हपत्यः प्रमुञ्चतु चकृम यानि
 दुष्कृता। येन त्रितो अर्णवान्निर्बभूव येन सूर्यं तमसो निर्मुमोच।
 येनेन्द्रो विश्वा अजहादरातीस्तेनाहं ज्योतिषा ज्योतिरानशान
 आक्षि। यत्कुसीदमप्रतीत्तं मयेह येन यमस्य निधिना चरामि।
 एतत्तदग्ने अनृणो भवामि जीवन्नेव प्रति तत्ते दधामि। यन्मयि
 माता यदा पिपेष यदन्तरिक्षं यदाशसातिक्रामामि त्रिते देवा दिवि
 जाता यदाप इमं मे वरुण तत्त्वा यामि त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्ने
 त्वमग्ने अयासि ॥ ४ ॥

[३]

यददीव्यन्नृणमहं बभूवादित्सन्वा सञ्जगर जनैभ्यः। अग्निर्मा
 तस्मादिन्द्रश्च संविदानौ प्रमुञ्चताम्। यद्धस्ताभ्यां चकर
 किल्बिषाण्यक्षाणां वश्रुमुपजिघ्रमानः। उग्रं पश्या च राष्ट्रभृच्च

तान्यप्सरसावनुदत्तामृणानि। उग्रपश्ये राष्ट्रभृत्किल्बिषाणि
यदक्षवृत्तमनुदत्तमेतत्। नेन्न ऋणानृणव इत्समानो यमस्य लोके
अधिरज्जुराय। अव ते हेळ उदुत्तममिमं मे वरुण तत्त्वा यामि
त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्ने। सङ्कुसुको विकुसुको निरृथो
यश्च निस्वनः। तेऽ(१)स्मद्यक्षममनागसो दूरादूरमचीचतम्।
निर्यक्षममचीचते कृत्यां निरृद्धतिं च। तेन योऽ(१)स्मत्समृच्छातै
तमस्मै प्रसुवामसि। दुःशंसानुशंसाम्या घणेनानुघणेन च।
तेनान्योऽ(१)स्मत्समृच्छातै तमस्मै प्रसुवामसि। सं वर्चसा पयसा
सन्तनूभिरगन्महि मनसा सः शिवेन। त्वष्टा नो अत्र विदधातु
रायोऽनुमार्ष्टु तन्वो(१) यद्विलिष्टम्॥५॥

[४]

आयुष्टे विश्वतो दधदयमग्निर्वरेण्यः। पुनस्ते प्राण आयाति
परायक्ष्मं सुवामि ते। आयुर्दा अग्ने हविषो जुषाणो
घृतप्रतीको घृतयोनिरेधि। घृतं पीत्वा मधु चारु गव्यं पितेव
पुत्रमभिरक्षतादिमम्। इममग्न आयुषे वर्चसे कृधि तिग्ममोजो
वरुण सः शिशिधाधि। मातेवास्मा अदिते शर्म यच्छ विश्वे देवा

जरदष्टिर्यथाऽसत्। अग्न आयूँषि पवस आ सुवोर्जमिषं च नः।
 आरे बाधस्व दुच्छुनाम्। अग्ने पवस्व स्वपा अस्मे वर्चः सुवीर्यम्।
 दधद्रयि मयि पोषम्॥ ६ ॥

अग्निर्ऋषिः पवमानः पाञ्चजन्यः पुरोहितः। तमीमहे महागयम्।
 अग्ने जातान्प्रणुदा नः सपत्नान्प्रत्यजाताञ्जातवेदो नुदस्व। अस्मे
 दीदिहि सुमना अहेळञ्छर्मन्ते स्याम त्रिवरूथ उद्भौ। सहसा
 जातान्प्रणुदा नः सपत्नान्प्रत्यजाताञ्जातवेदो नुदस्व। अधि नो
 ब्रूहि सुमनस्यमानो वयं स्याम प्रणुदा नः सपत्नान्। अग्ने यो
 नोऽभितो जनो वृको वारो जिघाँसति। ताँस्त्वं वृत्रहञ्जहि
 वस्वस्मभ्यमाभर। अग्ने यो नोऽभिदासति समानो यश्च निष्ठः। तं
 वयं समिधं कृत्वा तुभ्यमग्नेऽपि दध्मसि॥ ७ ॥

यो नः शपादशपतो यश्च नः शपतः शपात्। उषाश्च तस्मै निघ्नृक्
 सर्वं पापं समूहताम्। यो नः सपत्नो यो रणो मर्तोऽभिदासति
 देवाः। इध्मस्यैव प्रक्षायतो मा तस्योच्छैषि किं चन। यो मान्द्वेष्टि
 जातवेदो यं चाहं द्वेष्मि यश्च माम्। सर्वाँस्तानग्ने सन्दह
 याँश्चाहन्द्वेष्मि ये च माम्। यो अस्मभ्यमरातीयाद्यश्च नो द्वेषते

जनः। निन्दाद्यो अस्मान्दिप्साच्च सर्वाङ्गस्तान्मष्मषा कुरु।
 सञ्शितं मे ब्रह्म सञ्शितं वीर्या(१)म्बलम्। सञ्शितं क्षत्रं मे
 जिष्णु यस्याहमस्मि पुरोहितः। उदैषां बाहू अतिरमुद्वर्चो अथो
 बलम्। क्षिणोमि ब्रह्मणाऽमित्रानुन्नयामि स्वा(१)म् अहम्।
 पुनर्मनः पुनरायुर्म आगात्पुनश्चक्षुः पुनः श्रोत्रं म आगात्पुनः
 प्राणः पुनराकूतं म आगात्पुनश्चित्तं पुनराधीतं म आगात्।
 वैश्वानरो मेऽदब्धस्तनूपा अवबाधतां दुरितानि विश्वा ॥ ८ ॥

[५]

वैश्वानराय प्रतिवेदयामो यदीनृणः सङ्गरो देवतासु। स
 एतान्पाशान् प्रमुचन् प्रवेद स नो मुञ्चातु दुरितादवद्यात्। वैश्वानरः
 पवयान्नः पवित्रैर्यत्सङ्गरमभिधावाभ्याशाम्। अनाजानन्मनसा
 याचमानो यदत्रैनो अव तत्सुवामि। अमी ये सुभगे दिवि विचृतौ
 नाम तारके। प्रेहामृतस्य यच्छतामेतद्वद्धकमोचनम्। विजिहीर्ष्व
 लोकान्कृधि बन्धान्मुञ्चासि बद्धकम्। योनेरिव प्रच्युतो गर्भः
 सर्वान् पथो अनुष्व। स प्रजानन्प्रतिगृभ्णीत विद्वान्प्रजापतिः
 प्रथमजा ऋतस्य। अस्माभिर्दत्तं जरसः परस्तादच्छिन्नं

तन्तुमनुसञ्चरेम ॥ ९ ॥

तत् तन्तुमन्वेके अनु सञ्चरन्ति येषां दत्तं पित्र्यमायनवत् ।
 अबन्ध्वेके ददतः प्रयच्छादातुं चेच्छक्रवांसः स्वर्गं एषाम् ।
 आरभेथामनु सश्रभेथांसमानं पन्थामवथो घृतेन । यद्वा
 पूर्तं परिविष्टं यदग्नौ तस्मै गोत्रायेह जायापती सश्रभेथाम् ।
 यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्यां यन्मातरं पितरं वा जिहिंसिम ।
 अग्निर्मा तस्मादेनसो गार्हपत्य उन्नो नेषदुरिता यानि चकृम ।
 भूमिर्माताऽदितिर्नो जनित्रं भ्राताऽन्तरिक्षमभिश्स्त एनः ।
 द्यौर्नः पिता पितृयाच्छं भवासि जामि मित्वा मा विवित्सि
 लोकात् । यत्र सुहार्दः सुकृतो मदन्ते विहाय रोगं तन्वा(१)ः
 स्वायाम् । अश्लोणाङ्गैरहुताः स्वर्गे तत्र पश्येम पितरं च
 पुत्रम् । यदन्नमद्व्यनृतेन देवा दास्यन्नदास्यन्नुत वा करिष्यन् ।
 यद्देवानां चक्षुष्यागो अस्ति यदेव किं च प्रतिजग्राहमग्निर्मा
 तस्मादनृणं कृणोतु । यदन्नमग्निं बहुधा विरूपं वासो हिरण्यमुत
 गामजामविम् । यद्देवानां चक्षुष्यागो अस्ति यदेव किं च
 प्रतिजग्राहमग्निर्मा तस्मादनृणं कृणोतु । यन्मया मनसा वाचा

कृतमेनः कदाचन। सर्वस्मात्तस्मान्मेळितो मोग्धि त्वं हि वेत्थ
यथातथम् ॥ १० ॥

[६]

वातरशना ह वा ऋषयः श्रमणा ऊर्ध्वमन्थिनो बभूवुस्तानृषयो-
ऽर्थमायुस्ते निलायमचरुस्तेऽनुप्रविशुः कूश्माण्डानि
तास्तेष्वन्विन्दच्छ्रद्धया च तपसा च तानृषयोऽब्रुवन्कथा
निलायं चरथेति त ऋषीनब्रुवन्नमो वोऽस्तु भगवन्तोऽस्मिन्धाम्नि
केन वः सपर्यामेति तानृषयोऽब्रुवन्पवित्रं नो ब्रूत येनारिपसः
स्यामेति त एतानि सूक्तान्यपश्यन् यदेवा देवहेळनं
यददीव्यन्नृणमहं बभूवऽऽयुष्टे विश्वतो दधदित्येतैराज्यं
जुहुत वैश्वानराय प्रतिवेदयाम इत्युपतिष्ठत यदर्वाचीनमेनो
भ्रूणहत्यायास्तस्मान्मोक्षध्व इति त एतैरजुहवुस्तेऽरेपसो-
ऽभवन्कर्मादिष्वेतैर्जुहुयात्पूतो देवलोकान्त्समंश्नुते ॥ ११ ॥

[७]

कूश्माण्डैर्जुहुयाद्योऽपूत इव मन्येत यथा स्तेनो यथा
भ्रूणहैवमेष भवति योऽयोनौ रेतः सिञ्चति यदर्वाचीनमेनो

भ्रूणहत्यायास्तस्मान्मुच्यते यावदेनो दीक्षामुपैति दीक्षित एतैः
 संतति जुहोति संवत्सरं दीक्षितो भवति संवत्सरादेवऽऽत्मानं
 पुनीते मासं दीक्षितो भवति यो मासः स संवत्सरः
 संवत्सरादेवऽऽत्मानं पुनीते चतुर्विंशतिं रात्रीर्दीक्षितो
 भवति चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरः संवत्सरादेवऽऽत्मानं
 पुनीते द्वादश रात्रीर्दीक्षितो भवति द्वादश मासाः संवत्सरः
 संवत्सरादेवऽऽत्मानं पुनीते षड्रात्रीर्दीक्षितो भवति षड्वा ऋतवः
 संवत्सरः संवत्सरादेवऽऽत्मानं पुनीते तिस्रो रात्रीर्दीक्षितो
 भवति त्रिपदा गायत्री गायत्रिया एवऽऽत्मानं पुनीते न
 मासमश्नीयान्न स्त्रियमुपैयान्नोपर्यासीत् जुगुप्सेतानृतात्पयो
 ब्राह्मणस्य व्रतं यवागू राजन्यस्यामिक्षा वैश्यस्याथो
 सौम्येष्वध्वर एतद्व्रतं ब्रूयाद्यदि मन्येतोपदस्यामीत्यौदनं
 धानाः सक्तून्धृतमित्यनुव्रतयेदात्मनोऽनुपदासाय ॥ १२ ॥

[८]

अजान् ह वै पृथ्वींस्तपस्यमानान् ब्रह्म स्वयम्भ्वभ्यानर्षत्त
 ऋषयोऽभवन्तदृषीणामृषित्वं तां देवतामुपातिष्ठन्त यज्ञकामास्त
 एतं ब्रह्मयज्ञमपश्यन्तमाहरन्तेनायजन्त यदृचोऽध्यगीषत् ताः

पय॑आहु॒तयो॒ दे॒वाना॑मभ॒वन् यद्य॑जू॒षि घृ॒ताहु॑तयो॒ यत्सामा॑नि
 सोमा॑हु॒तयो॒ यदथ॑र्वा॒ङ्गिर॑सो॒ मध्वा॑हु॒तयो॒ यद्वा॑ह्म॒णानी॑तिहा॒सान्
 पु॒रा॒णानि॒ कल्पा॑न्गा॒था नारा॑श॒सीर्मे॑दाहु॒तयो॑ दे॒वाना॑मभ॒वन्ताभिः॑
 क्षुधं॑ पा॒प्मान॑मपा॒घ्नन्न॑प॒हत॑पाप्मानो दे॒वाः स्व॑र्गं लो॒कमा॑यन्
 ब्रह्म॑णः सायु॒ज्यमृ॒षयोऽग॑च्छन् ॥ १३ ॥

[९]

पञ्च॑ वा ए॒ते म॑हा॒यज्ञाः॑ स॒तति॑ प्र॒ताय॑न्ते स॒तति॑ स॒न्तिष्ठ॑न्ते
 दे॒वय॑ज्ञः पि॒तृय॑ज्ञो भू॒तय॑ज्ञो म॒नुष्य॑य॒ज्ञो ब्र॑ह्म॒यज्ञ॑ इति॒ यद॑ग्नौ
 जु॒होत्य॑पि स॒मिधं॑ तदे॒वय॑ज्ञः स॒न्तिष्ठ॑ते यत्पि॒तृभ्यः॑ स्व॒धा
 क॒रोत्य॑प्य॒पस्त॑त्पि॒तृय॑ज्ञः स॒न्तिष्ठ॑ते यद्भू॒तेभ्यो॑ ब॒लिः ह॑रति
 तद्भू॒तय॑ज्ञः स॒न्तिष्ठ॑ते यद्वा॑ह्म॒णेभ्योऽन्नं॑ द॒दाति॑ तन्म॒नुष्य॑य॒ज्ञः
 स॒न्तिष्ठ॑ते यत्स्वा॑ध्या॒यम॑धी॒यीतै॑का॒मप्यृ॑चं य॒जुः साम॑ वा
 तद्ब्र॑ह्म॒यज्ञः॑ स॒न्तिष्ठ॑ते यदृ॒चोऽधी॑ते प॒यसः॑ कू॒ल्या अ॒स्य पि॒तृन्त॑स्व॒धा
 अ॒भिव॑हन्ति॒ यद्य॑जू॒षि घृ॒तस्य॑ कू॒ल्या यत्सामा॑नि सोम॑ ए॒भ्यः
 प॒वते॑ यदथ॑र्वा॒ङ्गिर॑सो म॒धोः कू॒ल्या यद्वा॑ह्म॒णानी॑तिहा॒सान् पु॒रा॒णानि॒
 कल्पा॑न्गा॒था नारा॑श॒सीर्मे॑द॒सः कू॒ल्या अ॒स्य पि॒तृन्त॑स्व॒धा

अभि॒वह॑न्ति॒ यदृ॒चोऽधी॑ते॒ पय॑आहुतिभिरे॒व तद्दे॒वाऽस्त॑र्पयति॒
यद्य॒जू॑षि॒ घृता॑हुतिभि॒र्यत्सामा॑नि॒ सोमा॑हुतिभि॒र्यदथ॑र्वाङ्गिर॒सो
मध्वा॑हुतिभि॒र्यद्वा॑ह्म॒णानी॑तिहा॒सान् पु॒राणा॑नि॒ कल्पा॑न्गाथा॒
नारा॑श॒सीमे॑दाहुतिभिरे॒व तद्दे॒वाऽस्त॑र्पयति॒ त ए॒नं त॒प्ता
आयु॑षा॒ तेज॑सा॒ वर्च॑सा॒ श्रिया॑ यश॑सा॒ ब्रह्म॑वर्च॒सेना॒न्नाद्ये॑न च
तर्प॑यन्ति ॥ १४ ॥

[१०]

ब्रह्म॑यज्ञेन॒ यक्ष्य॑माणः॒ प्राच्यां॑ दि॒शि ग्रामा॑द॒च्छदि॑र्द॒रश॑ उदी॒च्यां
प्रागु॑दी॒च्यां वो॑दित॒ आदि॑त्ये दक्षि॒णत॑ उ॒पवी॑यो॒पवि॑श्य
हस्ता॑व॒वनि॑ज्य॒ त्रिरा॑चा॒मेद्विः॑ परि॒मृज्य॑ स॒कृदु॑पस्पृश्य॒ शिर॑श्चक्षु॒षी
नासि॑के॒ श्रोत्रे॑ हृद॒यमा॑लभ्य॒ यत्तिरा॑चा॒मति॑ तेन॒ ऋचः॑ प्रीणाति॒
यद्विः॑ परि॒मृज॑ति॒ तेन॑ यजू॑षि॒ यत्स॑कृदु॒पस्पृ॑शति॒ तेन॑ सामा॒नि
यत्स॒व्यं पा॑णिं पा॒दौ प्रो॑क्षति॒ यच्छि॑रश्चक्षु॒षी नासि॑के॒ श्रोत्रे॑
हृद॒यमा॑लभते॒ तेना॑थ॒र्वाङ्गिर॑सो॒ ब्राह्म॑णानी॑तिहा॒सान् पु॒राणा॑नि॒
कल्पा॑न्गाथा॒ नारा॑श॒सीः प्री॑णाति॒ दर्भा॑णां म॒हदु॑पस्ती॒र्योप॑स्थं
कृ॒त्वा प्रा॑डासी॒नः स्वा॑ध्यायमधी॒यीता॑पां वा ए॒ष ओष॑धीना॒ऽ

रसो यद्भाः सरसमेव ब्रह्म कुरुते दक्षिणोत्तरौ पाणी पादौ
 कृत्वा सपवित्रावोमिति प्रतिपद्यत एतद्वै यजुस्त्रयीं विद्यां
 प्रत्येषा वागेतत्परममक्षरं तदेतदृचाऽभ्युक्तमृचो अक्षरं परमे
 व्योमन् यस्मिन्देवा अधि विश्वे निषेदुर्यस्तन्न वेद किमृचा
 करिष्यति य इत्तद्विदुस्त इमे समासत इति त्रीनेव प्रायुङ्क्त भूर्भुवः
 स्वरित्याहैतद्वै वाचः सत्यं यदेव वाचः सत्यं तत्प्रायुङ्क्ताथ
 सावित्रीं गायत्रीं त्रिरन्वाह पच्छौऽर्धर्चशोऽनवानं सविता श्रियः
 प्रसविता श्रियमेवऽऽप्नोत्यथौ प्रज्ञातयैव प्रतिपदा छन्दांसि
 प्रतिपद्यते ॥ १५ ॥

[११]

ग्रामे मनसा स्वाध्यायमधीयीत दिवा नक्तं वेति ह स्मऽऽह शौच
 आह्वय उतारण्येऽबलं उत वाचोत तिष्ठन्नुत व्रजन्नुतऽऽसीन
 उत शयानोऽधीयीतैव स्वाध्यायं तपस्वी पुण्यो भवति य एवं
 विद्वान्त्स्वाध्यायमधीते नमो ब्रह्मणे नमो अस्त्वग्नये नमः पृथिव्यै
 नम ओषधीभ्यः । नमो वाचे नमो वाचस्पतये नमो विष्णवे बृहते
 करोमि ॥ १६ ॥

[१२]

मध्यन्दिने प्रबलमधीयीतासौ खलु वावैष आदित्यो यद्वाह्मण-
स्तस्मात्तर्हि तेऽक्षिणं तपति तदेषाऽभ्युक्ता । चित्रं देवानामुदगा-
दनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः । आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं
सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्चेति स वा एष यज्ञः सद्यः प्रतीयते
सद्यः सन्तिष्ठते तस्य प्राक् सायमवभृथो नमो ब्रह्मण इति
परिधानीयां त्रिरन्वाहाप उपस्पृश्य गृहानेति ततो यत्किं च ददाति
सा दक्षिणा ॥ १७ ॥

[१३]

तस्य वा एतस्य यज्ञस्य मेघो हविर्धानं विद्युदग्निर्वरुषः
हविः स्तनयितुर्वषट्कारो यदवस्फूर्जति सोऽनुवषट्कारो
वायुरात्माऽमावास्यां स्विष्टकृद्य एवं विद्वान्मेघे वर्षति
विद्योतमाने स्तनयत्यवस्फूर्जति पर्वमाने वायावमावास्यायां
स्वाध्यायमधीते तप एव तत्तप्यते तपो हि स्वाध्याय इत्युत्तमं
नाकं रोहत्युत्तमः समानानां भवति यावन्तं ह वा इमां वित्तस्य
पूर्णां ददत्स्वर्गं लोकं जयति तावन्तं लोकं जयति भूयांसं

चाक्षुष्यं चापं पुनर्मृत्युं जयति ब्रह्मणः सायुज्यं गच्छति ॥ १८ ॥

[१४]

तस्य वा एतस्य यज्ञस्य द्वावनध्यायौ यदात्माऽशुचिर्यद्देशः
 समृद्धिर्देवतानि य एवं विद्वान्महारात्र उषस्युदिते व्रजं स्तिष्ठन्नासीनः
 शयानोऽरण्ये ग्रामे वा यावत्तरसं स्वाध्यायमधीते
 सर्वाल्लोकान् जयति सर्वाल्लोकान्नृणोऽनुसञ्चरति तद्देवाभ्युक्ता।
 अनृणा अस्मिन्ननृणाः परस्मिंस्तृतीये लोके अनृणाः स्याम।
 ये देवयाना उत पितृयाणाः सर्वान्पथो अनृणा आक्षीयेमेत्यग्निं वै
 जातं पाप्मा जग्राह तं देवा आहुतीभिः पाप्मानमपाघ्नन्नाहुतीनां
 यज्ञेन यज्ञस्य दक्षिणाभिर्दक्षिणानां ब्राह्मणेन ब्राह्मणस्य
 छन्दोभिश्छन्दसां स्वाध्यायेनापहतपाप्मा स्वाध्यायौ देवपवित्रं
 वा एतत्तं योऽनूत्सृजत्यभागो वाचि भवत्यभागो नाके
 तद्देवाऽभ्युक्ता। यस्तित्याजं सखिविदुः सखायं न तस्य वाच्यपि
 भागो अस्ति। यदीं शृणोत्यलकं शृणोति न हि प्रवेदं
 सुकृतस्य पन्थामिति तस्मात्स्वाध्यायोऽध्येतव्यो यं यं क्रतुमधीते
 तेन तेनास्येष्टं भवत्यग्नेर्वायोरादित्यस्य सायुज्यं गच्छति

तदेषाऽभ्युक्ता। ये अर्वाङ्मुत वा पुराणे वेदं विद्वांसमभितो
 वदन्त्यादित्यमेव ते परिवदन्ति सर्वे अग्निं द्वितीयं तृतीयं च
 हंसमिति यावतीर्वै देवतास्ताः सर्वा वेदविदि ब्राह्मणे वसन्ति
 तस्माब्राह्मणेभ्यो वेदविद्भ्यो दिवे दिवे नमस्कुर्यान्नाश्लीलं कीर्तयेदेता
 एव देवताः प्रीणाति ॥ १९ ॥

[१५]

रिच्यत इव वा एष प्रेव रिच्यते यो याजयति प्रति वा गृह्णाति
 याजयित्वा प्रतिगृह्य वाऽनश्नन्निः स्वाध्यायं वेदमधीयीत त्रिरात्रं
 वा सावित्रीङ्गायत्रीमन्वातिरेचयति वरो दक्षिणा वरेणैव वरं
 स्पृणोत्यात्मा हि वरः ॥ २० ॥

[१६]

दुहे ह वा एष छन्दांसि यो याजयति स येन यज्ञक्रतुना
 याजयेत्सोऽरण्यं परेत्य शुचौ देशे स्वाध्यायमेवैनमधीयन्नासीत
 तस्यानशनं दीक्षा स्थानमुपसद आसनं सुत्या वाग्जुह्वर्मन
 उपभृद्धतिर्ध्रुवा प्राणो हविः सामाध्वर्युः स वा एष यज्ञः
 प्राणदक्षिणोऽनन्तदक्षिणः समृद्धतरः ॥ २१ ॥

[१७]

क॒ति॒धा॒व॒की॒र्णी॑ प्र॒वि॒श॒ति॑ च॒तु॒र्धे॒त्या॒हुर्ब्र॒ह्म॒वा॒दि॒नो॑ म॒रु॒तः प्रा॒णैरि॒न्द्रं
 ब॒लेन॑ बृ॒ह॒स्प॒तिं॑ ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒सेना॒ग्नि॒मे॒वे॒ते॒रेण॑ स॒र्वेण॑ तस्यै॒तां प्रा॒यश्चि॒त्तिं
 वि॒दाञ्च॑कार सु॒दे॒वः का॑श्य॒पो यो ब्र॑ह्म॒चा॒र्य॒व॒किरे॑द॒मा॒वा॒स्या॒या॒ꣳ
 रा॒त्र्याम॑ग्निं प्र॒णी॒योप॑स॒मा॒धाय॑ द्वि॒रा॒ज्य॒स्योप॑घातं जुहोति
 का॒मा॒व॒की॒र्णोऽस्म्य॑व॒की॒र्णोऽस्मि॑ का॒म॒ का॒मा॒य॒ स्वाहा॑
 का॒मा॒भि॒द्रु॒ग्धोऽस्म्य॑भि॒द्रु॒ग्धोऽस्मि॑ का॒म॒ का॒मा॒य॒ स्वाहे॒त्य॒मृतं॑ वा
 आ॒ज्य॒म॒मृत॑मे॒वऽऽत्म॑न्ध॒त्ते हु॒त्वा प्र॑य॒ताञ्जलिः॑ क॒वा॒तिर्य॑ङ्मु॒ग्नि॒म॒भि॒
 म॒न्त्रये॑त सं माऽऽसि॒ञ्चन्तु॑ म॒रु॒तः स॒मिन्द्रः॑ सं बृ॒ह॒स्प॒तिः।
 सं माऽय॑म॒ग्निः सि॒ञ्च॒त्वायु॑षा च ब॒लेन॑ चऽऽयु॑ष्मन्तं करो॒त
 मे॒ति॒ प्रति॑ हा॒स्मै म॒रु॒तः प्रा॒णा॒न्ध॒ति॒ प्र॒तीन्द्रो॑ ब॒लं प्रति॑
 बृ॒ह॒स्प॒तिर्ब्र॑ह्म॒व॒र्च॒सं प्र॒त्य॒ग्नि॒रि॒तर॑त्सर्वꣳ स॒र्व॑तनु॒र्भू॒त्वा स॒र्व॑मायुरेति
 त्रि॒र॒भि॒म॒न्त्रये॑त त्रिष॑त्या हि दे॒वा योऽपू॑त इ॒व म॒न्ये॑त स इ॒त्थं
 जु॒हु॒यादि॑त्थम॒भि॒म॒न्त्रये॑त पु॒नी॒त ए॒वऽऽत्मा॑न॒मायुरे॑वऽऽत्म॑न्ध॒त्ते
 व॒रो दक्षि॑णा व॒रेणै॒व वर॑ः स्पृ॒णो॒त्या॒त्मा हि वरः॑ ॥ २२ ॥

[१८]

भूः प्रपद्ये भुवः प्रपद्ये स्वः प्रपद्ये भूर्भुवः स्वः प्रपद्ये ब्रह्म प्रपद्ये
 ब्रह्मकोशं प्रपद्येऽमृतं प्रपद्येऽमृतकोशं प्रपद्ये चतुर्जालं ब्रह्मकोशं
 यं मृत्युर्नावपश्यति तं प्रपद्ये देवान् प्रपद्ये देवपुरं प्रपद्ये परीवृतो
 वरीवृतो ब्रह्मणा वर्मणाऽहं तेजसा कश्यपस्य यस्मै नमस्तच्छिरो
 धर्मो मूर्धानं ब्रह्मोत्तरा हनुर्यज्ञोऽधरा विष्णुरहृदयः संवत्सरः
 प्रजननमश्विनौ पूर्वपादावत्रिर्मध्यं मित्रावरुणावपरपादावग्निः
 पुच्छस्य प्रथमं काण्डं तत इन्द्रस्ततः प्रजापतिरभयं चतुर्थं स
 वा एष दिव्यः शाक्वरः शिशुमारस्तः ह य एवं वेदाप पुनर्मृत्युं
 जयति जयति स्वर्गलोकं नाध्वनि प्रमीयते नाप्सु प्रमीयते नाग्नौ
 प्रमीयते नानपत्यः प्रमीयते लघ्वान्नो भवति ध्रुवस्त्वमसि ध्रुवस्य
 क्षितमसि त्वं भूतानामधिपतिरसि त्वं भूतानां श्रेष्ठोऽसि त्वां
 भूतान्युप पर्यावर्तन्ते नमस्ते नमः सर्वं ते नमो नमः शिशुकुमाराय
 नमः ॥ २३ ॥

[१९]

नमः प्राच्यै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो
 नमो दक्षिणायै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो

नमः प्रती॑च्यै दि॒शे याश्च॑ दे॒वता॑ ए॒तस्यां॑ प्रति॒वसन्त्ये॒ताभ्य॑श्च॒ नमो॑
 नम॑ उदी॑च्यै दि॒शे याश्च॑ दे॒वता॑ ए॒तस्यां॑ प्रति॒वसन्त्ये॒ताभ्य॑श्च॒ नमो॑
 नम॑ ऊ॒र्ध्वायै॑ दि॒शे याश्च॑ दे॒वता॑ ए॒तस्यां॑ प्रति॒वसन्त्ये॒ताभ्य॑श्च॒ नमो॑
 नमो॑ऽध॒रायै॑ दि॒शे याश्च॑ दे॒वता॑ ए॒तस्यां॑ प्रति॒वसन्त्ये॒ताभ्य॑श्च॒ नमो॑
 नमो॑ऽवा॒न्तरा॑यै दि॒शे याश्च॑ दे॒वता॑ ए॒तस्यां॑ प्रति॒वसन्त्ये॒ताभ्य॑श्च॒ नमो॑
 नमो॑ नमो॑ गङ्गा॒यमु॒नयो॑र्मध्ये ये॒ वस॑न्ति ते मे प्रस॒न्नात्मा॑नश्चिरं
 जी॒वितं॑ वर्ध॑यन्ति नमो॑ गङ्गा॒यमु॒नयो॑र्मुनि॒भ्यश्च॒ नमो॑ नमो॑
 गङ्गा॒यमु॒नयो॑र्मुनि॒भ्यश्च॒ नमः॑ ॥ २४ ॥

[२०]

ॐ नमो॑ ब्रह्म॑णे नमो॑ अस्त्व॒ग्नये॑ नमः॑ पृथि॒व्यै नम॑ ओष॑धीभ्यः ।
 नमो॑ वा॒चे नमो॑ वा॒चस्प॑तये नमो॑ विष्ण॑वे बृ॒हते॑ करोमि ॥
 ॥ ॐ शान्तिः॑ शान्तिः॑ शान्तिः॑ ॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

ॐ तच्छं योरावृणीमहे। गातुं यज्ञाय। गातुं यज्ञपतये। दैवीः
स्वस्तिरस्तु नः। स्वस्तिर्मानुषेभ्यः। ऊर्ध्वं जिगातु भेषजम्। शं
नो अस्तु द्विपदे। शं चतुष्पदे। ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

चित्तिः स्रुक। चित्तमाज्यम्। वाग्वेदिः। आधीतं बरुहिः। केतो
अग्निः। विज्ञातमग्निः। वाक्पतिरुहोता। मन उपवक्ता। प्राणो
हविः। सामाध्वर्युः। वाचस्पते विधे नामन्। विधेम ते नाम।
विधेस्त्वमस्माकं नाम। वाचस्पतिः सोमं पिबतु। आऽस्मासु
नृम्णन्धात्स्वाहा॥ १ ॥

अध्वर्युः पञ्च च॥ १ ॥ _____ [१]

पृथिवी होता। द्यौरध्वर्युः। रुद्रोऽग्नीत्। बृहस्पतिरुपवक्ता।
वाचस्पते वाचो वीर्येण। सम्भृततमेनायक्ष्यसे। यजमानाय
वार्यम्। आसुवस्करस्मै। वाचस्पतिः सोमं पिबतु। जजनदिन्द्र-
मिन्द्रियाय स्वाहा॥ २ ॥

पृथिवी होता दश॥ २ ॥ _____ [२]

अग्निरुहोता। अश्विनाऽध्वर्यू। त्वष्टाऽग्नीत्। मित्र उपवक्ता। सोमः

सोमस्य पुरोगाः। शुक्रः शुक्रस्य पुरोगाः। श्रातास्त इन्द्र सोमाः।
वातापेरूहवनश्रुतः स्वाहा॥ ३ ॥

अग्निर्होताऽष्टौ॥ ३ ॥ [३]

सूर्यं ते चक्षुः। वातं प्राणः। द्यां पृष्ठम्। अन्तरिक्षमात्मा।
अङ्गैर्यज्ञम्। पृथिवीं शरीरैः। वाचस्पतेऽच्छिद्रया वाचा।
अच्छिद्रया जुह्वा। दिवि देवावृधं होत्रा मेरयस्व स्वाहा॥ ४ ॥

सूर्यं ते नवं॥ ४ ॥ [४]

महाहविरहोता। सत्यहविरध्वर्युः। अच्युतपाजा अग्नीत्।
अच्युतमना उपवक्ता। अनाधृष्यश्चाप्रतिधृष्यश्च यज्ञस्याभिगरौ।
अयास्य उद्गाता। वाचस्पते हृद्विधे नामन्। विधेम ते
नाम। विधेस्त्वमस्माकं नाम। वाचस्पतिः सोममपात्। मा
दैव्यस्तन्तुश्छेदि मा मनुष्यः। नमो दिवे। नमः पृथिव्यै
स्वाहा॥ ५ ॥

अपात्तीणि च॥ ५ ॥ [५]

वाग्घोता। दीक्षा पत्नी। वातोऽध्वर्युः। आपोऽभिगरः। मनो हविः।
तपसि जुहोमि। भूर्भुवः सुवः। ब्रह्म स्वयम्भु। ब्रह्मणे स्वयम्भुवे

स्वाहा॥ ६ ॥

वाग्धोता नव॥ ६ ॥ [६]

ब्राह्मण एकहोता। स यज्ञः। स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिं यशः।
यज्ञश्च मे भूयात्। अग्निर्द्विहोता। स भर्ता। स मे ददातु प्रजां
पशून्पुष्टिं यशः। भर्ता च मे भूयात्। पृथिवी त्रिहोता। स
प्रतिष्ठा ॥ ७ ॥

स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिं यशः। प्रतिष्ठा च मे भूयात्। अन्तरिक्षं
चतुर्होता। स विष्ठाः। स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिं यशः। विष्ठाश्च
मे भूयात्। वायुः पञ्चहोता। स प्राणः। स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिं
यशः। प्राणश्च मे भूयात् ॥ ८ ॥

चन्द्रमाः षड्होता। स ऋतून्कल्पयाति। स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिं
यशः। ऋतवश्च मे कल्पन्ताम्। अन्नं सप्तहोता। स प्राणस्य
प्राणः। स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिं यशः। प्राणस्य च मे प्राणो
भूयात्। द्यौरष्टहोता। सौऽनाधृष्यः ॥ ९ ॥

स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिं यशः। अनाधृष्यश्च भूयासम्। आदित्यो
नवहोता। स तेजस्वी। स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिं यशः। तेजस्वी

च भूयासम्। प्रजापतिर्दशहोता। स इदं सर्वम्। स मे ददातु प्रजां
पशून्पुष्टिं यशः। सर्वं च मे भूयात्॥ १० ॥

प्रतिष्ठा प्राणश्च मे भूयादनाधृष्यः सर्वं च मे भूयात्॥ ७ ॥

अग्निर्यजुर्भिः। सविता स्तोमैः। इन्द्र उक्थामदैः। मित्रावरुणा-
वाशिषा। अङ्गिरसो धिष्णि यैरग्निभिः। मरुतः सदोहविर्धानाभ्याम्।
आपः प्रोक्षणीभिः। ओषधयो बर्हिषा। अदितिर्वेद्या। सोमो
दीक्षया॥ ११ ॥ त्वष्टेधमेन। विष्णुर्यज्ञेन। वसव आज्येन।
आदित्या दक्षिणाभिः। विश्वे देवा ऊर्जा। पूषा स्वगाकारेण।
बृहस्पतिः पुरोधया। प्रजापतिरुद्गीथेन। अन्तरिक्षं पवित्रेण।
वायुः पात्रैः। अहं श्रद्धया॥ १२ ॥

दीक्षया पात्रैरेकं च॥ ८ ॥

सेनेन्द्रस्य। धेना बृहस्पतैः। पत्न्या पूष्णः। वाग्वायोः।
दीक्षा सोमस्य। पृथिव्यग्नेः। वसूनां गायत्री। रुद्राणान्निष्ठुक।
आदित्यानां जगती। विष्णोरनुष्ठुक॥ १३ ॥

वरुणस्य विराट्। यज्ञस्य पङ्क्तिः। प्रजापतेरनुमतिः। मित्रस्य
श्रद्धा। सवितुः प्रसूतिः। सूर्यस्य मरीचिः। चन्द्रमसो रोहिणी।

ऋषीणामरुन्धती। पर्जन्यस्य विद्युत्। चतस्रो दिशः।
 चतस्रोऽवान्तरदिशाः। अहश्च रात्रिश्च। कृषिश्च वृष्टिश्च।
 त्विषिश्चापचितिश्च। आपश्चौषधयश्च। ऊर्क् सूनृता च देवानां
 पत्नयः ॥ १४ ॥

अनुष्टुग्दिशः षड् ॥ ९ ॥ [९]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे। अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पूष्णो हस्ताभ्यां
 प्रतिगृह्णामि। राजा त्वा वरुणो नयतु देवि दक्षिणेऽग्नये हिरण्यम्।
 तेनामृतत्वमश्याम्। वयौ दात्रे। मयो मह्यमस्तु प्रतिग्रहीत्रे। क इदं
 कस्मा अदात्। कामः कामाय। कामौ दाता ॥ १५ ॥

कामः प्रतिग्रहीता। कामश्च समुद्रमाविश। कामेन त्वा
 प्रतिगृह्णामि। कामैतत्तै। एषा ते काम दक्षिणा। उत्तानस्त्वाङ्गीरसः
 प्रतिगृह्णातु। सोमाय वासः। रुद्राय गाम्। वरुणायश्वम्।
 प्रजापतये पुरुषम् ॥ १६ ॥

मनवे तल्पम्। त्वष्ट्रेऽजाम्। पूष्णेऽविम्। निर्ऋत्या
 अश्वतरगर्दभौ। हिमवतो हस्तिनम्। गन्धर्वाप्सरभ्यः स्वगलं
 करणे। विश्वेभ्यो देवेभ्यो धान्यम्। वाचेऽन्नम्। ब्रह्मण ओदनम्।

समुद्रायापः ॥ १७ ॥

उत्तानायाङ्गीरसायानः । वैश्वानराय रथम् । वैश्वानरः
प्रत्नथा नाकमारुहत् । दिवः पृष्ठं भन्दमानः सुमन्मभिः । स
पूर्ववज्जनयज्जन्तवे धनम् । समानमज्मा परियाति जागृविः ।
राजा त्वा वरुणो नयतु देविदक्षिणे वैश्वानराय रथम् ।
तेनामृतत्वमश्याम् । वयौ दात्रे । मयो मह्यमस्तु प्रतिग्रहीत्रे ॥ १८ ॥

क इदं कस्मा अदात् । कामः कामाय । कामौ दाता ।
कामः प्रतिग्रहीता । कामं समुद्रमा विश । कामेन त्वा
प्रतिगृह्णामि । कामैतत्तै । एषा ते काम दक्षिणा । उत्तानस्त्वाङ्गीरसः
प्रतिगृह्णातु ॥ १९ ॥

दाता पुरुषमपः प्रतिग्रहीत्रे नव च ॥ १० ॥ [१०]

सुवर्णं घर्मं परिवेद वेनम् । इन्द्रस्यात्मानं दशधा चरन्तम् ।
अन्तः समुद्रे मनसा चरन्तम् । ब्रह्मान्वविन्दद्दशहोतारमणै ।
अन्तः प्रविष्टः शास्ता जनानाम् । एकः सन्बहुधा विचारः । शतं
शुक्राणि यत्रैकं भवन्ति । सर्वे वेदा यत्रैकं भवन्ति । सर्वे होतारो
यत्रैकं भवन्ति । समानसीन आत्मा जनानाम् ॥ २० ॥

अ॒न्तः प्र॒विष्टः शा॒स्ता जना॑नाम्॒ऽ सर्वा॑त्मा । सर्वाः प्र॒जा यत्रै॑कं
भव॑न्ति । चतु॒र्हो॒तारो॑ यत्र संप॒दं गच्छ॑न्ति दे॒वैः । स॒मान॑सीन
आ॒त्मा जना॑नाम् । ब्रह्मेन्द्र॒मग्निं॑ जग॑तः प्रति॒ष्ठाम् । दि॒व आ॒त्मानं॑
सवि॒तारं॑ बृह॒स्पति॑म् । चतु॒र्हो॒तारं॑ प्र॒दिशोऽनु॑ क्लृप्तम् । वा॒चो वी॒र्यं
तप॑साऽन्व॒विन्द॑त् । अ॒न्तः प्र॒विष्टं क॒र्तार॑मे॒तम् । त्वष्टा॑रं रू॒पाणि
विकु॑र्वन्तं वि॒पश्चि॑म् ॥ २१ ॥

अ॒मृत॑स्य प्रा॒णं य॒ज्ञमे॑तम् । चतु॒र्हो॒तृणा॑मा॒त्मानं॑ क॒वयो॑ निचि॒क्युः ।
अ॒न्तः प्र॒विष्टं क॒र्तार॑मे॒तम् । दे॒वानां॑ बन्धु॒ निहि॑त॒ङ्गुहा॑सु । अ॒मृत॑तेन
क्लृप्तं य॒ज्ञमे॑तम् । चतु॒र्हो॒तृणा॑मा॒त्मानं॑ क॒वयो॑ निचि॒क्युः ।
श॒त॒न्नि॒युतः॑ परि॒वेद् विश्वा॑ वि॒श्ववा॑रः । वि॒श्वमि॑द॒व्वृ॑णाति ।
इन्द्र॑स्या॒त्मा नि॑हि॒तः पञ्च॑हो॒ता । अ॒मृतं॑ दे॒वाना॑मा॒युः
प्र॒जाना॑म् ॥ २२ ॥

इन्द्रं॑ राजा॑नं सवि॒तार॑मे॒तम् । वा॒योरा॑त्मानं क॒वयो॑ निचि॒क्युः ।
र॒श्मिं र॒श्मी॑नां मध्ये तप॑न्तम् । ऋ॒तस्य॑ प॒दे क॒वयो॑ निपा॑न्ति ।
य आ॑ण्डको॒शे भुव॑नं बि॒भर्ति॑ । अ॒नि॒र्भि॒ण्णः सन्न॑थ लो॒कान्
वि॒चष्टै॑ । यस्या॑ण्डको॒शं शुष्म॑मा॒हुः प्रा॒णमु॒त्स्र॑न् । तेन॑

कृ॒प्तोऽमृ॒तेना॒हम॑स्मि। सु॒वर्णं॑ को॒शः॑ रज॒सा परी॑वृतम्। दे॒वानां॑
वसु॒धानीं॑ वि॒राज॑म्॥ २३ ॥

अ॒मृत॑स्य पू॒र्णान्ता॑मु क॒लां विच॑क्षते। पाद॑ः षड्भौतु॑र्न
कि॒ला॒विवि॑त्से। येन॒र्तवः॑ पञ्च॒धोत॑ कृ॒प्ताः। उ॒त वा ष॑ड्वा मन॒सोत॑
कृ॒प्ताः। तः॑ षड्भौ॒तार॑मृ॒तुभिः॑ क॒ल्प॑मानम्। ऋ॒तस्य॑ प॒दे क॒वयो॑
निपा॑न्ति। अ॒न्तः प्रवि॑ष्टं क॒र्तार॑मेतम्। अ॒न्तश्च॒न्द्रम॑सि मन॒सा
चर॑न्तम्। स॒हैव सन्तं॑ न विजा॑नन्ति दे॒वाः। इन्द्र॑स्या॒त्मानः॑
शत॑धा चर॑न्तम्॥ २४ ॥

इन्द्रो॑ राजा जग॑तो य ई॒शैः। सप्त॑हो॒ता सप्त॑धा वि॒कृ॒प्तः। पे॒रेण॑
तन्तुं॑ परि॒षिच्य॑मानम्। अ॒न्तरा॑दित्ये मन॒सा चर॑न्तम्। दे॒वानां॑
हृद॑यं ब्रह्मा॒न्ववि॑न्दत्। ब्रह्मै॒तद्ब्रह्म॑ण उज्ज॑भार। अ॒र्कः॑ श्रोत॑न्तः
सरि॑रस्य म॒ध्यै। आ यस्मि॑न्त्सप्त पे॒रवः॑। मे॒हन्ति॑ बहु॒लाः॑ श्रिय॑म्।
ब॒ह्व॒श्वामिन्द्र॑ गोम॑तीम्॥ २५ ॥

अच्यु॑तां बहु॒लाः॑ श्रिय॑म्। स हरि॑र्वसु॒वित्त॑मः। पे॒रुरिन्द्रा॑य
पि॒न्वते॑। ब॒ह्व॒श्वामिन्द्र॑ गोम॑तीम्। अच्यु॑तां बहु॒लाः॑ श्रिय॑म्।
मह्य॑मिन्द्रो निय॑च्छतु। श॒तः॑ श॒ता अस्य॑ यु॒क्ता हरी॑णाम्।

अर्वाङ्गं यातु वसुभी रश्मिरिन्द्रः। प्रमहमाणो बहुलाः श्रियम्।
रश्मिरिन्द्रः सविता मे नियच्छतु ॥ २६ ॥

घृतन्तेजो मधुमदिन्द्रियम्। मय्ययमग्निर्दधातु। हरिः पतङ्गः पटरी
सुपर्णः। दिविक्षयो नभसा य एति। स न इन्द्रः कामवरन्ददातु।
पञ्चारं चक्रं परिवर्तते पृथु। हिरण्यज्योतिः सरिरस्य मध्यै। अजस्रं
ज्योतिर्नभसा सर्पदेति। स न इन्द्रः कामवरन्ददातु। सप्त युञ्जन्ति
रथमेकचक्रम् ॥ २७ ॥

एको अश्वो वहति सप्तनामा। त्रिणाभि चक्रमजरमनर्वम्। येनेमा
विश्वा भुवनानि तस्थुः। भद्रं पश्यन्त उपसेदुरग्रे। तपो दीक्षामृषयः
सुवर्विदः। ततः क्षत्रं बलमोजश्च जातम्। तदस्मै देवा अभि
सन्नमन्तु। श्वेतः रश्मिं बोभुज्यमानम्। अपां नेतारं भुवनस्य
गोपाम्। इन्द्रं निचिक्युः परमे व्योमन् ॥ २८ ॥

रोहिणीः पिङ्गला एकरूपाः। क्षरन्तीः पिङ्गला एकरूपाः। शतः
सहस्राणि प्रयुतानि नाव्यानाम्। अयं यः श्वेतो रश्मिः। परि
सर्वमिदं जगत्। प्रजां पशून्धनानि। अस्माकं ददातु। श्वेतो रश्मिः
परि सर्वं बभूव। सुवन्मह्यं पशून् विश्वरूपान्। पतङ्गमक्तमसुरस्य

मायया ॥ २९ ॥

हृदा पश्यन्ति मनसा मनीषिणः। समुद्रे अन्तः कवयो विचक्षते।
मरीचीनां पदमिच्छन्ति वेधसः। पतङ्गो वाचं मनसा बिभर्ति।
ताङ्गन्धर्वोऽवदद्भै अन्तः। तां द्योतमानाः स्वयं मनीषाम्।
ऋतस्य पदे कवयो निपान्ति। ये ग्राम्याः पशवो विश्वरूपाः।
विरूपाः सन्तो बहुधैकरूपाः। अग्निस्ताः अग्रे प्रमुमोक्तु
देवः ॥ ३० ॥

प्रजापतिः प्रजया संविदानः। वीतः स्तुकेस्तुके। युवमस्मासु
नियच्छतम्। प्रप्र यज्ञपतिन्तिर। ये ग्राम्याः पशवो विश्वरूपाः।
विरूपाः सन्तो बहुधैकरूपाः। तेषां सप्तानामिह रन्तिरस्तु।
रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय। य आरण्याः पशवो
विश्वरूपाः। विरूपाः सन्तो बहुधैकरूपाः। वायुस्ताः
अग्रे प्रमुमोक्तु देवः। प्रजापतिः प्रजया संविदानः। इडायै
सृप्तद्धृतवच्चराचरम्। देवा अन्वविन्दन्गुहा हितम्। य
आरण्याः पशवो विश्वरूपाः। विरूपाः सन्तो बहुधैकरूपाः।
तेषां सप्तानामिह रन्तिरस्तु। रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय

सुवीर्याय ॥ ३१ ॥

आत्मा जनानां विकुर्वन्तं विपश्चिं प्रजानां वसुधानीं विराजं चरन्तं गोमतीं मे नियच्छत्वेकचक्रव्योमन्मायया
देव एकरूपा अष्टौ च ॥ ११ ॥ [११]

सहस्रशीर्षा पुरुषः। सहस्राक्षः सहस्रपात्। स भूमिं विश्वतो
वृत्वा। अत्यतिष्ठदशाङ्गुलम्। पुरुष एवेदं सर्वम्। यद्भूतं यच्च
भव्यम्। उतामृतत्वस्येशानः। यदन्नेनातिरोहति। एतावानस्य
महिमा। अतो ज्यायाश्च पूरुषः। [३२]

पादोऽस्य विश्वा भूतानि। त्रिपादस्यामृतं दिवि। त्रिपादूर्ध्व
उदैत्पुरुषः। पादोऽस्येहाभवात्पुनः। ततो विष्वङ्कामत्।
साशनानशने अभि। तस्माद्विराडजायत। विराजो अधि पूरुषः।
स जातो अत्यरिच्यत। पश्चाद्भूमिमथो पुरः। [३३]

यत्पुरुषेण हविषा। देवा यज्ञमतन्वत। वसन्तो अस्यासीदाज्यम्।
ग्रीष्म इध्मः शरद्धविः। सप्तास्यासन्परिधयः। त्रिः सप्त समिधः
कृताः। देवा यद्यज्ञन्तन्वानाः। अबध्नन्पुरुषं पशुम्। तं यज्ञं
बरहिषि प्रौक्षन्। पुरुषं जातमग्रतः। [३४]

तेन देवा अयजन्त। साध्या ऋषयश्च ये। तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः।

सम्भृतं पृषदाज्यम्। पशूँस्ताँश्चक्रे वायव्यान्। आरण्यान्ग्राम्याश्च
ये। तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः। ऋचः सामानि जज्ञिरे। छन्दाँसि
जज्ञिरे तस्मात्। यजुस्तस्मादजायत। [३५]

तस्मादश्वा अजायन्त। ये के चौभयादतः। गावौ ह जज्ञिरे
तस्मात्। तस्माज्जाता अजावयः। यत्पुरुषं व्यदधुः। कतिधा
व्यकल्पयन्। मुखं किमस्य कौ बाहू। कावूरू पादावुच्येते।
ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीत्। बाहू राजन्यः कृतः। [३६]

ऊरू तदस्य यद्वैश्यः। पद्भ्याँ शूद्रो अजायत। चन्द्रमा
मनसो जातः। चक्षोः सूर्यो अजायत। मुखादिन्द्रश्चाग्निश्च।
प्राणाद्वायुरजायत। नाभ्या आसीदन्तरिक्षम्। शीर्ष्णो द्यौः
समवर्तत। पद्भ्याँ भूमिर्दिशः श्रोत्रात्। तथा लोकाँ अकल्पयन्।
[३७]

वेदाहमेतं पुरुषं महान्तम्। आदित्यवर्णं तमसस्तु पारे। सर्वाणि
रूपाणि विचित्य धीरः। नामानि कृत्वाऽभिवदन् यदास्तै।
धाता पुरस्ताद्यमुदाजहार। शक्रः प्रविद्वान्प्रदिशश्चतस्रः। तमेवं
विद्वानमृत इह भवति। नान्यः पन्था अयनाय विद्यते। यज्ञेन

यज्ञमयजन्त देवाः। तानि धर्माणि प्रथमान्यासन्। ते ह नाकं
महिमानः सचन्ते। यत्र पूर्वे साध्याः सन्ति देवाः ॥ [३८]

पूरुषः पुरोऽग्रतोऽजायत कृतोऽकल्पयन्नासं द्वे च (ज्यायानधि पूरुषः। अन्यत्र पुरुषः ॥) ॥ १२ ॥ — [१२]

अद्भ्यः सम्भूतः पृथिव्यै रसाच्च। विश्वकर्मणः समवर्तताधि। तस्य
त्वष्टा विदधद्रूपमेति। तत्पुरुषस्य विश्वमाजानमग्रै। वेदाहमेतं
पुरुषं महान्तम्। आदित्यवर्णं तमसः परस्तात्। तमेवं विद्वानमृतं
इह भवति। नान्यः पन्था विद्यतेऽयनाय। प्रजापतिश्चरति गर्भे
अन्तः। अजायमानो बहुधा विजायते। [३९]

तस्य धीराः परिजानन्ति योनिम्। मरीचीनां पदमिच्छन्ति वेधसः।
यो देवेभ्य आतपति। यो देवानां पुरोहितः। पूर्वो यो देवेभ्यो जातः।
नमो रुचाय ब्राह्मणे। रुचं ब्राह्मं जनयन्तः। देवा अग्रे तदब्रुवन्।
यस्त्वैवं ब्राह्मणो विद्यात्। तस्य देवा असन्वशे। ह्रीश्च ते लक्ष्मीश्च
पत्न्यौ। अहोरात्रे पार्श्वे। नक्षत्राणि रूपम्। अश्विनौ व्यात्तम्। इष्टं
मनिषाण। अमुं मनिषाण। सर्वं मनिषाण ॥ [४०]

जायते वशे सप्त च ॥ १३ ॥ — [१३]

भर्ता सन्त्रियमाणो बिभर्ति। एको देवो बहुधा निविष्टः। यदा

भा॒रन्त॒न्द्रय॑ते स भ॒र्तुम्। नि॒धाय॑ भा॒रं पुन॑रस्तमेति। तमे॒व
मृ॒त्युम॑मृ॒तं तमा॑हुः। तं भ॒र्तारं॑ तमु॒ गोप्ता॑रमाहुः। स भृ॒तो
भ्रि॒यमा॑णो बिभ॒र्ति। य ए॒नं वेद॑ स॒त्येन॑ भ॒र्तुम्। स॒द्यो जा॑तमु॒त
ज॒हात्ये॑षः। उ॒तो ज॑रन्तं न ज॒हात्ये॑कम्॥ ४१ ॥

उ॒तो ब॒हूने॑कम॒हर्ज॑हार। अत॑न्द्रो दे॒वः स॒दमे॑व प्रा॒र्थः। यस्त॑द्वेद
यत॑ आ॒बभू॑व। स॒न्धां च॒ याꣳ स॑न्द॒धे ब्र॑ह्म॒णैषः॑। रम॑ते तस्मि॑न्नु॒त
जी॒र्णे श॑याने। नै॒नं ज॑हा॒त्यहः॑ सु॒पूर्व्ये॑षु। त्वा॒मापो॒ अनु॒ सर्वाँ॑श्चरन्ति
जा॒न॒तीः। व॒त्सं प॑यसा पु॒नानाः॑। त्वम॒ग्निꣳ ह॑व्य॒वाहꣳ स॑मि॒न्त्से।
त्वं भ॒र्ता मा॑त॒रिश्वाँ॑ प्र॒जाना॑म्॥ ४२ ॥

त्वं य॒ज्ञस्त्व॑मु॒वेवा॑सि सोमः॑। तव॑ दे॒वा ह॑व॒माय॑न्ति स॒र्वै।
त्वमे॒कौऽसि॑ ब॒हून्नु॑प्रविष्टः। नम॑स्ते अस्तु सु॒हवो॑ म ए॒धि। नमो॑
वा॒मस्तु॑ शृ॒णुतꣳ ह॑वं मे। प्रा॒णापा॑नाव॒जिरꣳ स॑ञ्चरन्तौ। ह॒यामि॑
वां ब्र॑ह्म॒णा तूर्त॑मेत॒म्। यो मां॑ द्वेष्टि तं ज॒हितं॑ यु॒वाना॑। प्रा॒णापा॑नौ
संवि॑दानौ ज॒हितम्। अ॒मुष्या॑सु॒नामा॑ स॒ङ्गसा॑थाम्॥ ४३ ॥

तं मे॑ दे॒वा ब्र॑ह्म॒णा संवि॑दानौ। व॒धाय॑ दत्तं तम॒हꣳ ह॑नामि।
अस॑ज्ज॒जान॑ स॒त आ॑ब॒भूव॑। यं यं॑ ज॒जान॑ स उ॒ गो॑पो अस्य।

यदा भारन्तन्द्रयते स भर्तुम्। परास्य भारं पुनरस्तमेति। तद्वै
त्वं प्राणो अभवः। महान्भोगः प्रजापतेः। भुजः करिष्यमाणः।
यदेवान्प्राणयो नव ॥ ४४ ॥

एकं प्रजानाङ्गसाथां नव ॥ ४४ ॥ [१४]

हरिः५ हरन्तमनुयन्ति देवाः। विश्वस्येशानं वृषभं मतीनाम्। ब्रह्म
सरूपमनुमेदमागात्। अयनं मा विवधीर्विक्रमस्व। मा छिदो
मृत्यो मा वधीः। मा मे बलं विवृहो मा प्रमौषीः। प्रजां मा मे
रीरिष आयुरुग्र। नृचक्षसन्त्वा हविषा विधेम। सद्यश्चक्रमानाय।
प्रवेपानाय मृत्यवै ॥ ४५ ॥

प्रास्मा आशा अशृण्वन्। कामेनाजनयन्पुनः। कामेन मे
काम आगात्। हृदयाद्धृदयं मृत्योः। यदमीषामदः प्रियम्।
तदैतूपमामभि। परं मृत्यो अनु परेहि पन्थाम्। यस्ते स्व
इतरो देवयानात्। चक्षुष्मते शृण्वते तै ब्रवीमि। मा नः प्रजाः
रीरिषो मोत वीरान्। प्र पूर्व्य मनसा वन्दमानः। नाधमानो
वृषभं चर्षणीनाम्। यः प्रजानामेकराण्मानुषीणाम्। मृत्युं यजे
प्रथमजामृतस्य ॥ ४६ ॥

मृत्यवे वीराश्चत्वारि च ॥ १५ ॥ [१५]

तरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य। विश्वमा भासि रोचनम्।
उपयामगृहीतोऽसि सूर्याय त्वा भ्राजस्वत एष ते योनिः सूर्याय
त्वा भ्राजस्वते ॥ ४७ ॥

[१६]

आ प्यायस्व मदिन्तम् सोम विश्वाभिरूतिभिः। भवा नः
सप्रथस्तमः ॥ ४८ ॥

[१७]

ईयुष्टे ये पूर्वतरामपश्यन् व्युच्छन्तीमुषसं मर्त्यासः। अस्माभिरू नु
प्रतिचक्ष्याऽभूदो ते यन्ति ये अपरीषु पश्यान् ॥ ४९ ॥

[१८]

ज्योतिष्मतीं त्वा सादयामि ज्योतिष्कृतं त्वा सादयामि ज्योतिर्विदं
त्वा सादयामि भास्वतीं त्वा सादयामि ज्वलन्तीं त्वा सादयामि
मल्मलाभवन्तीं त्वा सादयामि दीप्यमानां त्वा सादयामि रोचमानां
त्वा सादयाम्यजस्रां त्वा सादयामि बृहज्ज्योतिषं त्वा सादयामि
बोधयन्तीं त्वा सादयामि जाग्रतीं त्वा सादयामि ॥ ५० ॥

[१९]

प्रयासाय स्वाहाऽऽयासाय स्वाहा वियासाय स्वाहा संयासाय
 स्वाहोद्यासाय स्वाहाऽवयासाय स्वाहा शुचे स्वाहा शेकाय
 स्वाहा तप्यत्वै स्वाहा तपते स्वाहा ब्रह्महत्यायै स्वाहा सर्वस्मै
 स्वाहा ॥ ५१ ॥

[२०]

चित्तं सन्तानेन भवं यक्रा रुद्रन्तनिम्ना पशुपतिः स्थूलहृदयेनाग्निः
 हृदयेन रुद्रं लोहितेन शर्वम्मत्स्राभ्यां महादेवमन्तः
 पार्श्वेनौषिष्ठहनः शिङ्गीनिकोश्याभ्याम् ॥ ५२ ॥

[२१]

ॐ तच्छं योरावृणीमहे। गातुं यज्ञाय। गातुं यज्ञपतये। दैवीः
 स्वस्तिरस्तु नः। स्वस्तिर्मानुषेभ्यः। ऊर्ध्वं जिगातु भेषजम्। शं
 नो अस्तु द्विपदे। शं चतुष्पदे। ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीय-काठकम् ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

संज्ञानं विज्ञानं प्रज्ञानं जानदभिजानत्। सङ्कल्पमानं
 प्रकल्पमानमुपकल्पमानमुपकृप्तं कृप्तम्। श्रेयो वसीय
 आयत्सम्भूतं भूतम्। चित्रः केतुः प्रभानाभान्त्सम्भान्।
 ज्योतिष्मांस्तेजस्वानातपस्त्तपन्नभितपन्। रोचनो रोचमानः
 शोभनः शोभमानः कल्याणः। दर्शा दृष्टा दर्शता विश्वरूपा
 सुदर्शना। आप्यायमाना प्यायमाना प्याया सूनृतेरा।
 आपूर्यमाणा पूर्यमाणा पूरयन्ती पूर्णा पौर्णमासी। दाता
 प्रदाताऽऽनन्दो मोदः प्रमोदः ॥ १ ॥

आवेशयन्निवेशयन्त्संवेशनः संशान्तः शान्तः। आभवन्प्रभवन्त्-
 सम्भवन्त्सम्भूतो भूतः। प्रस्तुतं विष्टुतं सङ्स्तुतं कल्याणं
 विश्वरूपम्। शुक्रममृतं तेजस्वि तेजः समिद्धम्। अरुणं
 भानुमन्मरीचिमदभितपत्तपस्वत्। सविता प्रसविता दीप्तो
 दीपयन्दीप्यमानः। ज्वलञ्ज्वलिता तपन्वितपन्त्सन्तपन्। रोचनो

रोचमानः शुम्भूः शुम्भमानो वामः। सुता सुन्वती प्रसुता
सूयमानाऽभिषूयमाणा। पीतीं प्रपा सम्पा तृप्तिस्तर्पयन्ती ॥ २ ॥

कान्ता काम्या कामजाताऽऽयुष्मती कामदुघा। अभिशास्ताऽ-
नुमन्ताऽऽनन्दो मोदः प्रमोदः। आसादयन्निषादयन्त्संसादनः
संसन्नः सन्नः। आभूर्विभूः प्रभूः शम्भूर्भुवः। पवित्रं
पवियिष्यन्पूतो मेध्यः। यशो यशस्वानायुरमृतः। जीवो
जीविष्यन्त्स्वर्गो लोकः। सहस्वान्तसहीयानोजस्वान्तसहमानः।
जयन्नभिजयन्त्सुद्रविणो द्रविणोदाः। आर्द्रपवित्रो हरिकेशो मोदः
प्रमोदः ॥ ३ ॥

अरुणोऽरुणरजाः पुण्डरीको विश्वजिदभिजित्। आर्द्रः
पिन्वमानोऽन्नवात्रसवानिरावान्। सर्वोषधः सम्भरो महस्वान्।
एजत्का जौवत्काः। क्षुल्लकाः शिपिविष्टकाः। सरिस्त्रराः
सुशरवः। अजिरासो गमिष्णवः। इदानीं तदानीमेतर्-
हि क्षिप्रमजिरम्। आशुर्निमेषः फणो द्रवन्नतिद्रवन्।
त्वरःस्त्वरमाण आशुराशीयाञ्जवः। अग्निष्टोम उक्थ्योऽतिरात्रो
द्विरात्रस्त्रिरात्रश्चतूरात्रः। अग्निर्ऋतुः सूर्य ऋतुश्चन्द्रमा ऋतुः।

प्रजापतिः संवत्सरो महान्कः ॥ ४ ॥

[१]

भूरग्निं च पृथिवीं च मां च। त्रींश्च लोकान्त्संवत्सरं च।
 प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद।
 भुवो वायुं चान्तरिक्षं च मां च। त्रींश्च लोकान्त्संवत्सरं च।
 प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद।
 स्वरादित्यं च दिवं च मां च। त्रींश्च लोकान्त्संवत्सरं च।
 प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद। भूर्भुवः
 स्वश्चन्द्रमसं च दिशश्च मां च। त्रींश्च लोकान्त्संवत्सरं च।
 प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद ॥ ५ ॥

[२]

त्वमेव त्वां वैत्थ योऽसि सोऽसि। त्वमेव त्वामचैषीः। चितश्चासि
 सञ्चितश्चास्यग्ने। एतावाञ्श्चासि भूयाञ्श्चास्यग्ने। यत्ते अग्ने
 न्यूनं यदु तेऽतिरिक्तम्। आदित्यास्तदङ्गिरसश्चिन्वन्तु। विश्वे ते
 देवाश्चितिमापूरयन्तु। चितश्चासि सञ्चितश्चास्यग्ने। एतावाञ्श्चासि
 भूयाञ्श्चास्यग्ने। मा ते अग्ने च येन माऽति च येनाऽऽयुरावृक्षि।

सर्वेषां ज्योतिषां ज्योतिर्यदुदावुदेति । तपसो जातमनिभृष्टमोजः ।
तत्ते ज्योतिरिष्टके । तेन मे तप । तेन मे ज्वल । तेन मे दीदिहि ।
यावद्देवाः । यावदसाति सूर्यः । यावदुतापि ब्रह्म ॥ ६ ॥

[३]

संवत्सरोऽसि परिवत्सरोऽसि । इदावत्सरोऽसीदुवत्सरोऽसि ।
इद्वत्सरोऽसि वत्सरोऽसि । तस्य ते वसन्तः शिरः । ग्रीष्मो
दक्षिणः पक्षः । वरूषाः पुच्छम् । शरदुत्तरः पक्षः । हेमन्तो मध्यम् ।
पूर्वपक्षाश्चितयः । अपरपक्षाः पुरीषम् ॥ ७ ॥

अहोरात्राणीष्टकाः । ऋषभोऽसि स्वर्गो लोकः । यस्यां दिशि
महीयसे । ततो नो मह आवह । वायुर्भूत्वा सर्वा दिश आवाहि । सर्वा
दिशोऽनुविवाहि । सर्वा दिशोऽनुसंवाहि । चित्या चितिमापृण ।
अचित्या चितिमापृण । चिदसि समुद्रयौनिः ॥ ८ ॥

इन्दुर्दक्षः श्येन ऋतावा । हिरण्यपक्षः शकुनो भुरण्युः ।
महान्तसधस्थै ध्रुव आनिषत्तः । नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीः ।
एति प्रेति वीति समित्युदिति । दिवं मे यच्छ । अन्तरिक्षं मे यच्छ ।
पृथिवीं मे यच्छ । पृथिवीं मे यच्छ । अन्तरिक्षं मे यच्छ । दिवं

मे यच्छ। अह्ना प्रसारय। रात्र्या समच। रात्र्या प्रसारय। अह्ना
समच। कामं प्रसारय। कामं२ समच॥ ९ ॥

[४]

भूर्भुवः स्वः। ओजो बलम्। ब्रह्म क्षत्रम्। यशो महत्। सत्यं तपो
नाम। रूपममृतम्। चक्षुः श्रोत्रम्। मन आयुः। विश्वं यशो महः।
समं तपो हरो भाः। जातवेदा यदि वा पावकोऽसि। वैश्वानरो
यदि वा वैद्युतोऽसि। शं प्रजाभ्यो यजमानाय लोकम्। ऊर्जं पुष्टिं
ददद्भ्याववृत्स्व॥ १० ॥

[५]

राज्ञीं विराज्ञीं। सम्राज्ञीं स्वराज्ञीं। अर्चिः शोचिः। तपो हरो भाः।
अग्निरिन्द्रो बृहस्पतिः। विश्वे देवा भुवनस्य गोपाः। ते मा सर्वे
यशसा ससृजन्तु॥ ११ ॥

[६]

असवे स्वाहा वसवे स्वाहा। विभुवे स्वाहा विवस्वते स्वाहा।
अभिभुवे स्वाहाऽधिपतये स्वाहा। दिवां पतये स्वाहाऽहस्पत्याय
स्वाहा। चाक्षुष्मत्याय स्वाहा। ज्योतिष्मत्याय स्वाहा। राज्ञे स्वाहा

वि॒राज्ञे॒ स्वाहा॑। स॒म्राज्ञे॒ स्वाहा॑ स्व॒राज्ञे॒ स्वाहा॑। शू॒षाय॒ स्वाहा॑
 सू॒र्याय॒ स्वाहा॑। च॒न्द्रम॑से॒ स्वाहा॑ ज्योति॑षे॒ स्वाहा॑। स॒सर्पा॑य॒
 स्वाहा॑ क॒ल्याणाय॑ स्वाहा॑। अ॒र्जुना॑य॒ स्वाहा॑॥ १२॥

[७]

वि॒पश्चि॑ते॒ पर्व॑मानाय॒ गाय॑त। म॒ही न धा॑राऽत्य॒न्धो अ॑रू॒षति॑।
 अ॒हिर्ह॑ जी॒र्णाम॑ति॒सर्प॑ति॒ त्वच॑म्। अ॒त्यो न क्री॑डन्न॒सर॑दृ॒षा ह॑रिः।
 उ॒पया॑म॒गृही॑तोऽसि॒ मृत्य॑वे॒ त्वा जु॑ष्टं गृ॒ह्णामि॑। ए॒ष ते योनि॑र्मृ॒त्यवे॑
 त्वा। अ॒पमृ॑त्युम॒पक्षु॑धम्। अ॒पेतः॑ श॒पथं॑ ज॒हि। अ॒धा नो अ॒ग्न
 आ॒व॒ह। रा॒यस्यो॑ष॒सह॑स्त्रि॒णम्॥ १३॥

ये ते॑ स॒हस्र॑म॒युतं॑ पाशाः॑। मृ॒त्यो म॑र्त्या॒य ह॑न्त॒वे। तान् य॒ज्ञस्य॑
 मा॒यया॑। स॒र्वान॑व॒यजा॑महे। भ॒क्षोऽस्य॑मृत॒भक्षः॑। तस्य॑ ते
 मृ॒त्युपी॑तस्या॒मृत॑वतः। स्व॒गाकृ॑तस्य॒ मधु॑मतः। उ॒प॒हूत॑स्यो॒प॒हूतो॑
 भ॒क्षया॑मि। म॒न्द्राऽभि॑भूतिः॒ केतु॑र॒यज्ञा॑नां॒ वाक्। अ॒सावे॑हि॒॥ १४॥

अ॒न्धो जा॑गृ॒विः प्रा॑ण। अ॒सावे॑हि। ब॒धिर आ॑क्र॒न्दयि॑तर॒पान॑।
 अ॒सावे॑हि। अ॒ह॒स्तो॑स्त्वा॒ चक्षुः॑। अ॒सावे॑हि। अ॒पा॒दाशो॑ मनः।
 अ॒सावे॑हि। क॒वे वि॑प्र॒चित्ते॑ श्रो॒त्र। अ॒सावे॑हि॒॥ १५॥

सुहस्तः सुवासाः। शूषो नामास्यमृतो मर्त्येषु। तं त्वाऽहं तथा
वेद। असावेहि। अग्निमे वाचि श्रितः। वाग्धृदये। हृदयं मयि।
अहममृतै। अमृतं ब्रह्मणि। वायुमे प्राणे श्रितः ॥ १६ ॥

प्राणो हृदये। हृदयं मयि। अहममृतै। अमृतं ब्रह्मणि। सूर्यो
मे चक्षुषि श्रितः। चक्षुरहृदये। हृदयं मयि। अहममृतै। अमृतं
ब्रह्मणि। चन्द्रमा मे मनसि श्रितः ॥ १७ ॥

मनो हृदये। हृदयं मयि। अहममृतै। अमृतं ब्रह्मणि। दिशो मे श्रोत्रे
श्रिताः। श्रोत्रं हृदये। हृदयं मयि। अहममृतै। अमृतं ब्रह्मणि।
आपो मे रेतसि श्रिताः ॥ १८ ॥

रेतो हृदये। हृदयं मयि। अहममृतै। अमृतं ब्रह्मणि। पृथिवी मे
शरीरे श्रिता। शरीरं हृदये। हृदयं मयि। अहममृतै। अमृतं
ब्रह्मणि। ओषधिवनस्पतयो मे लोमसु श्रिताः ॥ १९ ॥

लोमानि हृदये। हृदयं मयि। अहममृतै। अमृतं ब्रह्मणि। इन्द्रो मे
बले श्रितः। बलं हृदये। हृदयं मयि। अहममृतै। अमृतं ब्रह्मणि।
पर्जन्यो मे मूर्ध्नि श्रितः ॥ २० ॥

मूर्धा हृदये। हृदयं मयि। अहममृतै। अमृतं ब्रह्मणि। ईशानो

मे म॒न्यौ श्रि॒तः। म॒न्युर॒हृद॑ये। हृद॑यं मयि॑। अ॒हम॒मृते॑। अ॒मृतं॑
 ब्रह्म॑णि। आ॒त्मा म॑ आ॒त्मनि॑ श्रि॒तः ॥ २१ ॥ आ॒त्मा हृद॑ये। हृद॑यं
 मयि॑। अ॒हम॒मृते॑। अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। पुन॑र्म आ॒त्मा पुन॑रायुरागा॑त्।
 पुनः॑ प्रा॒णः पुन॑राकू॒तमा॑गा॑त्। वै॒श्वान॒रो र॒श्मिभि॑र्वावृ॒धानः॑।
 अ॒न्तस्तिष्ठ॑त्व॒मृत॑स्य गो॒पाः ॥ २२ ॥

[८]

प्र॒जाप॑तिर्दे॒वान्सृ॑जत। ते पा॒प्मना॑ सन्दि॒ता अ॑जायन्त।
 तान्व्य॑द्यत्। यद्य॑द्यत्। तस्मा॑द्विद्युत्। तम॑वृश्चत्। यदवृ॑श्चत्।
 तस्मा॑द्वृष्टिः। तस्मा॑द्यत्रै॒ते दे॒वते॑ अभि॒प्राप्नु॑तः। वि च॑ है॒वास्य॑ तत्र॑
 पा॒प्मानं॑ द्यतः ॥ २३ ॥

वृश्च॑तश्च। सैषा मी॒मांसाऽग्नि॑होत्र ए॒व संप॑न्ना। अथो॑ आहुः।
 सर्वे॑षु यज्ञ॒क्रतु॑ष्विति। होष्य॑न्नप॒ उप॑स्पृशेत्। विद्यु॑दसि॒ विद्य॑
 मे पा॒प्मान॑मिति। अथ॑ हु॒त्वोप॑स्पृशेत्। वृष्टि॑रसि॒ वृश्च॑ मे
 पा॒प्मान॑मिति। यक्ष्य॑माणो वे॒ष्ट्वा वा॑। वि च॑ है॒वास्यै॒ते दे॒वते॑ पा॒प्मानं॑
 द्यतः ॥ २४ ॥

वृश्च॑तश्च। अ॒त्य॒हो हाऽऽरु॑णिः। ब्रह्म॑चा॒रिणे॑ प्र॒श्नान्प्रोच्य॑

प्रजिघाय। परैहि। लुक्षं दय्यापातिं पृच्छ। वेत्थ सावित्रा(३)न्न वेत्था(३) इति। तमागत्य पप्रच्छ। आचार्यो मा प्राहैषीत्। वेत्थ सावित्रा(३)न्न वेत्था(३) इति। स होवाच वेदेति॥ २५॥

स कस्मिन्प्रतिष्ठित इति। परोरजसीति। कस्तद्यत्परोरजा इति। एष वाव स परोरजा इति होवाच। य एष तपति। एषोऽर्वाग्रजा इति। स कस्मिन्त्वेष्ट इति। सत्य इति। किं तत्सत्यमिति। तप इति॥ २६॥

कस्मिन्नु तप इति। बल इति। किं तद्वलमिति। प्राण इति। मा स्म प्राणमतिपृच्छ इति माऽऽचार्योऽब्रवीदिति होवाच ब्रह्मचारी। स होवाच लुक्षो दय्यापातिः। यद्वै ब्रह्मचारिन्प्राणमत्यप्रक्ष्यः। मूर्धा ते व्यपतिष्यत्। अहमुत आचार्याच्छ्रेयान्भविष्यामि। यो मा सावित्रे समवादिष्टेति॥ २७॥

तस्मात्सावित्रे न संवदेत्। स यो ह वै सावित्रं विदुषा सावित्रे संवदते। सहास्मिञ्छ्रियं दधाति। अनु ह वा अस्मा असौ तपञ्छ्रियं मन्यते। अन्वस्मै श्रीस्तपो मन्यते। अन्वस्मै तपो बलं मन्यते। अन्वस्मै बलं प्राणं मन्यते। स यदाह। संज्ञानं विज्ञानं दर्शा दृष्टेति। एष एव तत्॥ २८॥

अथ यदाह। प्रस्तुतं विष्टुतं सुता सुन्वतीति। एष एव तत्। एष ह्येव तान्यहानि। एष रात्रयः। अथ यदाह। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताऽभिशास्ताऽनुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव तेऽहो मुहूर्ताः। एष रात्रैः ॥ २९ ॥

अथ यदाह। पवित्रं पवयिष्यन्त्सहस्वान्त्सहीयानरुणोऽरुणरजा इति। एष एव तत्। एष ह्येव तैर्धर्मासाः। एष मासाः। अथ यदाह। अग्निष्टोम उक्थ्योऽग्निर्ऋतुः प्रजापतिः संवत्सर इति। एष एव तत्। एष ह्येव ते यज्ञक्रतवः। एष ऋतवः ॥ ३० ॥

एष संवत्सरः। अथ यदाह। इदानीं तदानीमिति। एष एव तत्। एष ह्येव ते मुहूर्तानां मुहूर्ताः। जनको ह वैदेहः। अहोरात्रैः समाजगाम। तं हौचुः। यो वा अस्मान् वेद। विजहत्पाप्मानमेति ॥ ३१ ॥

सर्वमायुरेति। अभि स्वर्गं लोकं जयति। नास्यामुष्मिल्लोकेऽन्नं क्षीयत इति। विजहद्ध वै पाप्मानमेति। सर्वमायुरेति। अभि स्वर्गं लोकं जयति। नास्यामुष्मिल्लोकेऽन्नं क्षीयते। य एवं वेद। अहीना हाऽऽश्वथ्यः। सावित्रं विदाञ्चकार ॥ ३२ ॥

स ह॑ ह॒सो हिर॒ण्मयो॑ भू॒त्वा। स्व॒र्गं लो॒कमि॒याय॑। आ॒दि॒त्यस्य॑
सायु॑ज्यम्। ह॒सो ह॒ वै हिर॒ण्मयो॑ भू॒त्वा। स्व॒र्गं लो॒कमे॑ति।
आ॒दि॒त्यस्य॑ सायु॑ज्यम्। य ए॒वं वेद॑। दे॒वभा॒गो ह॑ श्रो॒त॒र्षः।
सा॒वि॒त्रं वि॒दाञ्च॑कार। त॒ ह॒ वाग॑दृश्यमा॒नाऽभ्यु॑वाच ॥ ३३ ॥

सर्व॑ ब॒त गौ॒त॒मो वेद॑। यः सा॒वि॒त्रं वेदे॑ति। स हो॒वाच॑। कै॒षा
वाग॑सीति। अ॒य॒म॒ह॒स॑ सा॒वि॒त्रः। दे॒वाना॑मु॒त्त॒मो लो॒कः। गु॒ह्यं म॒हो
बि॒भ्र॒दिति॑। ए॒ताव॑ति ह॒ गौ॒त॒मः। य॒ज्ञो॒प॒वी॒तं कृ॒त्वाऽधो॑ नि॒प॒पात॑।
न॒मो न॒म इति॑ ॥ ३४ ॥

स हो॒वाच॑। मा भै॒षी॒र्गो॒त्त॒म। जि॒तो वै ते॑ लो॒क इति॑। तस्मा॒द्ये के च॑
सा॒वि॒त्रं वि॒दुः। सर्वे॑ ते जि॒तलो॑काः। स यो ह॒ वै सा॒वि॒त्रस्या॒ष्टाक्ष॑रं
प॒दः श्रि॒याऽभि॑षि॒क्तं वेद॑। श्रि॒या है॒वाभि॑षि॒च्यते॑। घृ॒णिरि॒ति द्वे
अ॒क्षरे॑। सू॒र्य इति॑ त्रीणि। आ॒दि॒त्य इति॑ त्रीणि ॥ ३५ ॥

ए॒तद्वै सा॒वि॒त्रस्या॒ष्टाक्ष॑रं प॒दः श्रि॒याऽभि॑षि॒क्तम्। य ए॒वं वेद॑। श्रि॒या
है॒वाभि॑षि॒च्यते॑। तदे॒तदृ॒चाऽभ्यु॑क्तम्। ऋ॒चो अ॒क्षरे॑ पर॒मे व्यो॑म॒न।
यस्मि॑न्दे॒वा अ॒धि वि॒श्वे॑ नि॒षेदुः। यस्तं न वेद॑ कि॒मृ॒चा क॑रिष्यति।
य इ॒त्तद्वि॒दुस्त॑ इ॒मे समा॑स॒त इति॑। न ह॒ वा ए॒तस्य॑र्चा न यजु॑षा न

साम्नाऽथौऽस्ति। यः सावित्रं वेद ॥ ३६ ॥

तदेतत्परि यदेवचक्रम्। आर्द्रं पिन्वमानं स्वर्गे लोक एति।
विजहद्विश्वा भूतानि सम्पश्यत्। आर्द्रो ह वै पिन्वमानः। स्वर्गे
लोक एति। विजहन्विश्वा भूतानि सम्पश्यन्। य एवं वेद। शूषो ह
वै वाष्णीयः। आदित्येन समाजगाम। तं हौवाच। एहि सावित्रं
विद्धि। अयं वै स्वर्ग्योऽग्निः पारयिष्णुरमृतात्सम्भूत इति। एष
वाव स सावित्रः। य एष तपति। एहि मां विद्धि। इति हैवेनं
तदुवाच ॥ ३७ ॥

[९]

इयं वाव सरघा। तस्या अग्निरेव सारघं मधु। या एताः
पूर्वपक्षापरपक्षयो रात्रयः। ता मधुकृतः। यान्यहानि। ते
मधुवृषाः। स यो ह वा एता मधुकृतश्च मधुवृषाश्च वेद। कुर्वन्ति
हास्यैता अग्नौ मधु। नास्यैष्टापूर्तं धयन्ति। अथ यो न वेद ॥ ३८ ॥

न हास्यैता अग्नौ मधु कुर्वन्ति। धयन्त्यस्यैष्टापूर्तम्। यो ह
वा अहोरात्राणां नामधेयानि वेद। नाहोरात्रेष्वार्तिमाच्छति।
संज्ञानं विज्ञानं दर्शा दृष्टेति। एतावनुवाकौ पूर्वपक्षस्याहोरात्राणां

नामधेयानि। प्रस्तुतं विष्टुतं सुता सुन्वतीति। एतावनुवाकावपर-
पक्षस्याहोरात्राणां नामधेयानि। नाहोरात्रेष्वार्तिमाच्छति। य एवं
वेद ॥ ३९ ॥

यो ह वै मुहूर्तानां नामधेयानि वेद। न मुहूर्तेष्वार्तिमाच्छति।
चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताऽभिशास्ताऽनुमन्तेति।
एतेऽनुवाका मुहूर्तानां नामधेयानि। न मुहूर्तेष्वार्तिमाच्छति।
य एवं वेद। यो ह वा अर्धमासानां च मासानां च नामधेयानि
वेद। नार्धमासेषु न मासेष्वार्तिमाच्छति। पवित्रं पवियिष्यन्त्सह-
स्वान्तसहीयानरुणोऽरुणरजा इति। एतेऽनुवाका अर्धमासानां च
मासानां च नामधेयानि ॥ ४० ॥

नार्धमासेषु न मासेष्वार्तिमाच्छति। य एवं वेद। यो ह वै
यज्ञक्रतूनां चर्तूनां च संवत्सरस्य च नामधेयानि वेद। न यज्ञक्रतुषु
नर्तुषु न संवत्सर आर्तिमाच्छति। अग्निष्टोम उक्थ्योऽग्निर्ऋतुः
प्रजापतिः संवत्सर इति। एतेऽनुवाका यज्ञक्रतूनां चर्तूनां च
संवत्सरस्य च नामधेयानि ॥ ४१ ॥ न यज्ञक्रतुषु नर्तुषु न संवत्सर
आर्तिमाच्छति। य एवं वेद। यो ह वै मुहूर्तानां मुहूर्तान् वेद।

न मुहूर्तानां मुहूर्तेष्वार्तिमाच्छति। इदानीं तदानीमिति। एते वै
 मुहूर्तानां मुहूर्ताः। न मुहूर्तानां मुहूर्तेष्वार्तिमाच्छति। य एवं वेद।
 अथो यथा क्षेत्रज्ञो भूत्वाऽनुप्रविश्यान्नमत्ति। एवमेवैतान्क्षेत्रज्ञो
 भूत्वाऽनुप्रविश्यान्नमत्ति। स एतेषामेव संलोकतां सायुज्यमश्नुते।
 अप पुनर्मृत्युं जयति। य एवं वेद ॥ ४२ ॥

[१०]

कश्चिद्ध वा अस्माल्लोकात्प्रेत्य। आत्मानं वेद। अयमहमस्मीति।
 कश्चित्स्वं लोकं न प्रतिप्रजानाति। अग्निमुग्धो हैव धूमतान्तः।
 स्वं लोकं न प्रतिप्रजानाति। अथ यो हैवैतमग्निं सावित्रं वेद। स
 एवास्माल्लोकात्प्रेत्य। आत्मानं वेद। अयमहमस्मीति ॥ ४३ ॥

स स्वं लोकं प्रतिप्रजानाति। एष उ चैवैनं तत्सावित्रः।
 स्वर्गं लोकमभिवहति। अहोरात्रैर्वा इदं सयुग्भिः क्रियते।
 इतिरात्रायादीक्षिषत। इतिरात्राय व्रतमुपागुरिति। तानिहानेवं
 विदुषः। अमुष्मिल्लोके शैवधिं धयन्ति। धीतं हैव स शैवधिमनु
 परैति। अथ यो हैवैतमग्निं सावित्रं वेद ॥ ४४ ॥

तस्य हैवाहोरात्राणि। अमुष्मिल्लोके शैवधिं न धयन्ति। अधीतं

हैव स शैवधिमनु पुरैति। भरद्वाजो ह त्रिभिरायुर्भिर्ब्रह्मचर्यमुवास।
 त५ ह जीर्णि३ स्थविर५ शयानम्। इन्द्र उपव्रज्यौवाच। भरद्वाज।
 यत्ते चतुर्थमायुर्दद्याम्। किमेनेन कुर्या इति। ब्रह्मचर्यमेवैनैन
 चरेयमिति होवाच ॥ ४५ ॥

त५ ह त्रीन्गिरिरूपानविज्ञातानिव दृश्यां चकार। तेषा५
 हैकैकस्मान्मुष्टिनाददे। स होवाच। भरद्वाजेत्यामन्त्र्य। वेदा वा
 एते। अनन्ता वै वेदाः। एतद्वा एतैस्त्रिभिरायुर्भिरन्ववोचथाः। अथ
 त इतरदननूक्तमेव। एहीमं विद्धि। अयं वै सर्वविद्येति ॥ ४६ ॥

तस्मै हैतमग्नि५ सावित्रमुवाच। त५ स विदित्वा। अमृतो भूत्वा।
 स्वर्गं लोकमियाय। आदित्यस्य सायुज्यम्। अमृतो हैव भूत्वा।
 स्वर्गं लोकमेति। आदित्यस्य सायुज्यम्। य एवं वेद। एषो एव
 त्रयी विद्या ॥ ४७ ॥

यावन्त५ ह वै त्रय्या विद्यया लोकं जयति। तावन्तं लोकं जयति।
 य एवं वेद। अग्नेर्वा एतानि नामधेयानि। अग्नेरेव सायुज्य५
 सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद। वायोर्वा एतानि नामधेयानि।
 वायोरेव सायुज्य५ सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद। इन्द्रस्य वा

ए॒तानि॑ नाम॒धेयानि॑ ॥ ४८ ॥

इन्द्र॑स्यै॒व सायु॑ज्यं स॒लोक॑ता॒माप्नो॑ति । य ए॒वं वेद॑ । बृह॑स्पते॒र्वा ए॒तानि॑ नाम॒धेयानि॑ । बृह॑स्पते॒रे॒व सायु॑ज्यं स॒लोक॑ता॒माप्नो॑ति । य ए॒वं वेद॑ । प्र॒जाप॑ते॒र्वा ए॒तानि॑ नाम॒धेयानि॑ । प्र॒जाप॑ते॒रे॒व सायु॑ज्यं स॒लोक॑ता॒माप्नो॑ति । य ए॒वं वेद॑ । ब्रह्म॑णो वा ए॒तानि॑ नाम॒धेयानि॑ । ब्रह्म॑ण ए॒व सायु॑ज्यं स॒लोक॑ता॒माप्नो॑ति । य ए॒वं वेद॑ । स वा ए॒षोऽग्नि॑र॒पक्ष॑पुच्छो वा॒युरे॒व । तस्या॒ग्नि॑र्मुख॒म् । अ॒सावा॑दि॒त्यः शि॒रः । स यदे॒ते दे॒वते॒ अन्त॑रेण । त॒त्सर्वं॑ सी॒व्यति॑ । तस्मा॑त्सावि॒त्रः ॥ ४९ ॥

[११]

॥ इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठके प्रथमः प्रश्नः समाप्तः ॥ १ ॥

॥ द्वितीयः प्रश्नः ॥

लो॒कोऽसि॑ स्व॒र्गोऽसि॑ । अ॒न॒न्तोऽस्य॑ पा॒रोऽसि॑ । अक्षि॑तोऽस्य॒क्षय्यो॑-
ऽसि॑ । तप॑सः प्र॒तिष्ठा॑ । त्वयी॒दम॑न्तः । विश्वं॑ य॒क्षं विश्वं॑ भू॒तं
विश्वं॑ सु॒भूत॑म् । विश्व॑स्य भ॒र्ता विश्व॑स्य ज॒नयि॑ता । तं

त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद ॥ १ ॥

तपोऽसि लोके श्रितम्। तेजसः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं
यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्तु विश्वस्य जनयितृ।
तत्त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद ॥ २ ॥

तेजोऽसि तपसि श्रितम्। समुद्रस्य प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं
यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्तु विश्वस्य जनयितृ।
तत्त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद ॥ ३ ॥

समुद्रोऽसि तेजसि श्रितः। अपां प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं
यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता।
तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद ॥ ४ ॥

आपः स्थ समुद्रे श्रिताः। पृथिव्याः प्रतिष्ठा युष्मासु। इदमन्तः।

विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्त्र्यो विश्वस्य
जनयित्र्यः। ता व उपदधे कामदुघा अक्षिताः। प्रजापतिस्त्वा
सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद ॥ ५ ॥

पृथिव्यस्यप्सु श्रिता। अग्नेः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं
विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्त्री विश्वस्य जनयित्री।
तां त्वोपदधे कामदुघामक्षिताम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद ॥ ६ ॥

अग्निरसि पृथिव्याऽश्रितः। अन्तरिक्षस्य प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः।
विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य
जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु।
तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद ॥ ७ ॥

अन्तरिक्षमस्यग्नौ श्रितम्। वायोः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं
यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्तृ विश्वस्य जनयितृ।
तत्त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद ॥ ८ ॥

वायुरस्यन्तरिक्षे श्रितः। दिवः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं

विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता।
तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद ॥ ९ ॥

द्यौरसि वायौ श्रिता। आदित्यस्य प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं
यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्त्री विश्वस्य जनयित्री।
तां त्वोपदधे कामदुघामक्षिताम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद ॥ १० ॥

आदित्योऽसि दिवि श्रितः। चन्द्रमसः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः।
विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य
जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु।
तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद ॥ ११ ॥

चन्द्रमा अस्यादित्ये श्रितः। नक्षत्राणां प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः।
विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य
जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु।
तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद ॥ १२ ॥

नक्षत्राणि स्थ चन्द्रमसि श्रितानि। संवत्सरस्य प्रतिष्ठा युष्मासु।

इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्तृणि विश्वस्य जनयितृणि। तानि व उपदधे कामदुघान्यक्षितानि। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद ॥ १३ ॥

संवत्सरोऽसि नक्षत्रेषु श्रितः। ऋतूनां प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद ॥ १४ ॥

ऋतवः स्थ संवत्सरे श्रिताः। मासानां प्रतिष्ठा युष्मासु। इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्तारो विश्वस्य जनयितारः। तान् व उपदधे कामदुघानक्षितान्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद ॥ १५ ॥

मासाः स्थर्तृषु श्रिताः। अर्धमासानां प्रतिष्ठा युष्मासु। इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्तारो विश्वस्य जनयितारः। तान् व उपदधे कामदुघानक्षितान्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद ॥ १६ ॥

अर्धमासाः स्थ मासु श्रिताः। अहोरात्र्योः प्रतिष्ठा युष्मासु।
इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्तारो
विश्वस्य जनयितारः। तान् व उपदधे कामदुघानक्षितान्।
प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद ॥ १७ ॥

अहोरात्रे स्थोऽर्धमासेषु श्रिते। भूतस्य प्रतिष्ठे भव्यस्य प्रतिष्ठे।
युवयोरिदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य
भर्त्र्यो विश्वस्य जनयित्र्यौ। ते वामुपदधे कामदुघे अक्षिते।
प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद ॥ १८ ॥

पौर्णमास्यष्टकाऽमावास्या। अन्नादाः स्थान्नदुघो युष्मासु।
इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य
भर्त्र्यो विश्वस्य जनयित्र्यः। ता व उपदधे कामदुघा अक्षिताः।
प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद ॥ १९ ॥

राडसि बृहती श्रीरसीन्द्रपत्नी धर्मपत्नी। विश्वं भूतमनुप्रभूता।
त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य
भर्त्री विश्वस्य जनयित्री। तां त्वोपदधे कामदुघामक्षिताम्।

प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद ॥ २० ॥

ओजोऽसि सहोऽसि। बलमसि भ्राजोऽसि। देवानां धामामृतम्।
अमर्त्यस्तपोजाः। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं
विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता। तं
त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद ॥ २१ ॥

[१]

त्वमग्ने रुद्रो असुरो महो दिवः। त्वं शर्धो मारुतं पृक्ष ईशिषे। त्वं
वातैररुणैर्यासि शङ्गयः। त्वं पूषा विधतः पांसि नु त्मना। देवा देवेषु
श्रयध्वम्। प्रथमा द्वितीयेषु श्रयध्वम्। द्वितीयास्तृतीयेषु श्रयध्वम्।
तृतीयाश्चतुर्थेषु श्रयध्वम्। चतुर्थाः पञ्चमेषु श्रयध्वम्। पञ्चमाः षष्ठेषु
श्रयध्वम् ॥ २२ ॥

षष्ठाः सप्तमेषु श्रयध्वम्। सप्तमा अष्टमेषु श्रयध्वम्। अष्टमा नवमेषु
श्रयध्वम्। नवमा दशमेषु श्रयध्वम्। दशमा एकादशेषु श्रयध्वम्।
एकादशा द्वादशेषु श्रयध्वम्। द्वादशास्त्रयोदशेषु श्रयध्वम्।
त्रयोदशाश्चतुर्दशेषु श्रयध्वम्। चतुर्दशाः पञ्चदशेषु श्रयध्वम्।

पञ्चदशाः षोडशेषु श्रयध्वम् ॥ २३ ॥

षोडशाः सप्तदशेषु श्रयध्वम्। सप्तदशा अष्टादशेषु श्रयध्वम्।
अष्टादशा एकान्नविंशेषु श्रयध्वम्। एकान्नविंशा विंशेषु
श्रयध्वम्। विंशा एकविंशेषु श्रयध्वम्। एकविंशा
द्वाविंशेषु श्रयध्वम्। द्वाविंशास्त्रयोविंशेषु श्रयध्वम्।
त्रयोविंशाश्चतुर्विंशेषु श्रयध्वम्। चतुर्विंशाः पञ्चविंशेषु
श्रयध्वम्। पञ्चविंशाः षड्विंशेषु श्रयध्वम् ॥ २४ ॥

षड्विंशाः सप्तविंशेषु श्रयध्वम्। सप्तविंशा अष्टाविंशेषु
श्रयध्वम्। अष्टाविंशा एकान्नत्रिंशेषु श्रयध्वम्। एकान्नत्रिंशास्त्रिंशः
श्रयध्वम्। त्रिंशा एकत्रिंशेषु श्रयध्वम्। एकत्रिंशा
द्वात्रिंशेषु श्रयध्वम्। द्वात्रिंशास्त्रयस्त्रिंशेषु श्रयध्वम्।
देवास्त्रिरेकादशास्त्रिस्त्रयस्त्रिंशाः। उत्तरे भवत। उत्तरवर्त्मान्
उत्तरसत्त्वानः। यत्काम इदं जुहोमि। तन्मे समृध्यताम्। वयं
स्याम पतयो रयीणाम्। भूर्भुवः स्वः स्वाहा ॥ २५ ॥

[२]

अग्नाविष्णू सजोषसा। इमा वर्धन्तु वां गिरः। द्युन्नैर्वाजैर्भिरागतम्।

राज्ञीं विराज्ञीं। सम्राज्ञीं स्वराज्ञीं। अर्चिः शोचिः। तपो हरो
 भाः। अग्निः सोमो बृहस्पतिः। विश्वे देवा भुवनस्य गोपाः। ते
 सर्वे सङ्गत्य। इदं मे प्रावता वचः। वयं स्याम पतयो रयीणाम्।
 भूर्भुवः स्वः स्वाहा॥ २६ ॥

[३]

अन्नपतेऽन्नस्य नो देहि। अनमीवस्य शुष्मिणः। प्र प्रदातारं
 तारिषः। ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे। अग्ने पृथिवीपते। सोम
 वीरुधां पते। त्वष्टः समिधां पते। विष्णवाशानां पते। मित्र
 सत्यानां पते। वरुण धर्मणां पते॥ २७ ॥

मरुतौ गणानां पतयः। रुद्र पशूनां पते। इन्द्राँजसां पते। बृहस्पते
 ब्रह्मणस्पते। आ रुचा रौचेऽहं स्वयम्। रुचा रुरुचे रोचमानः।
 अतीत्यादः स्वराभरेह। तस्मिन् योनौ प्रजनौ प्रजायेय। वयं
 स्याम पतयो रयीणाम्। भूर्भुवः स्वः स्वाहा॥ २८ ॥

[४]

सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वाः। सप्तरूषयः सप्त धाम प्रियाणि।
 सप्त होत्रा अनुविद्वान्। सप्त योनीरापृणस्वा घृतेन। प्राची दिक्।

अग्निर्देवता॥ अग्निं स दिशां देवं देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति। दक्षिणा दिक्। इन्द्रो देवता॥ २९ ॥

इन्द्रं स दिशां देवं देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति। प्रतीची दिक्। सोमो देवता॥ सोमं स दिशां देवं देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति। उदीची दिक्। मित्रावरुणौ देवता॥ मित्रावरुणौ स दिशां देवौ देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति॥ ३० ॥

ऊर्ध्वा दिक्। बृहस्पतिर्देवता॥ बृहस्पतिं स दिशां देवं देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति। इयं दिक्। अदितिर्देवता॥ अदितिं स दिशां देवीं देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति। पुरुषो दिक्। पुरुषो मे कामान्त्समर्धयतु॥ ३१ ॥

अन्धो जागृविः प्राण। असावेहि। बधिर आक्रन्दयितरपान। असावेहि। उषसमुषसमशीय। अहमसो ज्योतिरशीय। अहमसोऽपौऽशीय। वयं स्याम पतयो रयीणाम्। भूर्भुवः स्वः स्वाहा॥ ३२ ॥

[५]

यत्तेऽचितं यदु चितं ते अग्ने। यत्त ऊनं यदु तेऽतिरिक्तम्।
 आदित्यास्तदङ्गिरसश्चिन्वन्तु। विश्वे ते देवाश्चितिमापूरयन्तु।
 चितश्चासि सञ्चितश्चास्यग्ने। एतावाञ्श्चासि भूयाञ्श्चास्यग्ने। लोकं
 पृणच्छिद्रं पृण। अथो सीद शिवा त्वम्। इन्द्राग्नी त्वा बृहस्पतिः।
 अस्मिन् योनावसीषदन् ॥ ३३ ॥

तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद। ता अस्य सूददोहसः। सोमञ्
 श्रीणन्ति पृश्नयः। जन्म देवानां विशः। त्रिष्वा रोचने दिवः।
 तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद। अग्ने देवा इहाऽऽवह।
 जज्ञानो वृक्तबर्हिषे। असि होता न ईड्यः। अगन्म महा मनसा
 यविष्ठम् ॥ ३४ ॥

यो दीदाय समिद्ध स्वे दुरोणे। चित्रभानूरोदसी अन्तरुर्वी। स्वाहुतं
 विश्वतः प्रत्यञ्चम्। मेधाकारं विदथस्य प्रसाधनम्। अग्निं होतारं
 परिभूतमं मतिम्। त्वामर्भस्य हविषः समानमित्। त्वां महो वृणते
 नरो नान्यं त्वत्। मनुष्वत्त्वा निधीमहि। मनुष्वत्समिधीमहि। अग्ने
 मनुष्वदङ्गिरः ॥ ३५ ॥

दे॒वान्दे॒वाय॒ते य॒ज। अ॒ग्निर्ह॒ वा॒जिनं॑ वि॒शे। द॒दाति॑ वि॒श्वच॑रू॒षणिः॑।
 अ॒ग्नी रा॒ये स्वा॒भुवम्॑। स प्री॒तो या॑ति॒ वार्य॑म्। इष॑ः स्तो॒तृभ्य॒
 आ॒भर॑। पृ॒ष्टो दि॒वि पृ॒ष्टो अ॒ग्निः पृ॑थि॒व्याम्। पृ॒ष्टो वि॒श्वा
 ओष॑धी॒रावि॑वेश। वै॒श्वान॒रः सह॑सा पृ॒ष्टो अ॒ग्निः। स नो॒ दिवा॒ स
 रि॒षः पा॑तु न॒क्तम्॑॥ ३६॥

[६]

अ॒यं वा॒व यः प॑वते। सोऽ॒ग्निर्ना॑चि॒केतः॑। स य॒त्प्रा॒ङ् प॑वते।
 तद॑स्य॒ शिरः॑। अथ॒ यद्दक्षि॑णा। स दक्षि॑णः प॒क्षः। अथ॒ यत्प्र॒त्यक्।
 तत्पु॑च्छम्। यदु॒दङ्ङ्। स उत्त॑रः प॒क्षः॥ ३७॥

अथ॒ यत्सं॑वा॒ति। तद॑स्य॒ सम॑ञ्चनं च प्र॒सार॑णं च। अथो॑
 स॒म्पदे॒वास्य॒ सा। स॒ ह वा अ॑स्मै स का॒र्मः प॑द्यते। यत्का॒मो
 य॑जते। योऽ॒ग्निं ना॑चि॒केतं॑ चि॒नुते॑। य उ॑ चै॒नमे॒वं वेद॑। यो ह
 वा अ॒ग्नेर्ना॑चि॒केत॑स्याऽऽय॒तनं॑ प्र॒तिष्ठां॑ वेद॑। आ॒यत॑नवान्भवति।
 गच्छ॑ति प्र॒तिष्ठा॑म्॥ ३८॥

हि॒र॒ण्यं वा अ॒ग्नेर्ना॑चि॒केत॑स्याऽऽय॒तनं॑ प्र॒तिष्ठा॑। य ए॒वं वेद॑।
 आ॒यत॑नवान्भवति। गच्छ॑ति प्र॒तिष्ठा॑म्। यो ह वा अ॒ग्नेर्ना॑चि॒केत॑स्य

शरीरं वेद। सशरीर एव स्वर्गं लोकमेति। हिरण्यं वा अग्नेर्नाचिकेतस्य शरीरम्। य एवं वेद। सशरीर एव स्वर्गं लोकमेति। अथो यथा रुक्म उत्तप्तो भाय्यात् ॥ ३९ ॥

एवमेव स तेजसा यशसा। अस्मिंश्च लोकैऽमुष्मिंश्च भाति। उरवो ह वै नामैते लोकाः। येऽवरेणाऽऽदित्यम्। अथ हैते वरीयांसो लोकाः। ये परेणाऽऽदित्यम्। अन्तवन्तः ह वा एष क्षय्यं लोकं जयति। योऽवरेणाऽऽदित्यम्। अथ हैषोऽनन्तमपारमक्षय्यं लोकं जयति। यः परेणाऽऽदित्यम् ॥ ४० ॥ अनन्तः ह वा अपारमक्षय्यं लोकं जयति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। अथो यथा रथे तिष्ठन्पक्षसी पर्यावर्तमाने प्रत्यपैक्षते। एवमहोरात्रे प्रत्यपैक्षते। नास्याहोरात्रे लोकमाप्नुतः। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद ॥ ४१ ॥

[७]

उशन् ह वै वाजश्रवसः सर्ववेदसं ददौ। तस्य ह नचिकेता नाम पुत्र आस। तः ह कुमारः सन्तम्। दक्षिणासु नीयमानासु श्रद्धाऽऽविवेश। स होवाच। तत कस्मै मां दास्यसीति। द्वितीयं

तृतीयम्। त५ ह परीत उवाच। मृत्यवे त्वा ददामीति। त५ ह स्मोत्थितं वागभिवदति ॥ ४२ ॥

गौतम कुमारमिति। स होवाच। परेहि मृत्योर्गृहान्। मृत्यवे वै त्वाऽदामिति। तं वै प्रवसन्तं गन्तासीति होवाच। तस्य स्म तिस्रो रात्रीरनाश्वान्गृहे वसतात्। स यदि त्वा पृच्छेत्। कुमार कति रात्रीरवात्सीरिति। तिस्र इति प्रतिब्रूतात्। किं प्रथमा५ रात्रिमाश्ना इति ॥ ४३ ॥

प्रजां त इति। किं द्वितीयामिति। पशूऽस्त इति। किं तृतीयामिति। साधुकृत्यां त इति। तं वै प्रवसन्तं जगाम। तस्य ह तिस्रो रात्रीरनाश्वान्गृहे उवास। तमागत्य पप्रच्छ। कुमार कति रात्रीरवात्सीरिति। तिस्र इति प्रत्युवाच ॥ ४४ ॥

किं प्रथमा५ रात्रिमाश्ना इति। प्रजां त इति। किं द्वितीयामिति। पशूऽस्त इति। किं तृतीयामिति। साधुकृत्यां त इति। नमस्ते अस्तु भगव इति होवाच। वरं वृणीष्वेति। पितरमेव जीवन्नयानीति। द्वितीयं वृणीष्वेति ॥ ४५ ॥

इष्टापूर्तयोर्मेऽक्षितिं ब्रूहीति होवाच। तस्मै हैतमग्निं नाचिकेतमुवाच।

ततो वै तस्यैष्टापूर्ते ना क्षीयेते। नास्यैष्टापूर्ते क्षीयेते। योऽग्निं
नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। तृतीयं वृणीष्वेति।
पुनर्मृत्योर्मेऽपचितिं ब्रूहीति होवाच। तस्मै हैतमग्निं
नाचिकेतमुवाच। ततो वै सोऽप पुनर्मृत्युमजयत् ॥ ४६ ॥

अप पुनर्मृत्युं जयति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं
वेद। प्रजापतिर्वै प्रजाकामस्तपोऽतप्यत। स हिरण्यमुदास्यत्।
तदग्नौ प्रास्यत्। तदस्मै नाच्छदयत्। तद्वितीयं प्रास्यत्। तदस्मै
नैवाच्छदयत्। तत्तृतीयं प्रास्यत् ॥ ४७ ॥

तदस्मै नैवाच्छदयत्। तदात्मन्नेव हृदय्यैऽग्नौ वैश्वानरे
प्रास्यत्। तदस्मा अच्छदयत्। तस्माद्विरण्यं कनिष्ठं धनानाम्।
भुञ्जत्प्रियतमम्। हृदयजः हि। स वै तमेव नाविन्दत्। यस्मै
तां दक्षिणामनैष्यत्। तां स्वायैव हस्ताय दक्षिणायानयत्। तां
प्रत्यगृह्णात् ॥ ४८ ॥

दक्षाय त्वा दक्षिणां प्रतिगृह्णामीति। सोऽदक्षत दक्षिणां प्रतिगृह्य।
दक्षते ह वै दक्षिणां प्रतिगृह्य। य एवं वेद। एतद्ध स्म वै तद्विद्वांसो
वाजश्रवसा गोतमाः। अप्यनूदेश्या दक्षिणां प्रतिगृह्णन्ति। उभयैव

वयं दक्षिष्यामह एव दक्षिणां प्रतिगृह्येति। तैऽदक्षन्त दक्षिणां प्रतिगृह्य। दक्षते ह वै दक्षिणां प्रतिगृह्य। य एवं वेद। प्र हान्यं वृत्तीनाति ॥ ४९ ॥

[८]

तश्च हैतमेके पशुबन्ध एवोत्तरवेद्यां चिन्वते। उत्तरवेदिसम्मिता एषोऽग्निरिति वदन्तः। तन्न तथा कुर्यात्। एतमग्निं कामेन व्यर्धयेत्। स एनं कामेन व्यृद्धः। कामेन व्यर्धयेत्। सौम्ये वावैनमध्वरे चिन्वीत। यत्र वा भूयिष्ठा आहुतयो हूयेरन्। एतमग्निं कामेन समर्धयति। स एनं कामेन समृद्धः ॥ ५० ॥

कामेन समर्धयति। अथ हैनं पुरर्षयः। उत्तरवेद्यामेव सत्त्रियमचिन्वत। ततो वै तेऽविन्दन्त प्रजाम्। अभि स्वर्गं लोकमजयन्। विन्दत एव प्रजाम्। अभि स्वर्गं लोकं जयति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। अथ हैनं वायुर्ऋद्धिकामः ॥ ५१ ॥

यथान्युत्तमेवोपदधे। ततो वै स एतामृद्धिमाध्नोत्। यामिदं वायुर्ऋद्धः। एतामृद्धिमृध्नोति। यामिदं वायुर्ऋद्धः। योऽग्निं

नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। अथ हैनं गोबलो वाष्णीः
पशुकामः। पाङ्क्तमेव चिक्ये। पञ्च पुरस्तात्॥ ५२ ॥

पञ्च दक्षिणतः। पञ्च पश्चात्। पञ्चोत्तरतः। एकां मध्ये। ततो वै
स सहस्रं पशून्प्राप्नोत्। प्र सहस्रं पशून्प्राप्नोति। योऽग्निं नाचिकेतं
चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। अथ हैनं प्रजापतिर्ज्यैष्ठ्यकामो
यशस्कामः प्रजननकामः। त्रिवृतमेव चिक्ये॥ ५३ ॥

सप्त पुरस्तात्। तिस्रो दक्षिणतः। सप्त पश्चात्। तिस्र उत्तरतः। एकां
मध्ये। ततो वै स प्र यशो ज्यैष्ठ्यमाप्नोत्। एतां प्रजातिं प्राजायत।
यामिदं प्रजाः प्रजायन्ते। त्रिवृद्वै ज्यैष्ठ्यम्। माता पिता पुत्रः॥ ५४ ॥

त्रिवृत्प्रजननम्। उपस्थो योनिर्मध्यमा। प्र यशो ज्यैष्ठ्यमाप्नोति।
एतां प्रजातिं प्रजायते। यामिदं प्रजाः प्रजायन्ते। योऽग्निं नाचिकेतं
चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। अथ हैनमिन्द्रो ज्यैष्ठ्यकामः। ऊर्ध्वा
एवोपदधे। ततो वै स ज्यैष्ठ्यमगच्छत्॥ ५५ ॥

ज्यैष्ठ्यं गच्छति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद।
अथ हैनमसावादित्यः स्वर्गकामः। प्राचीरिवोपदधे। ततो वै सोऽभि
स्वर्गं लोकमजयत्। अभि स्वर्गं लोकं जयति। योऽग्निं नाचिकेतं

चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। स यदीच्छेत् ॥ ५६ ॥

तेजस्वी यशस्वी ब्रह्मवर्चसी स्यामिति। प्राडाहोतुर्धिष्ण्यादुत्सर्पेत्।
येयं प्रागाद्यशस्वती। सा मा प्रोर्णोतु। तेजसा यशसा
ब्रह्मवर्चसेनेति। तेजस्व्येव यशस्वी ब्रह्मवर्चसी भवति। अथ
यदीच्छेत्। भूयिष्ठं मे श्रद्धधीरन्। भूयिष्ठा दक्षिणा नयेयुरिति।
दक्षिणासु नीयमानासु प्राच्येहि प्राच्येहीति प्राची जुषाणा
वेत्वाज्यस्य स्वाहेति सुवेणोपहत्याऽऽहवनीये जुहुयात् ॥ ५७ ॥

भूयिष्ठमेवास्मै श्रद्धधते। भूयिष्ठा दक्षिणा नयन्ति। पुरीषमुपधाय।
चितिकृप्तिभिरभिमृश्य। अग्निं प्रणीयोपसमाधाय। चतस्र एता
आहुतीर्जुहोति। त्वमग्ने रुद्र इति शतरुद्रीयस्य रूपम्। अग्नाविष्णू
इति वसोर्धारायाः। अन्नपत इत्यन्नहोमः। सप्त ते अग्ने समिधः
सप्त जिह्वा इति विश्वप्रीः ॥ ५८ ॥

[९]

यां प्रथमामिष्टकामुपदधाति। इमं तया लोकमभिजयति। अथो
या अस्मिँल्लोके देवताः। तासां सायुज्यं सलोकतामाप्नोति।
यां द्वितीयामुपदधाति। अन्तरिक्षलोकं तयाऽभिजयति। अथो या

अन्तरिक्षलोके देवताः। तासां सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। यां तृतीया मुपदधाति। अमुं तया लोकमभिजयति॥ ५९॥

अथो या अमुष्मिँल्लोके देवताः। तासां सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। अथो या अमूरितरा अष्टादश। य एवामी उरवश्च वरीयांसश्च लोकाः। तानेव ताभिरभिजयति॥ कामचारो ह वा अस्योरुषु च वरीयःसु च लोकेषु भवति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। संवत्सरो वा अग्निर्नाचिकेतः। तस्य वसन्तः शिरः॥ ६०॥

ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षः। वर्षा उत्तरः। शरत्पुच्छम्। मासाः कर्मकाराः। अहोरात्रे शतरुद्रीयम्। पर्जन्यो वसोर्धारा। यथा वै पर्जन्यः सुवृष्टं वृष्ट्वा। प्रजाभ्यः सर्वान्कामान्त्सम्पूरयति। एवमेव स तस्य सर्वान्कामान्त्सम्पूरयति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते॥ ६१॥

य उ चैनमेवं वेद। संवत्सरो वा अग्निर्नाचिकेतः। तस्य वसन्तः शिरः। ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षः। वर्षाः पुच्छम्। शरदुत्तरः पक्षः। हेमन्तो मध्यम्। पूर्वपक्षाश्चितयः। अपरपक्षाः पुरीषम्।

अहोरात्राणीष्टकाः। एष वाव सौऽग्निरग्निमयः पुनर्णवः। अग्निमयो
ह वै पुनर्णवो भूत्वा। स्वर्गं लोकमेति। आदित्यस्य सायुज्यम्।
योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद ॥ ६२ ॥

[१०]

॥ इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीय काठके द्वितीयः प्रश्नः
समाप्तः ॥ २ ॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

तुभ्यं ता अङ्गिरस्तमाऽश्याम तं काममग्ने। आशानां त्वा विश्वा
आशाः। अनु नोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वम्। कामो भूतस्य
कामस्तदग्रे। ब्रह्म जज्ञानं पिता विराजाम्। यज्ञो रायोऽयं यज्ञः।
आपो भद्रा आदित्यश्यामि। तुभ्यं भरन्ति यो देह्यः। पूर्वं देवा
अपरेण प्राणापानौ। हव्यवाहः स्विष्टम् ॥ १ ॥

[१]

देवेभ्यो वै स्वर्गो लोकस्तिरौऽभवत्। ते प्रजापतिमब्रुवन्।
प्रजापते स्वर्गो वै नो लोकस्तिरौऽभूत्। तमन्विच्छेति।

तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दत्।
तमिष्टिभिरन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्।
एष्टयो ह वै नाम। ता इष्टय इत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया इव
हि देवाः ॥ २ ॥

तमाशाऽब्रवीत्। प्रजापत आशया वै श्राम्यसि। अहमु वा
आशाऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्याऽऽशा भविष्यति। अनु
स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं
निरवपत्। आशायै चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य
सत्याऽऽशाऽभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्या ह वा
अस्यऽऽशा भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा
यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय
स्वाहाऽऽशायै स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा।
स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति ॥ ३ ॥

तं कामौऽब्रवीत्। प्रजापते कामेन वै श्राम्यसि। अहमु वै
कामौऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्यः कामौ भविष्यति। अनु
स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं

निरवपत्। कामाय चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्यः
 कामोऽभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यो ह वा अस्य कामो
 भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य
 उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहा कामाय
 स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय
 स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति ॥ ४ ॥

तं ब्रह्माब्रवीत्। प्रजापते ब्रह्मणा वै श्राम्यसि। अहमु वै ब्रह्मास्मि।
 मां नु यजस्व। अथ ते ब्रह्मण्वान् यज्ञो भविष्यति। अनु स्वर्गं
 लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं
 निरवपत्। ब्रह्मणे चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य
 ब्रह्मण्वान् यज्ञोऽभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। ब्रह्मण्वान्
 ह वा अस्य यज्ञो भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन
 हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय
 स्वाहा ब्रह्मणे स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय
 लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति ॥ ५ ॥

तं यज्ञोऽब्रवीत्। प्रजापते यज्ञेन वै श्राम्यसि। अहमु वै यज्ञोऽस्मि।

मां नु यजस्व। अथ ते सत्यो यज्ञो भवष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। यज्ञाय चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्यो यज्ञोऽभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यो ह वा अस्य यज्ञो भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहा यज्ञाय स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नयै स्विष्टकृते स्वाहेति ॥ ६ ॥

तमापोऽब्रुवन्। प्रजापतेऽप्सु वै सर्वे कामाः श्रिताः। वयम् वा आपः स्मः। अस्मान्नु यजस्व। अथ त्वयि सर्वे कामाः श्रयिष्यन्ते। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। अद्ध्यश्चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्मिन्त्सर्वे कामा अश्रयन्त। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सर्वे ह वा अस्मिन्कामाः श्रयन्ते। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहाऽद्ध्यः स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नयै स्विष्टकृते स्वाहेति ॥ ७ ॥

तमग्निर्बलिमानब्रवीत्। प्रजापतेऽग्नये वै बलिमते सर्वाणि भूतानि
 बलिः हरन्ति। अहमु वा अग्निर्बलिमानस्मि। मां नु यजस्व।
 अथ ते सर्वाणि भूतानि बलिः हरिष्यन्ति। अनु स्वर्गं लोकं
 वेत्स्यसीति। स एतमग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्।
 अग्नये बलिमते चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्मै सर्वाणि
 भूतानि बलिमहरन्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सर्वाणि ह वा
 अस्मै भूतानि बलिः हरन्ति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन
 हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय
 स्वाहाऽग्नये बलिमते स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा। प्रजापतये स्वाहा।
 स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥ ८॥

तमनुवित्तिरब्रवीत्। प्रजापते स्वर्गं वै लोकमनुविवित्ससि।
 अहमु वा अनुवित्तिरस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते
 सत्याऽनुवित्तिर्भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स
 एतमग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। अनुवित्त्यै
 चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्याऽनुवित्तिरभवत्।
 अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्या ह वा अस्यानुवित्तिर्भवति। अनु

स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद।
 सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहाऽनुवित्त्यै स्वाहा। अनुमत्यै
 स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते
 स्वाहेति ॥ ९ ॥

ता वा एताः सप्त स्वर्गस्य लोकस्य द्वारः। दिवःश्येनयोऽनुवित्तयो
 नाम। आशा प्रथमा रक्षति। कामो द्वितीयाम्। ब्रह्म तृतीयाम्।
 यज्ञश्चतुर्थीम्। आपः पञ्चमीम्। अग्निर्बलिमान्त्षष्ठीम्। अनुवित्तिः
 सप्तमीम्। अनु ह वै स्वर्गं लोकं विन्दति। कामचारोऽस्य स्वर्गे
 लोके भवति। य एताभिरिष्टिभिर्यजते। य उ चैना एवं वेद।
 तास्वन्विष्टि। पष्ठौहीवरा दद्यात्कसं च। स्त्रियै चाऽऽभारं
 समृद्धौ ॥ १० ॥

[२]

तपसा देवा देवतामग्र आयन्। तपसरूषयः स्वरन्विन्दन्। तपसा
 सपत्नान्प्रणुदामारातीः। येनेदं विश्वं परिभूतं यदस्ति। प्रथमजं
 देवं हविषा विधेम। स्वयम्भु ब्रह्म परमं तपो यत्। स एव पुत्रः
 स पिता स माता। तपो ह यक्षं प्रथमं सम्बभूव। श्रद्धया देवो

देवत्वमश्नुते। श्रद्धा प्रतिष्ठा लोकस्य देवी ॥ ११ ॥

सा नो जुषाणोप यज्ञमागात्। कामवत्साऽमृतं दुहाना। श्रद्धा देवी प्रथमजा ऋतस्य। विश्वस्य भर्त्री जगतः प्रतिष्ठा। तां श्रद्धां हविषा यजामहे। सा नो लोकममृतं दधातु। ईशाना देवी भुवनस्याधिपती। आगात्सत्यं हविरिदं जुषाणम्। यस्माद्द्वा जज्ञिरे भुवनं च विश्वं। तस्मै विधेम हविषा घृतेन ॥ १२ ॥

यथा देवैः सधमादं मदेम। यस्य प्रतिष्ठोर्वन्तरिक्षम्। यस्माद्द्वा जज्ञिरे भुवनं च सर्वं। तत्सत्यमर्चदुप यज्ञं न आगात्। ब्रह्माऽऽहुतीरुपमोदमानम्। मनसो वशे सर्वमिदं बभूव। नान्यस्य मनो वशमन्वियाय। भीष्मो हि देवः सहस्रः सहीयान्। स नो जुषाण उप यज्ञमागात्। आकूतीनामधिपतिं चेतसां च ॥ १३ ॥

सङ्कल्पजूतिं देवं विपश्चिम्। मनो राजानमिह वर्धयन्तः। उपहवैऽस्य सुमतौ स्याम। चरणं पवित्रं विततं पुराणम्। येन पूतस्तरति दुष्कृतानि। तेन पवित्रेण शुद्धेन पूताः। अति पाप्मानमरातिं तरेम। लोकस्य द्वारमर्चिमत्पवित्रम्। ज्योतिष्मद्भार्जमानं महस्वत्। अमृतस्य धारा बहुधा दोहमानम्।

चरणं नो लोके सुधितां दधातु। अग्निर्मूर्धा भुवः। अनु
नोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वम्। हव्यवाह॑ स्विष्टम्॥ १४॥

[३]

देवेभ्यो वै स्वर्गो लोकस्तिरोऽभवत्। ते प्रजापतिमब्रुवन्।
प्रजापते स्वर्गो वै नो लोकस्तिरोऽभूत्। तमन्विच्छेति। तं
यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दत्। तमिष्टिभि-
रन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्। एष्ट्यो
ह वै नाम। ता इष्ट्य इत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया इव हि
देवाः॥ १५॥

तं तपोऽब्रवीत्। प्रजापते तपसा वै श्राम्यसि। अहमु वै तपोऽस्मि।
मां नु यजस्व। अथ ते सत्यं तपो भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं
वेत्स्यसीति। स एतमाग्नेयमष्टाकपालं निरवपत्। तपसे चरुम्।
अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्यं तपोऽभवत्। अनु स्वर्गं
लोकमविन्दत्। सत्यं ह वा अस्य तपो भवति। अनु स्वर्गं लोकं
विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र
जुहोति। अग्नये स्वाहा तपसे स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये

स्वाहा॥ स्वर्गाय॑ लो॒काय॑ स्वाहाऽ॒ग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॑ स्वाहेति॥ १६ ॥

तः॑ श्रद्धाऽब्रवीत्। प्रजा॑पते श्रद्धया॒ वै श्राम्य॑सि। अ॒हमु॑ वै
श्रद्धाऽस्मि॑। मां नु यज॑स्व। अथ॑ ते स॒त्या श्रद्धा॑ भविष्यति। अनु॑
स्वर्गं॑ लो॒कं वे॒त्स्यसी॑ति। स ए॒तमा॑ग्नेयम॒ष्टाक॑पालं॒ निर॑वपत्।
श्रद्धायै॑ च॒रुम्। अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॑ वै तस्य॑ स॒त्या श्रद्धाऽभ॑वत्।
अनु॑ स्वर्गं॑ लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्या ह॒ वा अ॑स्य श्रद्धा॑ भवति।
अनु॑ स्वर्गं॑ लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं
वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒ग्नये॑ स्वाहा॑ श्रद्धायै॑ स्वाहा॑। अनु॑मत्यै॑
स्वाहा॑ प्रजा॑पतये॒ स्वाहा॑। स्वर्गाय॑ लो॒काय॑ स्वाहाऽ॒ग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॑
स्वाहेति॥ १७ ॥

तः॑ स॒त्यम॑ब्रवीत्। प्रजा॑पते स॒त्येन॑ वै श्राम्य॑सि। अ॒हमु॑ वै
स॒त्यम॑स्मि॑। मां नु यज॑स्व। अथ॑ ते स॒त्यः स॒त्यं भ॑विष्यति।
अनु॑ स्वर्गं॑ लो॒कं वे॒त्स्यसी॑ति। स ए॒तमा॑ग्नेयम॒ष्टाक॑पालं॒ निर॑वपत्।
स॒त्याय॑ च॒रुम्। अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॑ वै तस्य॑ स॒त्यः
स॒त्यम॑भवत्। अनु॑ स्वर्गं॑ लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्यः ह॒ वा अ॑स्य स॒त्यं
भव॑ति। अनु॑ स्वर्गं॑ लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य

उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अ॒ग्नये॒ स्वाहा॑ स॒त्याय॒ स्वाहा॑।
अनु॑म॒त्यै स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑। स्व॒र्गाय॑ लो॒काय॒ स्वाहा॑ऽग्नये॑
स्विष्ट॒कृते॒ स्वाहेति॑ ॥ १८ ॥

तं मनो॑ऽब्रवीत्। प्रजा॑पते॒ मन॑सा॒ वै श्रा॑म्यसि। अ॒हमु॒ वै
मनो॑ऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ॑ ते स॒त्यं मनो॑ भविष्यति। अनु॑
स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसी॑ति। स ए॒तमा॑ग्ने॒यम॑ष्टाक॒पालं॑ निर॑वपत्।
मन॑से च॒रुम्। अनु॑म॒त्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑ स॒त्यं मनो॑ऽभवत्।
अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्यं ह॒ वा अ॑स्य॒ मनो॑ भवति।
अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ चैनदेवं
वेद। सोऽत्र जुहोति। अ॒ग्नये॒ स्वाहा॑ मन॑से॒ स्वाहा॑। अनु॑म॒त्यै
स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑। स्व॒र्गाय॑ लो॒काय॒ स्वाहा॑ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॒
स्वाहा॑ति॑ ॥ १९ ॥

तं चरण॑मब्रवीत्। प्रजा॑पते॒ चरणे॑न॒ वै श्रा॑म्यसि। अ॒हमु॒ वै
चरण॑मस्मि। मां नु यजस्व। अथ॑ ते स॒त्यं चरणं॑ भविष्यति। अनु॑
स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसी॑ति। स ए॒तमा॑ग्ने॒यम॑ष्टाक॒पालं॑ निर॑वपत्।
चरण॑ाय च॒रुम्। अनु॑म॒त्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑ स॒त्यं

चरणमभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यं ह वा अस्य
चरणं भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते।
य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये स्वाहा चरणाय स्वाहा।
अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये
स्विष्टकृते स्वाहेति ॥ २० ॥

ता वा एताः पञ्च स्वर्गस्य लोकस्य द्वारः। अपाघा अनुवित्तयो
नाम। तपः प्रथमा रक्षति। श्रद्धा द्वितीया। सत्यं तृतीया।
मनश्चतुर्थी। चरणं पञ्चमी। अनु ह वै स्वर्गं लोकं विन्दति।
कामचारोऽस्य स्वर्गे लोके भवति। य एताभिरिष्टिभिर्यजते। य उ
चैना एवं वेद। तास्वन्विष्टि। पष्ठौहीवरा दद्यात्कसं च। स्त्रियै
चाऽऽभारं समृद्ध्यै ॥ २१ ॥

[४]

ब्रह्म वै चतुर्होतारः। चतुर्होतृभ्योऽधियज्ञो निर्मितः।
नैनं शप्तम्। नाभिचरितमागच्छति। य एवं वेद। यो ह वै
चतुर्होतृणां चतुर्होतृत्वं वेद। अथो पञ्चहोतृत्वम्। सर्वा हास्मै
दिशः कल्पन्ते। वाचस्पतिर्होता दशहोतृणाम्। पृथिवी होता

चतुर्होतृणाम् ॥ २२ ॥

अग्निर्होता पञ्चहोतृणाम्। वाग्धोता षड्होतृणाम्। महाहविर्होता
सप्तहोतृणाम्। एतद्वै चतुर्होतृणां चतुर्होतृत्वम्। अथो
पञ्चहोतृत्वम्। सर्वा हास्मै दिशः कल्पन्ते। य एवं वेद। एषा वै
सर्वविद्या। एतद्भेषजम्। एषा पङ्क्तिः स्वर्गस्य लोकस्याञ्जसाऽयनिः
स्रुतिः ॥ २३ ॥

एतान् योऽध्यैत्यच्छदिर्दर्शो यावत्तरसम्। स्वरिति। अनपब्रवः
सर्वमायुरिति। विन्दतै प्रजाम्। रायस्पोषं गौपत्यम्। ब्रह्मवर्चसी
भवति। एतान् योऽध्यैति। स्पृणोत्यात्मानम्। प्रजां पितृन्।
एतान् वा अरुण औपवेशिर्विदाश्चकार ॥ २४ ॥

एतैरधिवादमपाजयत्। अथो विश्वं पाप्मानम्। स्वर्ययौ।
एतान्योऽध्यैति। अधिवादं जयति। अथो विश्वं पाप्मानम्।
स्वरिति। एतैरग्निं चिन्वीत स्वर्गकामः। एतैरायुष्कामः।
प्रजापशुकामो वा ॥ २५ ॥

पुरस्ताद्दशहोतारमुदञ्चमुपदधाति यावत्पदम्। हृदयं यजुषी पत्यौ
च। दक्षिणतः प्राञ्चं चतुर्होतारम्। पश्चादुदञ्चं पञ्चहोतारम्।

उत्तरतः प्राञ्चं षड्वीतारम्। उपरिष्ठात्प्राञ्चं सप्तहोतारम्।
हृदयं यजूंषि पत्न्यश्च । यथावकाशं ग्रहान्। यथावकाशं
प्रतिग्रहाँल्लोकम्पृणाश्च। सर्वा हास्येता देवताः प्रीता अभीष्टा
भवन्ति ॥ २६ ॥

सदैवमग्निं चिनुते। रथसंमितश्चेतव्यः। वज्रो वै रथः। वज्रैणैव
पाप्मानं भ्रातृव्यं स्तृणुते। पक्षः संमितश्चेतव्यः। एतावान्
वै रथः। यावत्पक्षः। रथसंमितमेव चिनुते। इममेव लोकं
पशुबन्धेनाभिजयति। अथो अग्निष्टोमेन ॥ २७ ॥

अन्तरिक्षमुक्थ्येन। स्वरतिरात्रेण। सर्वाल्लोकानहीनेन। अथो
सत्रेण। वरो दक्षिणा। वरैणैव वरं स्पृणोति। आत्मा हि वरः।
एकविंशतिर्दक्षिणा ददाति। एकविंशो वा इतः स्वर्गो लोकः।
प्र स्वर्गं लोकमाप्नोति ॥ २८ ॥

असावादित्य एकविंशः। अमुमेवाऽऽदित्यमाप्नोति। शतं
ददाति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति।
सहस्रं ददाति। सहस्रसंमितः स्वर्गो लोकः। स्वर्गस्य
लोकस्याभिजित्यै। अन्विष्टकं दक्षिणा ददाति। सर्वाणि

वयांसि ॥ २९ ॥

सर्वस्याऽऽप्त्यै। सर्वस्यावरुच्चै। यदि न विन्देत्। मन्थानेतावतो
दद्यादोदनान् वा। अश्रुते तं कामम्। यस्मै कामायाग्निश्चीयते।
पष्ठौहीं त्वन्तर्वतीं दद्यात्। सा हि सर्वाणि वयांसि।
सर्वस्याऽऽप्त्यै। सर्वस्यावरुच्चै ॥ ३० ॥

हिरण्यं ददाति। हिरण्यज्योतिरेव स्वर्गं लोकमेति। वासो ददाति।
तेनऽऽयुः प्रतिरते। वेदितृतीये यजेत। त्रिषत्या हि देवाः। स
सत्यमग्निं चिनुते। तदेतत्पशुबन्धे ब्राह्मणं ब्रूयात्। नेतरेषु यज्ञेषु।
यो ह वै चतुरहोतृननुसवनं तर्पयितव्यान् वेद ॥ ३१ ॥

तृप्यति प्रजया पशुभिः। उपैनः सोमपीथो नमति। एते वै
चतुरहोतारोऽनुसवनं तर्पयितव्याः। ये ब्राह्मणा बहुविदः। तेभ्यो
यदक्षिणा न नयेत्। दुरिष्टः स्यात्। अग्निमस्य वृञ्जीरन्। तेभ्यो
यथाश्रद्धं दद्यात्। स्विष्टमेवैतत्क्रियते। नास्याग्निं वृञ्जते ॥ ३२ ॥

हिरण्येष्टको भवति। यावदुत्तममङ्गुलिकाण्डं यज्ञपरुषा सम्मितम्।
तेजो हिरण्यम्। यदि हिरण्यं न विन्देत्। शर्करा अक्ता
उपदध्यात्। तेजो घृतम्। सतेजसमेवाग्निं चिनुते। अग्निं चित्वा

सौत्रामण्या यजेत मैत्रावरुण्या वा। वीर्येण वा एष व्यृध्यते।
 योऽग्निं चिनुते ॥ ३३ ॥ यावदेव वीर्यम्। तदस्मिन्दधाति। ब्रह्मणः
 सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। एतासामेव देवतानां सायुज्यम्।
 सार्ष्टितां समानलोकतामाप्नोति। य एतमग्निं चिनुते। य उ
 चैनमेवं वेद। एतदेव सावित्रे ब्राह्मणम्। अथो नाचिकेते ॥ ३४ ॥

[५]

यच्चामृतं यच्च मर्त्यम्। यच्च प्राणिति यच्च न। सर्वास्ता इष्टकाः
 कृत्वा। उप कामदुघा दधे। तेनरषिणा तेन ब्रह्मणा। तया
 देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद। सर्वाः स्त्रियः सर्वान्पुंसः। सर्वं न
 स्त्रीपुमं च यत्। सर्वास्ताः। यावन्तः पांसवो भूमैः ॥ ३५ ॥

सङ्ख्याता देवमायया। सर्वास्ताः। यावन्त ऊषाः पशूनाम्।
 पृथिव्यां पुष्टिर्हिताः। सर्वास्ताः। यावतीः सिकताः सर्वाः।
 अप्स्वन्तश्च याः श्रिताः। सर्वास्ताः। यावतीः शर्करा धृत्यै।
 अस्यां पृथिव्यामधि ॥ ३६ ॥

सर्वास्ताः। यावन्तोऽश्मानोऽस्यां पृथिव्याम्। प्रतिष्ठासु
 प्रतिष्ठिताः। सर्वास्ताः। यावतीर्वीरुधः सर्वाः। विष्टिताः

पृथिवीमनु। सर्वास्ताः। यावतीरोषधीः सर्वाः। विष्टिताः
पृथिवीमनु। सर्वास्ताः ॥ ३७ ॥

यावन्तो वनस्पतयः। अस्यां पृथिव्यामधि। सर्वास्ताः।
यावन्तो ग्राम्याः पशवः सर्वे। आरण्याश्च ये। सर्वास्ताः।
ये द्विपादश्चतुष्पादः। अपाद उदरसर्पिणः। सर्वास्ताः।
यावदाञ्जनमुच्यते ॥ ३८ ॥

देवत्रा यच्च मानुषम्। सर्वास्ताः ॥ यावत्कृष्णायसं सर्वम्।
देवत्रा यच्च मानुषम्। सर्वास्ताः। यावल्लोहायसं सर्वम्। देवत्रा
यच्च मानुषम्। सर्वास्ताः। सर्वं सीसं सर्वं त्रपु। देवत्रा यच्च
मानुषम् ॥ ३९ ॥

सर्वास्ताः। सर्वं हिरण्यं रजतम्। देवत्रा यच्च मानुषम्।
सर्वास्ताः। सर्वं सुवर्णं हरितम्। देवत्रा यच्च मानुषम्।
सर्वास्ता इष्टकाः कृत्वा। उप कामदुघा दधे। तेनर्षिणा तेन
ब्रह्मणा। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद ॥ ४० ॥

[६]

सर्वा दिशौ दिक्षु। यच्चान्तर्भूतं प्रतिष्ठितम्। सर्वास्ता इष्टकाः

कृत्वा। उप कामदुघा दधे। तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा।
 तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद। अन्तरिक्षं च केवलम्।
 यच्चास्मिन्नन्तराहितम्। सर्वास्ताः। आन्तरिक्ष्यश्च याः
 प्रजाः ॥ ४१ ॥

गन्धर्वाप्सरसश्च ये। सर्वास्ताः। सर्वानुदारान्तसलिलान्।
 अन्तरिक्षे प्रतिष्ठितान्। सर्वास्ताः। सर्वानुदारान्तसलिलान्।
 स्थावराः प्रोष्याश्च ये। सर्वास्ताः। सर्वा धुनिः सर्वान्ध्वसान्।
 हिमो यच्च शीयते ॥ ४२ ॥

सर्वास्ताः। सर्वान्मरीचीन् विततान्। नीहारो यच्च शीयते।
 सर्वास्ताः। सर्वा विद्युतः सर्वान्स्तनयिबून्। ह्यदुनीर्यच्च शीयते।
 सर्वास्ताः। सर्वाः स्रवन्तीः सरितः। सर्वमप्सुचरं च यत्।
 सर्वास्ताः ॥ ४३ ॥

याश्च कूप्या याश्च नाद्याः समुद्रियाः। याश्च वैशन्तीरुत
 प्रासचीर्याः। सर्वास्ताः। ये चोत्तिष्ठन्ति जीमूताः। याश्च
 वर्षन्ति वृष्टयः। सर्वास्ताः। तपस्तेज आकाशम्। यच्चाऽऽकाशे
 प्रतिष्ठितम्। सर्वास्ताः। वायुं वयांसि सर्वाणि ॥ ४४ ॥

अन्तरिक्षचरं च यत्। सर्वास्ताः। अग्निं सूर्यं चन्द्रम्। मित्रं
वरुणं भगम्। सर्वास्ताः। सत्यं श्रद्धां तपो दमम्। नाम रूपं च
भूतानाम्। सर्वास्ता इष्टकाः कृत्वा। उप कामदुघा दधे। तेनर्षिणा
तेन ब्रह्मणा। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद ॥ ४५ ॥

[७]

सर्वान्दिवं सर्वान्देवान्दिवि। यच्चान्तर्भूतं प्रतिष्ठितम्। सर्वास्ता
इष्टकाः कृत्वा। उप कामदुघा दधे। तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद। यावतीस्तारकाः सर्वाः। वितता रोचने
दिवि। सर्वास्ताः। ऋचो यजूंषि सामानि ॥ ४६ ॥

अथर्वाङ्गिरसश्च ये। सर्वास्ताः। इतिहासपुराणं च। सर्पदेवजनाश्च
ये। सर्वास्ताः। ये च लोका ये चालोकाः। अन्तर्भूतं प्रतिष्ठितम्।
सर्वास्ताः। यच्च ब्रह्म यच्चाब्रह्म। अन्तर्ब्रह्मन्प्रतिष्ठितम् ॥ ४७ ॥

सर्वास्ताः। अहोरात्राणि सर्वाणि। अर्धमासांश्च केवलान्।
सर्वास्ताः। सर्वानृतून्सर्वान्मासान्। संवत्सरं च केवलम्।
सर्वास्ताः। सर्वं भूतं सर्वं भव्यम्। यच्चातोऽधिभविष्यति।
सर्वास्ता इष्टकाः कृत्वा। उप कामदुघा दधे। तेनर्षिणा तेन

ब्रह्मणा। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद ॥ ४८ ॥

[८]

ऋचां प्राचीं महती दिगुच्यते। दक्षिणामाहुर्यजुषामपाराम्।
अथर्वणामङ्गिरसां प्रतीचीं। साम्नामुदीचीं महती दिगुच्यते।
ऋग्भिः पूर्वाह्णे दिवि देव ईयते। यजुर्वेदे तिष्ठति मध्ये अहः।
सामवेदेनाऽस्तमये महीयते। वेदैरशून्यस्त्रिभिरेति सूर्यः। ऋग्भ्यो
जाताः सर्वशो मूर्तिमाहुः। सर्वा गतिर्याजुषी हैव शश्वत् ॥ ४९ ॥

सर्वं तेजः सामरूप्यं हं शश्वत्। सर्वं हेदं ब्रह्मणा हैव सृष्टम्।
ऋग्भ्यो जातं वैश्यं वर्णमाहुः। यजुर्वेदं क्षत्रियस्याऽऽहुर्योनिम्।
सामवेदो ब्राह्मणानां प्रसूतिः। पूर्वे पूर्वैभ्यो वच एतदूचुः।
आदरशमग्निं चिन्वानाः। पूर्वे विश्वसृजोऽमृताः। शतं
वर्षसहस्राणि। दीक्षिताः सत्त्वमासत ॥ ५० ॥

तप आसीद्बृहपतिः। ब्रह्म ब्रह्माऽभवत्स्वयम्। सत्यं ह
होतैषामासीत्। यद्विश्वसृज आसत। अमृतमेभ्य उदगायत्।
सहस्रं परिवत्सरान्। भूतं हं प्रस्तोतैषामासीत्। भविष्यत्प्रति
चाहरत्। प्राणो अध्वर्युरभवत्। इदं सर्वं सिषासताम् ॥ ५१ ॥

अ॒पा॒नो वि॒द्वाना॒वृतः॑ । प्र॒ति॒प्रा॒तिष्ठ॑द॒ध्वरे॑ । आ॒र्त॒वा उ॒पगा॑तारः ।
स॒द॒स्या ऋ॒तवो॑ऽभ॒वन् । अ॒र्ध॒मा॒साश्च॑ मा॒साश्च॑ । च॒म॒सा॒ध्वर्य॑वोऽभ॒वन् ।
अ॒शः॑ स॒द्वह्म॑ण॒स्तेजः॑ । अ॒च्छा॒वाकोऽभ॑व॒द्यशः॑ । ऋ॒तमे॑षां
प्र॒शा॒स्ताऽऽसी॑त् । यद्वि॒श्वसृ॑ज आ॒सत् ॥ ५२ ॥

ऊ॒र्ग्रा॒जा॒नमु॑द॒वह॑त् । ध्रु॒वगो॑पः स॒होऽभ॑वत् । ओ॒जोऽभ्य॑ष्टौ॒द्राव्णः॑ ।
यद्वि॒श्वसृ॑ज आ॒सत् । अ॒प॒चि॒तिः पो॒त्रीया॑म॒यज॑त् । ने॒ष्ट्रीया॑म॒यज॑त्त्विषिः । आ॒ग्नी॒द्वा॒द्विदु॑षी॒ सत्य॑म् । श्र॒द्धा है॒वाय॑जत्स्व॒यम् ।
इ॒रा प॒त्नी वि॒श्वसृ॑जा॒म् । आ॒कू॒तिर॑पि॒नङ्ग॑विः ॥ ५३ ॥

इ॒ध्मः॑ ह॒ क्षु॒चैभ्य॑ उ॒ग्रे । तृ॒ष्णा चाऽऽव॑हता॒मुभे॑ । वा॒गे॒षाः॑
सु॒ब्रह्म॑ण्याऽऽसी॑त् । छ॒न्दो॒यो॒गान् वि॑जा॒नती॑ । क॒ल्प॒तन्त्रा॑णि
तन्वा॒नाऽहः॑ । स॒स्थाश्च॑ स॒र्वशः॑ । अ॒हो॒रा॒त्रे प॑शुपा॒ल्यौ ।
मु॒हूर्ताः प्रे॒ष्या अभ॑वन् । मृ॒त्युस्त॑द॒भव॑द्वा॒ता । श॒मि॒तो॒ग्रो वि॑शां
प॒तिः ॥ ५४ ॥

वि॒श्वसृ॑जः प्र॒थ॒माः स॒त्रमा॑सत् । स॒हस्र॑स॒मं प्र॑सु॒तेन॑ यन्तः ।
ततो॑ ह॒ जज्ञे॑ भु॒वन॑स्य गो॒पाः । हि॒र॒ण्म॒यः श॒कुनि॑र्ब्रह्म॒ नाम॑ ।
येन॑ सूर्य॒स्तप॑ति॒ तेज॑से॒द्धः । पि॒ता पु॒त्रेण॑ पि॒तृमा॑न् यो॒नियो॑नौ ।

नावेदविन्मनुते तं बृहन्तम्। सर्वानुभुमात्मानं सम्पराये। एष
 नित्यो महिमा ब्राह्मणस्य। न कर्मणा वर्धते नो कनीयान्॥ ५५ ॥
 तस्यैवाऽऽत्मा पदवित्तं विदित्वा। न कर्मणा लिप्यते पापकेन।
 पञ्चपञ्चाशत्स्त्रिवृतः संवत्सराः। पञ्चपञ्चाशतः पञ्चदशाः।
 पञ्चपञ्चाशतः सप्तदशाः। पञ्चपञ्चाशत् एकविंशाः। विश्वसृजां
 सहस्रसंवत्सरम्। एतेन वै विश्वसृज इदं विश्वमसृजन्त।
 यद्विश्वमसृजन्त। तस्माद्विश्वसृजः। विश्वमेनाननु प्रजायते।
 ब्रह्मणः सायुज्यं सलोकतां यन्ति। एतासामेव देवतानां
 सायुज्यम्। सार्ष्टितां समानलोकतां यन्ति। य एतदुपयन्ति। ये
 चैनत्प्राहुः। येभ्यश्चैनत्प्राहुः॥ ५६ ॥

[९]

॥ ॐ ॥

॥ इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठके तृतीयः प्रश्नः
 समाप्तः ॥ ३ ॥ ॥ इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठकं समाप्तम् ॥
 हरिः ॐ ॥

